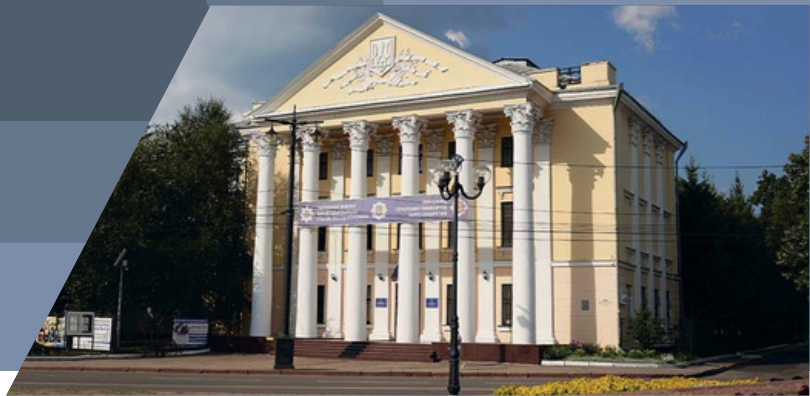

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

II Всеукраїнського круглого столу

«ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ ТЕРОРИЗМУ ТА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

11 ВЕРЕСНЯ 2025 РОКУ

ДЕПАРТАМЕНТ
СТРАТЕГІЧНИХ
РОЗСЛІДУВАНЬ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ДОНЕЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ ТЕРОРИЗМУ ТА
КОЛАБАРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**МАТЕРІАЛИ ІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
КРУГЛОГО СТОЛУ**

11 вересня 2025 року

УДК: 343.2/.7:355.01(477)(082)

П 83

Редакційна колегія:

ПОНОМАРЬОВА Тетяна – голова редколегії – завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший дослідник;

Члени редакційної колегії:

СТЕЦЮК Роксолана – завідувач редакційного відділення відділу організації наукової діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент;

ШУРУН Ірина – науковий співробітник відділення організації наукової роботи відділу організації наукової діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ.

П 83 Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи: матеріали II Всеукраїнського круглого столу (м. Кропивницький, 11 вересня 2025 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2025. 203 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від 26.11.2025)*

У збірнику представлено матеріали доповідей учасників II Всеукраїнського круглого столу «Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи» (11 вересня 2025 р., м. Кропивницький).

Розглянуто актуальні теоретичні та практичні питання, що стосуються забезпечення національної безпеки України з урахуванням актуальних загроз і викликів. Наведено пропозиції з удосконалення законодавства і правозастосовної практики, спрямовані на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, які беруть участь у протидії проявам тероризму та колабораціонізму в Україні.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників закладів освіти й наукових установ, здобувачів вищої освіти юридичного і правоохоронного напрямів, працівників органів Національної поліції, інших державних органів, що входять до складу сектору безпеки і оборони. Матеріали доповідей друкуються в авторській редакції. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ в матеріалах доповідей несуть автори.

Усі доповіді представлено в авторській редакції.

УДК: 343.2/.7:355.01(477)(082)

© Автори, 2025

© ДонДУВС, 2025

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	9
АБАСОВА Фаріда, РЕЗНІЧЕНКО Ганна ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	12
АКІМОВ Михайло ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 8301 ВІД 23 ГРУДНЯ 2022 РОКУ)	15
БОНДАРЕНКО Артем, ТУРЕНКО Олег АНТИТЕРОРИСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ КРАЇН НАТО: ЗАПОБІГАННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАХОДИ	18
БУГА Володимир, КУЗЬМЕНКО Сергій МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ	22
ВАЙДА Тарас, КОНЄВ Олександр ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ЯВИЩА: МІСЦЕ І РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У БОРОТБІ З ЙОГО ПРОЯВАМИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	26
ВОЛОБОЄВ Артур ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ	32
ГОНЧАРЕНКО Андрій ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИБУХОМ	36
ГОРА Ірина ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРОРУ» ТА «ТЕРОРИЗМУ»	38
ГУЗЕНКО Олена КОЛАБОРАЦІОНІЗМ: СУТНІСТЬ, ВІЙНА, НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ	42
ДАВИДОВ Дмитро ДО ПИТАННЯ ПРО ОЗНАКИ ПРОТПРАВНОГО ДІЯННЯ В СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ «ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ВЧИНЕННЯ	45

ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ» (СТ. 258-2 КК УКРАЇНИ)

ДАВИДЕНКО Микола	52
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ЩОДО УКРАЇНИ	
ДАНИЛЕВСЬКИЙ Андрій	56
ВІДМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	
ДЕРЕВ'ЯНЧЕНКО Юрій	60
ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗШУКУ КОЛАБОРАНТІВ ТА ОСІБ, ЯКІ СХИЛЬНІ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ	
ДУНЯШЕНКО Олександр, ЖБАНЧИК Андрій	64
ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПОЛЩЕЙСЬКИХ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ ЗАГРОЗАМ ТА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
ЗЕЛЕНСЬКИЙ Сергій	67
КІБЕРПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ВЧИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ	
КАВЄРІНА Тетяна	70
ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ДОПИТУ ПРЕДСТАВНИКА РОДИНИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО	
КАДАЛА Віталій	75
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ	
КАМЕНСЬКИЙ Дмитро	79
ФІНАНСУВАННЯ ДІЙ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ: ОЗНАКИ ПРОТИПРАВНОГО ДІЯННЯ В ПОРІВНЯЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ	
КВАШУК Олександр, ТРЕТЯК Софія	84
ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
КЛИМЕНКО Сергій	88
ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРОРИСТИЧНІ» ТА «ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ»	

КОЛЕСНИК Валерій СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ» ТА ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ТАКОЇ ПРОТИДІЇ	92
КОПАЧ Роман МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	96
КУСАКІНА Любов, ХИТРОВСЬКИЙ Дмитро ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ПРОТИДІЯ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	100
ЛЕХ Роман ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ ТА ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРАВОВІ, БЕЗПЕКОВІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ	103
МАРІЄНКО Антон КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ КОЛАБОРАНТА	107
МІХАЛЬОВ Сергій АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	112
МОВЧАН Роман ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ «ПОСАДОВОГО» ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ (СТ. 111-2 КК)	116
МУДРЕЦЬКА Ганна СПІЛЬНІ СЛІДЧІ ГРУПИ У ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	121
НАЗИМКО Єгор, ПОНОМАРЬОВА Тетяна ОСОБЛИВОСТІ ПЕНАЛІЗАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ САНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ	124
НІКОЛАЄНКО Віталій ЯВИЩЕ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ - ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС ПРОБЛЕМИ	127
ОСТРОУХ Данило, ПОЛІТОВА Анна	131

ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ З
ТЕРОРИСТИЧНОЮ МЕТОЮ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ПАВЛОВА Ольга, ВАЙДА Тарас 135

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

ПАРФЬОНОВА Ірина, ЗІНЧЕНКО Олександра 139

КІБЕРТЕРОРИЗМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ЗАГРОЗИ
ДЛЯ СИСТЕМИ ЕНЕАЛТН ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ

ПЕКАРСЬКИЙ Сергій 142

ОБОРОННА СВІДОМІСТЬ ЯК МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА
ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ СЕПАРАТИЗМУ ТА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ

ПИСЬМЕНСЬКИЙ Євген 146

КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЙ ОСІБ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКСІ
ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА

ПОЛІТОВА Анна 153

АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРОЄКТУ ЗАКОНУ ПРО
ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО БОРОТЬБУ З
ТЕРОРИЗМОМ» (РЕЄСТР. № 13694 ВІД 25.08.2025)

ПОЛЯХ Анатолій 156

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ТА ПРОТИДІЯ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

ПОХИЛЕНКО Ірина 160

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВІД ДІЙ КОЛАБОРАНТІВ

РУДЕНКО Юлія 163

СУЧАСНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ: ТРАНСФОРМАЦІЯ
СОЦІАЛЬНОЇ БАЗИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

СЕНДІК Ігор, ПРОЦЕНКО Олександра 166

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОЛАБОРАЦІЙНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ

СИНОВЕРСЬКИЙ Роман 171

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ВОЄННИМ
ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

СКОЛОТА Артем, ТУРЕНКО Олег СУЧАСНІ РЕАКЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН НА ПРОЯВИ ТЕРОРИЗМУ	175
СНІЖКО Софія, ДРОБЕНКО Діна ЗАСОБИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ	178
СНІЖКО Софія, ФЕДОРЧАК Ірина КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ	181
СУКМАНОВСЬКА Лідія ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ НА ТРАНСПОРТІ В УКРАЇНІ	184
ТИЧИНА Дмитро ПРОТИДІЯ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	188
ТРЕТЯК Софія, ФЕДОРЧАК Ірина КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ	193
ФРОСІНЯК Руслан УПРАВЛІНСЬКІ МОДЕЛІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТЕРОРИЗМУ В США: ІНТЕГРАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ У СИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	197
ХИТРОВСЬКИЙ Дмитро МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ ІНІЦІАТИВ ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	202
ХОМЕНКО Дмитро ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	205
ЧЕРНИХ Вадим ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАТРИМАННЯ УЧАСНИКІВ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ КРАЇНИ-АГРЕСОРА	208

ЧПУРІНА Галина, ЄЛАНІН Дмитро

213

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В
УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРОТИДІЯ ЗОВНІШНІМ
ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ НА СУБ'ЄКТИ ВІЙСЬКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

ВСТУПНЕ СЛОВО

**ректора Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктора юридичних наук, професора
полковника поліції
Сергія ВІТВИЦЬКОГО**

**Шановні учасники! Щиро вітаю всіх із початком роботи
II Всеукраїнського круглого столу «Протидія проявам тероризму та
колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи»!**

Передусім хочу висловити щире подяку всім, хто сьогодні долучився до роботи нашого наукового заходу. Повномасштабна агресія російської федерації проти України виявила низку нових ризиків і загроз для українського народу – як військового, так і невійськового характеру. Серед них особливо вирізняються безпрецедентні безпекові виклики, з якими довелося зіштовхнутися органам правопорядку. Відповідним чином актуалізувалась потреба в позитивних змінах у правоохоронній сфері, що може бути реалізовано лише шляхом забезпечення розвитку пріоритетних наукових напрямів та освітньої діяльності щодо підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони, зокрема за напрямом протидії злочинності.

Формування та розвиток нових форм кримінально протиправної діяльності, зокрема пов'язаної з тероризмом та колабораціонізмом, зумовлює потребу в удосконаленні знань, навичок, умінь, ціннісних орієнтирів та організаційної культури органів правопорядку. Негативна статистична інформація щодо кількісних та якісних показників колабораційної та терористичної діяльності свідчить про те, що в умовах сьогодення у правоохоронній практиці існує низка прогалин, які потребують нагального усунення. Одночасно з цим, ураховуючи підслідність таких протиправних діянь, очевидною є потреба в консолідації зусиль усіх державних правоохоронних органів, що надасть можливість підвищити ефективність використання наукового потенціалу для функціонування правоохоронної системи та створити належні умови для впровадження результатів наукових досліджень у практику.

Донецький державний університет внутрішніх справ завжди приділяв особливу увагу підготовці висококваліфікованих фахівців для органів правопорядку. Ключовим аспектом розвитку нашого закладу вищої освіти

завжди була і залишається інтенсифікована наукова робота, спрямована на забезпечення правоохоронної діяльності.

З моменту повномасштабної агресії російської федерації проти України в Університеті посилили наукові дослідження за напрямом протидії колабораційній діяльності та тероризму, низку з яких виконано на замовлення правоохоронних органів.

Обізнаність учених Університету та їхня зацікавленість у розробці шляхів зміцнення безпекового середовища в Україні сприяли удосконаленню освітнього процесу. Водночас саме ці чинники стали поштовхом до проведення наукового заходу, присвяченого вивченню проблем протидії тероризму та колабораціонізму в умовах війни, а також обговоренню з науковцями й практиками шляхів удосконалення кримінологічної та кримінально-правової теорії і практики.

Приємно відзначити, що цей круглий стіл ми організували разом із Міністерством внутрішніх справ України, Департаментом забезпечення діяльності Голови Національної поліції України, Департаментом стратегічних розслідувань Національної поліції України, Інститутом Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Університетом Короля Данила та Головним управлінням Національної поліції в Запорізькій області.

На запрошення взяти участь у роботі круглого столу відгукнулися та сьогодні працюють з нами представники Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Національної поліції, закладів вищої освіти, наукових установ. Така широка географія та взаємозв'язок між практичними підрозділами, закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання та класичними закладами вищої освіти сприятиме всебічному розгляду заявленої проблематики, а також виявленню способів інтеграції наукових результатів у практичну діяльність із протидії тероризму та колабораціонізму в умовах воєнного стану.

Безперечно, професійні доповіді, цікаві та плідні дискусії, а також

позитивні емоції від спілкування з однодумцями сприятимуть розвитку вітчизняної юридичної науки. Впевнений, що спільними зусиллями ми зможемо не тільки зробити ще один крок до виявлення проблемних питань, пов'язаних із протидією тероризму та колабораціонізму в умовах воєнного стану, а й розробити ефективні способи їх розв'язання. Бажаю, щоб цей захід став майданчиком для народження нових ідей, які сприятимуть Перемозі України.

Слава Україні!

Фаріда Абасова,
студентка 3 курсу інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Ганна Резніченко,
*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
інституту прав та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Із початком повномасштабного воєнного вторгнення на територію України, постало питання щодо посилення захисту національної безпеки нашої країни, у тому числі кримінально-правовими засобами. Розділ І Особливої частини Кримінального кодексу України було доповнено новими статтями, серед яких передбачено у статті 111-1 кримінальну відповідальності за колабораційну діяльність.

Стаття 111-1 КК України складається з 8 частин, кожна з яких, крім частини 8, передбачає самостійну форму дій, що становлять колабораційну діяльність [1, с.218].

За ч. 4 ст. 111-1 ККУ настає відповідальність за дії: передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора; провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора [2].

Матеріальні ресурси – це всі вхідні матеріали, сировина, інструменти, машини, обладнання та всі фізичні елементи, які необхідні для здійснення виробничого процесу. Під передачею майна мається на увазі процес зміни власника чи користувача матеріальних ресурсів. Такий процес може оформлюватися актом прийому-передачі або вчинятися за без нього. Під передачею матеріальних ресурсів, у розумінні частини четвертої статті 111-1 КК, мається на увазі добровільна передача матеріальних ресурсів. Застосування до

особи, яка передала матеріальні ресурси, примусу у будь-якій формі, може бути кваліфіковано із врахуванням статті 40 КК [3, с.17].

Приймаючи до уваги, що законодавець не конкретизує поняття «матеріальні ресурси», і у ч.4 ст.111-1 КК Кодексу іде мова про постачання матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням...., маємо розуміти, що серед іншого такими матеріальними ресурсами можуть бути зброя, боєприпаси, вибухові речовини чи військова техніка, які будуть використовуватися незаконними збройним чи воєнізованим формуванням, створеними на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, під час вчинення воєнних злочинів на території України. Згідно класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої статтею 12 КК України, діяння, за ч.4 ст.111-1 КК України є нетяжким злочином.

Стаття 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» у ч. 3 передбачає відповідальність за: «.....постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки» [2]. Отже фактично, за ті ж дії відповідальність, за які передбачено у ч.4 ст.111-1 КК України, проте, відповідно до класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої статтею 12 КК України, діяння, відповідальність за яке передбачено ч.3 ст.260 КК України, відноситься до тяжких злочинів.

Не погоджуємося із думкою висловленою Кузнецовим В.В. та Сийполокі М.В., стосовно того, що склад кримінального правопорушення, передбаченого в частині 4 ст. 111-1 КК України, є спеціальним по відношенню до відповідних складів, передбачених частинами 1–3 ст. 260 КК України [4, с.386]. Оскільки у ч.3 ст. 260 КК України, законодавець, деталізує предмети кримінального правопорушення, отже саме ч. 3 ст.260 КК України можна вважати спеціальною кримінально-правовою нормою відносно ч.4 ст.111-1 КК України.

Вважаємо за необхідне, з метою усунення юридичної колізії між ч. 3 ст. 260 КК України та ч. 4 ст. 111-1 КК України, навести предмети, зазначені у ч. 3 ст. 260 КК України, у якості виключень при описанні діяння, передбаченого ч. 4

ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», що буде полегшувати правозастосування даної кримінально-правової норми, та викласти ч. 4 ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» у такій редакції: «4. Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (окрім постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки), та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора».

Список використаних джерел

1. Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану : монографія / за заг. ред. Д. В. Швеця, М. О. Семенишина. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 540 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Методичні рекомендації з питань кримінально-правової кваліфікації, оперативно розшукової діяльності та кримінального провадження за ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» / С. Албул, Т. Волошанівська, А. Марченко, Г. Мудрецька, Г. Резніченко, І. Федоров, І. Чекмарьова. Одеса: ОДУВС, 2022. 67 с.
4. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2022. Вип. 70. С. 381-388.

Михайло Акімов,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 8301
ВІД 23 ГРУДНЯ 2022 РОКУ)**

Чільне місце серед доповнень, що були внесені до Кримінального кодексу (далі – КК) України [1] протягом останніх трьох з половиною років, посідає стаття 111-1 «Колабораційна діяльність». Її прийняття поклато край дискусії щодо можливості кримінально-правової оцінки низки діянь, що раніше вважалися радше вираженням політичної позиції особи. Утім, на цьому історія криміналізації проявів колабораціонізму не завершилась, позаяк суб'єкти права на законодавчу ініціативу продовжили розробку та внесення на розгляд Верховної Ради України нових законопроектів із зазначеного питання.

Так, законопроект реєстр. № 8301 від 23 грудня 2022 року «Про внесення зміни до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» [2], далі – законопроект 8301, переслідує мету, як зазначається у пояснювальній записці, удосконалити положення статті 111-1 КК України для здійснення більш ефективної кваліфікації дій за колабораціонізм. При цьому розробник законопроекту (і з ним важко не погодитись) наголошує, що подальше доповнення КК України іншими нормами вплинуло на практику застосування положень статті 111-1 та виявило низку проблем у відмежуванні передбачених нею діянь від кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111, 111-2 та 436-2 КК України. Крім того, під поняття колабораційної діяльності може формально підпадати цілком правомірна поведінка, спрямована на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання медичних послуг, діяльності у галузі зв'язку, роботи продуктових магазинів тощо.

Слід також підтримати суб'єкта права на законодавчу ініціативу у частині:

- передбачення у санкціях частини першої та другої статті 111-1 КК України інших видів покарань (штраф, громадські роботи), що можуть бути

призначені за вчинення колабораційної діяльності;

- формулювання у частині четвертій статті 111-1 КК України застереження стосовно виключення кримінальної протиправності вчиненого (у винятках, передбачених законом);

- доповнення частини п'ятої статті 111-1 КК України такими місцями вчинення злочину як установи, підприємства та організації;

- виключення з статті 111-1 КК України посилання на добровільність вчинення певних дій (що цілком відповідатиме положенням статті 40 КК України);

У той же час низка інших положень законопроекту 8301 носять певною мірою дискусійний характер. Зокрема, його назва викладена розробником у такій редакції: «Про внесення зміни до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність». Водночас зі змісту законопроекту 8301 вбачається, що ним пропонується декілька змін до КК України. Тому, на наше переконання, слід викласти його назву у такій редакції: «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність».

Далі, розробник законопроекту 8301 цілком слушно пропонує криміналізувати (в межах частини третьої статті 111-1 КК України) здійснення пропаганди у закладах освіти та культури. Однак ми вважаємо більш доцільним при внесенні відповідних доповнень викласти їх – з урахуванням чинного законодавства – максимально повно, а саме: «у закладах культури, дошкільної, середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти, науково-дослідних установах». Такий перелік охопить усі наявні види освітніх, наукових та культурних установ і закладів.

Нарешті пропозиція криміналізувати здійснення громадянином України на тимчасово окупованій території України і на підставі законодавства, відмінного від законодавства України, професійної діяльності, пов'язаної з наданням послуг аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а так

само виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав, або надання інших публічних послуг, видається на перший погляд слушною. Специфіка діяльності перерахованих суб'єктів, їх роль у суспільно-правовому житті держави і можливі негативні наслідки від здійснення такої діяльності за законодавством держави-агресора свідчать на користь потреби запровадження кримінальної відповідальності саме для цієї категорії осіб.

Тим не менше встановлення виключного переліку відповідних видів діяльності, здійснення якої громадянином України на тимчасово окупованій території України і на підставі законодавства, відмінного від законодавства України, буде кримінально протиправним, уявляється принаймні небезспірним рішенням. Суб'єкт права на законодавчу ініціативу фактично перераховує у законопроекті 8301 (з певними виключеннями) ті види діяльності, що передбачені у статті 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» КК України. З огляду на панівну (на сучасному етапі розвитку кримінального законодавства) тенденцію до уніфікації кримінально-правової термінології та упорядкування споріднених кримінально-правових заборон, а також беручи до уваги те, що сфера надання публічних послуг не обмежується перерахованими напрямками діяльності (професіями), суб'єкту права на законодавчу ініціативу варто було б викласти диспозицію відповідної кримінально-правової норми у такій редакції: «Здійснення особою, яка не є державним службовцем або посадовою особою місцевого самоврядування, на тимчасово окупованій території України і на підставі законодавства, відмінного від законодавства України, професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг...».

До того ж криміналізація здійснення певних видів професійної діяльності на підставі законодавства держави-агресора виглядає дещо нелогічно з урахуванням того, що більшість таких видів діяльності, власне, і є професійною в силу здійснення її саме на підставі законодавства України (як-от експертна діяльність, нотаріальні послуги, аудит, арбітраж тощо).

Наостанок маємо наголосити, що законопроект 8301 (звісно, за умови усунення вказаних вище недоліків) цілком може бути рекомендований до подальшого розгляду профільним комітетом Верховної Ради України та прийнятий за основу для подальшого удосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.08.2025).
2. Про внесення зміни до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність: законопроект реєстр. № 8301 від 23 грудня 2022 року.
URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40894> (дата звернення: 18.08.2025).

Артем Бондаренко,

*курсант 3-го курсу Донецького державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Олег Туренко,

*професор кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НПУ*

*Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор*

АНТИТЕРОРИСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ КРАЇН НАТО: ЗАПОБІГАННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАХОДИ

Тероризм у XXI столітті став одним із головних викликів міжнародній безпеці. Його прояви набувають різних форм – від локальних терористичних актів до глобальних мережових організацій, що використовують кіберпростір і фінансові механізми. Країни – члени НАТО, зважаючи на власний історичний

досвід та регіональні загрози, виробили багаторівневу систему протидії тероризму, що поєднує превентивні та репресивні заходи.

Розкриваючи даний аспект варто почати з нормативного регулювання, яке має широке коло реалізації та низку важливих актів що розкривають тематику даної статті. Основними є Положення Вашингтонського договору 1949 р. та Стратегії боротьби з тероризмом НАТО (2012 р.), що передбачає комплекс заходів у сферах запобігання, захисту, переслідування та партнерства. У документах наголошується, що тероризм є транснаціональною загрозою, подолати яку можливо лише шляхом колективної безпеки та міжнародної кооперації [1].

Превентивна складова антитерористичної політики Альянсу є однією з ключових. Вона базується на важливій складовій таких як міжнародне співробітництво, що здійснюється через багатонаціональні центри аналізу загроз, зокрема NATO Intelligence Fusion Centre. Важливим є й фінансовий моніторинг: держави НАТО застосовують міжнародні стандарти FATF, які передбачають заморожування активів осіб та організацій, пов'язаних із терористичною діяльністю (FATF, 2021) [2]. Також варто зауважити що більшість країн-членів НАТО (29) знаходяться в Європі тож був прийнятий важливий документ Європейською Радою на саміті у Брюсселі 12 грудня 2003 року. Стратегія європейської безпеки (ESS) визнає тероризм однією з основних загроз у Союзі, заявляючи, що Європа є одночасно цільовою і базою для терористичних дій. Ця стратегія підкреслює необхідність тісного міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом, запобіганні та придушенні конфліктів, боротьбі з поширенням ядерної зброї, розвитку демократії та прав людини, а також зміцненні системи кризового реагування ЄС.

Важливими положеннями цього нормативного акта були:

1. Зменшення доступу терористів до фінансових ресурсів та інших економічних ресурсів.

2. Заклик до солідарності між державами-членами Європейського Союзу в умовах загроз тероризму та зобов'язання робити все можливе для спільної

боротьби з міжнародним тероризмом.

3. Створення концептуальної основи для внеску Європейської політики безпеки та оборони у боротьбу з тероризмом, обмін інформацією, зміцнення заходів безпеки на кордоні та підвищення ефективності виявлення шахрайства, гарантування безпеки міжнародних перевезень та забезпечення ефективних систем прикордонного контролю [3].

Розглядаючи практичний аспект який у більшості випадків проявляється у наданні допомоги країнам з високим рівнем тероризму (наведені приклади будуть про країни Близького Сходу та Центральної Азії) та проведення спільних операцій у таких країнах. Спираючись на звіти НАТО були проведенні такі заходи підтримки:

У 2016 році проведення навчань особового складу Збройних сил Іраку в Навчальному центрі сил спеціальних операцій короля Абдалли в Йорданії, з акцентом на найбільш важливих аспектах, таких як нейтралізація піротехнічних вибухових пристроїв, утилізація боєприпасів, розмінування, військова медицина та реформування структур безпеки. Того ж року було здійснено підготовку у сфері нейтралізації СВП та відповідного обладнання забезпечена у рамках Програми НАТО «Наука заради миру і безпеки», а в вересні був запроваджено проект Цільового фонду для надання обладнання та підготовки персоналу Міністерства внутрішніх справ Іраку.[4]

У 2017 році НАТО збільшило допомогу Афганським силам безпеки та державним установам після того, як Президент Афганістану Ашраф Ґані вирішив ухвалити багаторічний план у сфері безпеки. Цей план спрямований на підвищення ефективності Афганських сил безпеки та створення умов для майбутнього політичного врегулювання конфлікту. У цій місії брали участь 39 держав-членів Альянсу та партнерів. Допомога у рамках місії «Рішуча підтримка» дозволила афганським збройним силам посилити протидію талібам та іншим групам і завадити їм досягненню стратегічної мети захоплення однієї з провінційних столиць. За цей час Збройні сили Афганістану стали більш передовими, зокрема збільшилися Афганські сили спеціальних операцій, що

вважаються одними з найкращих у регіоні, та покращився застосування авіації у підтримку сухопутних операцій. Крім того, триває процес заміни радянських гелікоптерів на «Блек Хоки» [5].

Тож розглянувши основні теоретичні й практичні аспекти можна сказати. Антитерористичні стратегії країн НАТО демонструють цілісний та багаторівневий підхід до подолання сучасних загроз безпеці. Їхня ефективність ґрунтується на поєднанні превентивних та практичних механізмів — обміну розвідувальною інформацією, фінансового моніторингу, проведення спільних навчань та місій. Важливо зауважити, що всі ці заходи здійснюються на нормативному рівні й закріпленні в низці правових документів, що забезпечує легітимність та ефективність антитерористичної політики в демократичних державах.

Список використаних джерел

1. NATO. The Alliance's Strategic Concept for Counter-Terrorism. Brussels, 2012.
2. FATF. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. Paris, 2021
3. NATO's response to terrorism. NATO. 2005. URL: <https://www.nato.int/docu/review/2005/combatingterrorism/NATO-ResponseTerrorism/EN/index.htm>
4. Щорічний звіт Генерального секретаря НАТО за 2016 рік. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_03/20170320_20170313_SG_AnnualReport_2016_ukr.pdf#page=89
5. Щорічний звіт Генерального секретаря НАТО за 2017 рік. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180905_SG_AnnualReport_2017_ukr.pdf

Володимир Буга
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності НПУ Донецького
державного університету внутрішніх

справ, доктор юридичних наук, доцент
Сергій Кузьменко
*заступник начальника 1 відділу Головного
відділу контррозвідки 2 управління (з
дислокацією у місті Маріуполь Донецької
області) ГУ СБУ в Донецькій та
Луганській областях, підполковник,
кандидат юридичних наук, доцент*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Сучасні виклики, пов'язані з агресією російської федерації проти України, спричинили появу нових форм загроз, серед яких особливе місце займає колабораційна діяльність на тимчасово окупованих територіях. Це явище має транснаціональний характер та включає взаємодію з іноземними спецслужбами, участь у незаконних адміністраціях, підтримку інформаційних операцій та сприяння державі-агресору. У таких умовах особливого значення набуває міжнародне співробітництво держав та міжнародних інституцій для запобігання, документування і притягнення до відповідальності за відповідні діяння.

Колабораційна діяльність на окупованих територіях регулюється комплексом міжнародно-правових норм, що охоплюють міжнародне гуманітарне право, міжнародне кримінальне право та міжнародні стандарти захисту прав людини. Як зазначає О. Литвинов, питання притягнення до відповідальності за колаборацію неможливо розглядати поза контекстом Женевських конвенцій, оскільки саме вони визначають обов'язки осіб на окупованих територіях і межі допустимої поведінки [4, с. 92].

О. Буткевич підкреслює, що міжнародні організації – зокрема Рада Європи, ОБСЄ та структура ООН – формують принципові рамки, спрямовані на відновлення контролю над окупованими територіями, притягнення винних до відповідальності та захист постраждалих [3, с. 13].

Українські вчені розглядають колабораціонізм як комплексне явище з багаторівневою правовою природою.

Так, В. Антипенко акцентує, що колаборація поєднує елементи державної зради, пособництва агресії та участі у підіривній діяльності, що робить необхідним формування цілісної державної політики протидії та активної зовнішньої взаємодії [1, с. 48].

О. Марченко зазначає, що правова реакція на колабораційні прояви повинна включати не лише кримінально-правову оцінку, але й побудову багаторівневої системи запобігання, у якій значну роль відіграє міжнародний компонент [5, с. 57].

Ю. Баулін, аналізуючи проблеми кваліфікації відповідних діянь, наголошує, що розслідування колаборації часто потребує доказів, отриманих у межах міжнародної правової допомоги, включно з фінансовими транзакціями, комунікацією з іноземними структурами та діяльністю за межами України [2, с. 21].

У дослідженні В. Сергієнка особливу увагу приділено необхідності узгодження термінології в міжнародно-правових документах, що забезпечує однозначність кваліфікації поведінки осіб, залучених до колабораціонізму [7, с. 36].

Міжнародна взаємодія у сфері протидії колабораційній діяльності охоплює такі ключові напрями:

1. Міждержавна правова допомога. За спостереженням В. Мартиненка, ефективність кримінального переслідування осіб, що співпрацюють з окупаційними адміністраціями, значною мірою залежить від якості та швидкості обміну інформацією між правоохоронними органами держав-партнерів [6, с. 95].

2. Участь у міжнародних слідчих групах (JIT). Україна активно взаємодіє з Європейською прокуратурою (EUROJUST) та Європолем. Ці структури забезпечують координацію досудового розслідування, збір доказів та ідентифікацію осіб, причетних до співпраці з державою-агресором.

3. Співпраця з міжнародними судовими інституціями. Міжнародний кримінальний суд (МКС) розглядає матеріали щодо системних злочинів

окупаційної влади, що включає аналіз участі колаборантів у незаконних референдумах та репресивних структурах.

4. Механізми документування воєнних злочинів. В. Трепак наголошує, що міжнародні стандарти фіксації воєнних злочинів та колабораційної діяльності дозволяють забезпечити допустимість доказів у судах інших держав і міжнародних інституціях [8, с. 27].

Аналіз наукових підходів дозволяє визначити такі ключові напрями:

По-перше, розширення інформаційного обміну. Формування спільних баз даних щодо осіб, які співпрацювали з окупаційними адміністраціями, є необхідним для недопущення їхнього ухилення від відповідальності шляхом зміни країни перебування.

По-друге, уніфікація підходів до документування колабораційних проявів. Стандарти, що застосовуються МКС та європейськими правоохоронними структурами, мають бути інтегровані у практику українських органів слідства.

По-третє, посилення дипломатичного виміру протидії. Україна потребує активнішої участі у міжнародних програмах протидії агресії, а також у розширенні коаліції держав, готових підтримувати притягнення колаборантів до відповідальності.

По-четверте, поглиблення правової інтеграції з ЄС. Європейські механізми боротьби із транснаціональною злочинністю можуть бути ефективно адаптовані для протидії колабораційним проявам.

Підсумовуючи зазначимо, колабораційна діяльність на окупованих територіях становить складне міждисциплінарне явище, що поєднує політичні, правові та безпекові аспекти. У сучасних умовах її подолання неможливе виключно зусиллями однієї держави, а вимагає широкої та системної міжнародної співпраці. Комплексне застосування механізмів правової допомоги, участі у міжнародних слідчих групах, взаємодії з судовими інституціями та розвиток дипломатичних механізмів становить основу ефективної протидії. Україна має зосередитися на розширенні міжнародного партнерства, гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами

притягнення до відповідальності, а також на формуванні єдиного міжвідомчого підходу до документування колаборації. Це дозволить забезпечити невідворотність покарання для осіб, причетних до співпраці з окупаційними структурами, незалежно від юрисдикції їхнього перебування.

Список використаних джерел

1. Антипенко В. І. Колабораціонізм як загроза національній безпеці України. *Юридична наука*. 2023. № 1. С. 45–52.
2. Баулін Ю. В. Кримінально-правова протидія колабораційній діяльності: проблеми кваліфікації. *Вісник кримінального права*. 2022. № 2. С. 17–29.
3. Буткевич О. В. Міжнародно-правові механізми деокупації територій. *Український журнал міжнародного права*. 2021. № 3. С. 11–19.
4. Литвинов О. М. Притягнення до відповідальності за колабораціонізм у контексті міжнародного гуманітарного права. *Право України*. 2022. № 7. С. 85–96.
5. Марченко О. В. Колабораційна діяльність: сучасні виклики та кримінально-правові аспекти. *Науковий вісник ХНУВС*. 2022. № 4. С. 54–62.
6. Мартиненко В. О. Міжнародна співпраця у сфері кримінальної юстиції: теоретико-правовий аналіз. *Вісник НЮУ ім. Я. Мудрого*. 2021. № 2. С. 91–101.
7. Сергієнко В. П. Уніфікація термінології у сфері протидії колабораціонізму: міжнародний досвід. *Проблеми законності*. 2023. № 159. С. 33–42.
8. Трепак В. М. Документування злочинів у контексті російської агресії: міжнародний вимір. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 23–31.

Тарас Вайда,
завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук, доцент;
Олександр Конєв,

*доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ЯВИЩА: МІСЦЕ І РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У БОРОТЬБІ З ЙОГО ПРОЯВАМИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Аналіз вітчизняної та міжнародної практики правоохоронної діяльності свідчить про постійне впродовж багатьох століть існування терористичної діяльності, які безпосередньо проявляються у конкретних фактах та час від часу фрагментарно реалізуються у формі різних видів посягань на нормальні умови життєдіяльності суспільства, здійснення актів насильства стосовно окремих осіб, населення чи об'єктів критичної інфраструктури. Особливо актуальним в умовах запровадженого в Україні правового режиму воєнного стану є захист останньої, до якої входять визначена сукупність її об'єктів. Згідно Закону України (далі – ЗУ) «Про критичну інфраструктуру» під *об'єктами критичної інфраструктури* розуміються «об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, нацбезпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам» [1].

Під тероризмом як небезпечним явищем розуміється у відповідності до ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» [2] «суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей». Виходячи з вищезазначеного визначення можемо констатувати, що терористична діяльність, яка вчиняється терористом (терористичною групою, терористичною організацією, державою-терористом), *може охоплювати різні аспекти в системі подальшого застосування насильства*: 1) планування,

організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; 2) підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; 3) організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; 4) вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; 5) пропаганду і поширення ідеології тероризму; 6) пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії РФ як держави-терориста проти України; 7) проходження навчання тероризму; 8) перетинання державного кордону України з терористичною метою; 9) фінансування та ін. сприяння тероризму [там само].

Таким чином, тероризм вважається складною науковою проблемою, розв'язання якої потребує застосування системно-комплексного міжгалузевого підходу. Зокрема, тероризм як соціальне явище вимагає, на думку вчених, ґрунтовних досліджень в галузі кримінального, адміністративного, конституційного, міжнародного права, кримінології, політології, соціології, психології, економічної, військової та інших наук. Визначаючи багатоаспектність вирішення проблеми цього складного соціального явища, вважається за доцільне застосування інтегрованого підходу та поєднання практичних зусиль як сил безпеки і оборони, так і ґрунтовних наукових досліджень в цьому напрямі. Зокрема, в Україні теоретичними дослідженнями щодо розв'язання проблем боротьби з тероризмом займається в цілому небагато спеціалістів (В.Ф. Антипенко, М.Г. Гуцало, В.О. Глушков, Д.Б. Глущенко, А.О. Данилевський, В.П. Ємельянов, В.В. Крутов, В.Н. Кубальський, М.В. Рибачук, М.В. Семикін, О.В. Соколовський та ін.).

Разом з тим, в сучасних умовах тероризм в різних країнах проявляється у різних формах, його суб'єкти використовують соціально-політичні, технічні, психологічні, біологічні та інші засоби для вирішення своїх конкретних завдань. В умовах запровадженого правового режиму воєнного стану недооцінювати загрозу тероризму з боку країни-агресорки (здійснення терористичних актів) для

України тим більш не слід, в тому силі в умовах процесів глобалізації і можливого експорту тероризму в різних формах в нашу державу з інших країн. Тому, враховуючи існуючі протиріччя, вбачається за доцільне продовжувати вивчення цього феномену, розуміти порядок дій органи та підрозділів поліції щодо його профілактики та припинення вчинюваних терористичних дій/діяльності як елемента порушення публічної безпеки.

Дослідження виконано у відповідності до тематичного плану НДР кафедри професійних та спеціальних дисциплін ОДУВС із проблеми «Удосконалення підготовки майбутніх працівників Національної поліції до ефективного забезпечення публічної безпеки» (держ. реєстр. № 0124U004202).

Відповідно до статті 4 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» серед суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, є МВС України та, зокрема, НПУ, її територіальні органи і підрозділи [2]. МВС України спільно з НПУ організовує боротьбу з тероризмом шляхом забезпечення і підтримання публічної безпеки та охорони громадського порядку, участі у межах своїх повноважень у запобіганні, виявленні та припиненні правопорушень терористичного спрямування, виконання інших завдань щодо боротьби з тероризмом, визначених законодавством. У відповідності з вимогами статті 8 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» між всіма суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, налагоджується та підтримується на необхідному рівні тісна взаємодія сил і засобів. Зокрема, визначені суб'єкти, які згідно з цим Законом безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, зобов'язані: 1) взаємодіяти з метою припинення кримінально протиправної діяльності осіб, причетних до тероризму, в тому числі міжнародного, фінансування, підтримки чи вчинення терористичних актів та кримінальних правопорушень, які скоєні з терористичною метою; 2) здійснювати обмін інформацією щодо: заволодіння чи виникнення загрози заволодіння терористичними групами (терористичними організаціями) зброєю, вибуховими речовинами, іншими засобами масового ураження; перетинання державного кордону України її громадянами, іноземцями та особами без громадянства з

метою вчинення терористичних актів; виявлених у пасажирів проїзних документів, що дають право на проїзд у транспортних засобах міжміського та міжнародного сполучення, з ознаками підроблення; використання чи загрози використання терористами, терористичними групами чи терористичними організаціями засобів зв'язку та комунікаційних технологій; 3) сприяти забезпеченню ефективного прикордонного контролю, контролю за видачею документів, що посвідчують особу, та проїзних документів з метою запобігання їх фальсифікації, підробленню або незаконному використанню; 4) запобігати діям або пересуванню терористів, терористичних груп чи терористичних організацій, а також осіб, які підозрюються у вчиненні терористичних актів або причетності до міжнародних терористичних груп чи організацій; 5) припиняти спроби іноземців, щодо яких є дані про їх причетність до міжнародних терористичних груп чи організацій, здійснювати транзитний проїзд через територію України; 6) надавати персональні дані громадян України, іноземців або осіб без громадянства, що перебувають на території України, на підставі запитів (звернень) державних органів, які мають право на здійснення контррозвідувальної діяльності [2].

З метою удосконалення нормативно-правової регламентації діяльності щодо запобігання, реагування, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності, функціонування єдиної державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків, визначення рівнів терористичних загроз та конкретизації заходів реагування суб'єктів боротьби з тероризмом на загрозу вчинення або вчинення терористичного акту затверджене *Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізацію їх наслідків* [3]. Цей підхід у вищезазначеному нормативно-правову документі пояснюється й тим, що з розвитком історії людства тероризм еволюціонував і набув *різних форм та проявів*. В останні десятиліття поряд з політичним з'явився економічний, релігійний (міжконфесійний), націоналістичний та міжнародний тероризм.

За засобами, що використовуються в ході терористичних актів, можна виокремити тероризм із застосуванням звичайних засобів ураження (холодна і вогнепальна зброя, вибухові пристрої, літаки, танки, зенітні ракетні установки тощо), а також тероризм із застосуванням зброї масового знищення (біологічної, хімічної, ядерної тощо). Найпоширенішими способами терористичних посягань стали вбивства, захоплення заручників, підпали, вибухи тощо. Доцільно зазначити, що залежно від наявної інформації про загрозу вчинення або вчинення терористичного акту встановлюються такі *рівні терористичних загроз*: 1) «сірий (можлива загроза)» – за наявності факторів (умов), що сприяють вчиненню терористичного акту; 2) «синій (потенційна загроза)» – за наявності інформації, що потребує підтвердження, про підготовку до вчинення терористичного акту; 3) «жовтий (імовірна загроза)» – за наявності достовірної (підтвердженої) інформації про підготовку до вчинення терористичного акту; 4) «червоний (реальна загроза)» – у разі вчинення терористичного акту [3]. Рівень терористичної загрози тимчасово встановлюється для усіх або окремих суб'єктів боротьби з тероризмом та діє на всій території України, в окремих її місцевостях або на об'єктах можливих терористичних посягань. Таким чином, врахування вимог чинного законодавства щодо визначення існування цієї проблеми та приділення уваги її суб'єктами сприятиме як профілактиці виникнення цього небезпечного явища в українському суспільстві, так і плановій підготовці правоохоронних органів щодо протидії фактам терористичної спрямованості.

Провівши аналіз деяких нормативно-правових актів чинного законодавства України, можемо зробити наступні узагальнення.

1. З метою належної організації протидії правоохоронних органів фактам терористичної спрямованості, враховуючи різний рівень потенційних загроз для особи, суспільства та об'єктів критичної інфраструктури, необхідно підтримувати постійну та тісну взаємодію між визначеними в законодавстві суб'єктами.

2. Враховуючи різний рівень загроз та їх реальну реалізацію розрізняють декілька рівнів терористичних загроз: 1) «сірий (можлива загроза)»; 2) «синій

(потенційна загроза)»; 3) «жовтий (імовірна загроза)»; 4) «червоний (реальна загроза)». Рівень терористичної загрози тимчасово встановлюється для усіх або окремих суб'єктів боротьби з тероризмом та діє на всій території України, в окремих її місцевостях або на об'єктах можливих терористичних посягань.

3. МВС України спільно з НПУ організовує боротьбу з тероризмом шляхом виконання в першу чергу визначених в законодавстві функцій – забезпечення і підтримання громадської безпеки та охорони громадського порядку, участі у межах своїх повноважень у запобіганні, виявленні та припиненні правопорушень терористичного спрямування, виконання інших завдань щодо боротьби з тероризмом.

Список використаних джерел

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1882-IX (із змінами станом на 21.09.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#top> (дата звернення: 06.08.2025).
2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV (із змінами та доповненнями станом на 09.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/638-15#Text> (дата звернення: 06.08.2025).
3. Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лют. 2016 р. № 92 (із змінами станом на 17.02.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.08.2025).

Артур Волобоєв,
начальник відділу організації освітнього процесу
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ

Сучасна система протидії злочинності вимагає комплексного переосмислення інструментарію, що використовується правоохоронними органами для виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень. У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція кримінальної розвідки, яка поступово інтегрується до вітчизняного правового простору, але досі залишається дискусійною щодо сутнісних характеристик та функціонального призначення. Різноманітність підходів до визначення цього феномену зумовлена як міждисциплінарним характером самої кримінальної розвідки, так і варіативністю її імплементації в національних правових системах.

Теоретичним підґрунтям для дослідження доктринальних підходів до визначення сутності кримінальної розвідки стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких: С. Албул, О. М. Бандурка, О. Ф. Долженков, О. Є. Користін, В. А. Некрасов, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, Р. А. Халілев, В. В. Шендрик, М. Петерсон (M. Peterson), Дж. Реткліфф (J. Ratcliffe), К. Харфілд (C. Harfield) та інші. Разом з тим, незважаючи на наявні наукові напрацювання, спостерігається термінологічна неузгодженість та відсутність єдиного концептуального розуміння кримінальної розвідки як у теоретичній, так і в практичній площинах.

Так, етимологічний аналіз поняття «кримінальна розвідка» передбачає розгляд двох складових: «кримінальна», що окреслює сферу застосування – протидія кримінальним правопорушенням, та «розвідка», що вказує на методологічну специфіку збору та аналізу інформації. У міжнародній практиці поширеним є термін «criminal intelligence», який охоплює процеси збору, обробки та аналізу інформації про злочинну діяльність з метою стратегічного та тактичного планування заходів протидії.

Аналіз доктринальних підходів дозволяє виокремити декілька основних концепцій щодо розуміння сутності кримінальної розвідки:

1) функціональний підхід розглядає кримінальну розвідку як спеціалізовану діяльність правоохоронних органів, спрямовану на отримання, аналіз та використання інформації про кримінальні загрози. Ця концепція зосереджена на процесуальних аспектах та методологічному інструментарії, що використовується для збору та обробки розвідувальної інформації. Функціональний підхід підкреслює значення кримінальної розвідки як динамічної діяльності, що поєднує оперативно-розшукові заходи з аналітичною обробкою отриманих даних.

2) інституційний підхід трактує кримінальну розвідку як організаційну систему спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів, що здійснюють розвідувальні функції у сфері протидії злочинності. Цей підхід зосереджується на структурно-організаційних аспектах кримінальної розвідки, її місці в системі правоохоронних органів та інституційній взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності.

3) інформаційно-аналітичний підхід розглядає кримінальну розвідку як цілісний процес трансформації розрізнених даних у аналітичний продукт, який має прикладне значення для прийняття управлінських рішень у сфері протидії злочинності. Цей підхід акцентує увагу на циклічності розвідувального процесу: планування, збір інформації, обробка даних, аналіз, поширення аналітичного продукту та зворотний зв'язок.

4) стратегічний підхід інтерпретує кримінальну розвідку як інструмент формування та реалізації кримінальної політики держави. Концепція розглядає розвідувальну діяльність у контексті стратегічного управління безпековими процесами та проактивної протидії злочинності. Стратегічний підхід підкреслює превентивний характер кримінальної розвідки, її спрямованість на прогнозування кримінальних загроз та випереджаюче реагування на них.

5) інтегративний підхід, який поступово формується в сучасному науковому дискурсі, намагається об'єднати елементи попередніх концепцій, розглядаючи кримінальну розвідку як багатовимірне явище, що одночасно виступає видом діяльності, системою органів, інформаційно-аналітичним

процесом та стратегічним інструментом протидії злочинності. Цей підхід найбільш повно відображає комплексний характер досліджуваного феномену та відповідає сучасним тенденціям міждисциплінарної інтеграції наукового знання.

Порівняльний аналіз зазначених підходів дозволяє стверджувати, що кожен з них акцентує увагу на окремих аспектах кримінальної розвідки, проте жоден не пропонує вичерпного розуміння її сутності. Це зумовлює необхідність синтезу концептуальних положень різних доктринальних підходів для формування цілісного уявлення про досліджуваний феномен.

На наше переконання, кримінальна розвідка – це системна діяльність уповноважених суб'єктів зі збору, обробки, аналізу та використання інформації про кримінальні загрози з метою їх випереджаючої нейтралізації та стратегічного планування заходів протидії злочинності. Така дефініція інтегрує ключові елементи різних доктринальних підходів і відображає багатоаспектний характер досліджуваного явища.

Слід зазначити, що кримінальна розвідка відрізняється від традиційних форм оперативно-розшукової діяльності за своєю методологією, цільовою спрямованістю та часовим горизонтом. Якщо класична оперативно-розшукова діяльність у сучасних умовах, зокрема з огляду «процесуальних кайданок» (передбачених ст. 41 КПК України), переважно орієнтована на розкриття вже вчинених злочинів та фіксацію злочинної діяльності, то кримінальна розвідка зосереджена на випереджаючому виявленні кримінальних загроз, прогнозуванні тенденцій злочинності та проактивному реагуванні на потенційні ризики.

Концептуалізація кримінальної розвідки в контексті вітчизняної правової системи потребує врахування міжнародного досвіду та адаптації існуючих моделей до національних особливостей. Наприклад, імплементація моделі керованою розвідкою поліцейська діяльність (Intelligence-Led Policing) вже довела свою ефективність у багатьох країнах і передбачає інтеграцію розвідувальних процесів у всі аспекти діяльності правоохоронних органів.

Узагальнюючи розглянуті доктринальні підходи, можемо констатувати, що кримінальна розвідка є комплексним, багаторівневим феноменом, який

поєднує риси спеціалізованої діяльності, інституційної системи, інформаційно-аналітичного процесу та стратегічного інструменту протидії злочинності. Така багатовимірність зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до її дослідження та практичного впровадження.

У контексті зазначеного, перспективними напрямками подальших наукових досліджень вважаємо:

- розробку концептуальної моделі кримінальної розвідки, адаптованої до вітчизняних правових реалій;
- дослідження методологічних основ кримінальної розвідки, зокрема специфіки аналітичних методів та технологій обробки інформації;
- більш глибоке вивчення правових та організаційних механізмів імплементації моделі керованою розвідкою поліцейська діяльність в Україні;
- аналіз стратегічних аспектів кримінальної розвідки в контексті формування та реалізації відповідної політики держави;
- дослідження інституційних форм міжвідомчої взаємодії в рамках кримінальної розвідки.

Таким чином, сучасне розуміння сутності кримінальної розвідки виходить за межі традиційних уявлень про оперативно-розшукову діяльність і потребує комплексного переосмислення її доктринальних основ. Формування цілісної концепції кримінальної розвідки сприятиме підвищенню ефективності протидії злочинності та вдосконаленню правоохоронної системи України в умовах нових викликів та загроз, зокрема проявам колабораціонізму та тероризму на території нашої держави.

Андрій Гончаренко,
*завідувач відділу вибухотехнічних
та пожежотехнічних досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України*

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИБУХОМ

Тероризм, терористичні кримінальні правопорушення в наше сьогодення займають особливе місце в нашій країні. Це злочин, який не лише руйнує життя та інфраструктуру, але й підриває фундаментальні принципи суспільної безпеки та стабільності.

В умовах гібридної війни та постійних загроз, які виходять з боку агресора, терористичні акти стають інструментом для дестабілізації ситуації в Україні, поширення паніки та підриву довіри до державних інституцій. В Україні, яка переживає складний період своєї історії, терористичні акти є не лише злочинами проти окремих осіб, але й актами агресії проти всієї держави та її народу [1, с. 941].

Згідно зі статтею 1 Законом України «Про боротьбу з тероризмом», тероризм тлумачиться як суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [2].

Огляд місця події, пов'язаного з вибухом є вкрай складною слідчою (розшуковою) дією, від правильної організації якої залежить подальший результат розслідування, встановлення причетних до вчинення злочину осіб та притягнення їх до відповідальності, відшкодування матеріальних збитків.

Вибух – процес виділення енергії за короткий проміжок часу, пов'язаний з миттєвою фізико-хімічною зміною стану речовини, яка призводить до виникнення стрибка тиску або ударної хвилі, що супроводжується утворенням стиснутих газів або пари, здатних проводити роботу [3].

Процес огляду місця вибуху є тривалим та трудомістким. Це пояснюється охопленням великих площ, відстанню розльоту осколків та інших елементів пристрою, предметів навколишнього оточення, максимальними дальностями прояву дії ударної хвилі, які можуть становити сотні метрів.

Огляд місця події можна поділити на три етапи: підготовчий, робочий і заключний. Вважаємо, що варто зупинитися на заключному етапі огляду місця вибуху, оскільки його значущість є винятковою. Фіксація є однією зі стадій процесу збирання доказів, і стосовно огляду місця вибуху, виражається у складанні протоколу, використанні засобів фотографування та відеозапису, а також складання масштабованих планів та схем.

Важливим етапом є упаковка об'єктів, вилучених із місця події. При цьому необхідно дбати про таку упаковку, яка б дозволила здійснити їх доставку до місця проведення експертизи.

Від правильної упаковки об'єктів в значній мірі залежить якість проведення вибухотехнічної експертизи та результативність роботи зі встановлення виду вибухового пристрою, що використовується, та його потужності.

Список використаних джерел

1. Балибіна А.Р., Соколовський М.В. Проблемні питання досудового розслідування терористичних кримінальних правопорушень: сучасний стан та перспективні напрями наукових досліджень. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 2. С. 941–946.
2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 25. Ст. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення 13.08.2025).
3. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху. URL: https://arm.navs.edu.ua/arm/arm_bmb_exp/idb/metod_wte.html.

Ірина Гора,
головний науковий співробітник науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор

ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРОРУ» ТА «ТЕРОРИЗМУ»

Тероризм в його сучасному й міжнародному розумінні – це складне протиправне й кримінально каране соціально-економічне й політичне явище, яке давно вийшло за межі національних кордонів та перетворилось у серйозну загрозу не лише для окремих країн, а й усього людства. Надаючи значний дестабілізуючий вплив на функціонування державних органів, він виступає реальною екзистенціальною загрозою національній безпеці будь-якої країни. Це стосується практично усіх країн світу, у тому числі й України, котра з початком відкритої воєнної агресії з боку РФ та її сателітів відчула сьогодні усі серйозні виклики в галузі безпеки своїх громадян та національних інтересів. Це грубе насильство, яке носить системний, поступальний і масовий характер, в якому використовується тактика непередбачуваних атак не лише на об'єкти воєнної чи критичної інфраструктури по всій території нашої країни, а в першу чергу на мирне цивільне населення. Терористичні акти ворог здійснює з метою нагнітання страху, створення у громадянської спільноти враження відсутності захисту з боку держави, її Збройних Сил та спонукання державних органів і владних структур до прийняття певних і часто поспішних та необґрунтованих рішень, які фактично шкодять державним й національним інтересам нашої країни. Такими можуть бути наслідки терористичної діяльності в будь-якій країні, якщо не здійснювати заходів протидії цьому злу та не боротись з ним.

Сучасне терористичне насильство вирізняється поліваріантністю об'єкта впливу, різноманітними способами дій виконавців терористичного акту. Ними можуть бути не лише прямі збройні напади, а й будь-якого роду інформаційні втручання в роботу підприємств, урядових чи інших важливих для державного управління установ, кібератаки на системи життєзабезпечення тощо. На даний час цілями, ураження котрих терористами наносить значну шкоду Україні та її громадянам, правильно розглядати не лише військові об'єкти, а й окремі об'єкти цивільного сектору, у тому числі й АЕС, ГЕС, ТЕС, нафтопереробні комплекси, потужні продуктопроводи великого діаметру й тиску, підприємства харчової

промисловості й складські приміщення із сировиною, залізничні та шосейні шляхи сполучень, мостові переходи й тунелі тощо, виведення яких з ладу призводить до шкоди, яку можна зіставити з ударами, що наносяться військовими силами супротивника в ході ведення бойових дій [1, с.14-15].

Розуміння тероризму, терористичного акту тісно пов'язується і походить від значення терміну «терор». Вітчизняний фахівець в галузі кримінального права О.Костенко зазначає, що тероризмом є будь-яке діяння, що вчинюється із застосуванням терору. Терористичними злочинами є злочини, при вчиненні яких застосовується терор як спосіб злочинного посягання. Терор полягає в умисному створенні небезпеки, здатної впливати на волю людей. Таким чином, тероризм – це злочинні діяння, способом вчинення яких є терор, тобто умисне створення небезпеки, здатної впливати на волю людей. Проблема визначення поняття тероризму як злочинного прояву зводиться до встановлення об'єкта, на який відбувається посягання у вигляді тероризму та способу злочинного посягання, який визначається властивостями цього об'єкту [2, с.180].

Вітчизняні науковці ведуть мову про тероризм в широкому й вузькому розумінні, зазначаючи, що тероризмом у широкому тлумаченні охоплюються тероризм у вузькому розумінні й усі інші злочини терористичної спрямованості (терористичного характеру), тобто суспільно небезпечні діяння, спрямовані на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, юридичної особи чи групи осіб до вчинення або відмови від дій, а також сприяння таким діянням. Тобто, поняттям «тероризм у широкому розумінні», або «злочини терористичного характеру», охоплюються не лише загальнонебезпечні, а й інші суспільно небезпечні діяння, які відрізняються від тероризму у вузькому розумінні тільки за першою конститутивною ознакою – загальнонебезпечним характером дій або погрозою такими діями, що зумовлює загальну небезпеку [3, с.10]. У сучасному вітчизняному словнику іншомовних слів термін «терор» визначають як такий, що походить від латинського слова «terror», яке означає «страх, жах», а «тероризм» [від *франц.* terrorisme, *англ.* terrorism, *латин.* terror – страх, жах] визначають як політику й тактику терору,

що означає розправу з політичними противниками за допомогою сили [4, с.670].

Мотивація тероризму може бути як державно-політичною, так і відмінною від політичних устремлінь, продиктованою іншими кримінальними цілями, але вона завжди переслідує залякування великих мас населення, вимагання поступок тощо. Сьогодні тероризм – це не тільки збройні акції чи відкрите збройне протистояння, а й особлива форма інформаційної війни з використанням заздалегідь підготовленого інформаційно-психологічного, дезінформаційного контенту, з використанням спеціально підготовлених інформаційних груп, що використовують методи дестабілізації соціально-політичної обстановки в державі. Така злочинна діяльність викликає у населення страх та надмірну занепокоєність за власне життя, життя й здоров'я рідних та близьких осіб. В основі тероризму лежить саме терор як насадження страху та жахить. Головною загрозою з боку терористів стає загроза життю й безпеці цивільного населення. Проте в основі терористичної діяльності завжди лежить соціальний конфлікт, для вирішення якого необхідно змусити владу прийняти те чи інше політично мотивоване рішення. Інший бік цієї загрози – завдання істотних матеріальних збитків державним, міждержавним, недержавним інституціям, підприємствам і організаціям різних форм власності, значної шкоди навколишньому середовищу, екології в місці проживання великої кількості людей, що знову ж таки виводить нас на загрозу їх життю та безпеці. То ж не дарма вітчизняний законодавець тероризмом визнає суспільно небезпечну діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [5].

Сьогодні дедалі частіше входить до наукового й публіцистичного обігу термін «державний тероризм». Зазвичай його пов'язують із діями правлячих тоталітарних режимів, які намагаються вплинути на інші країни і змусити їх до прийняття певних, вигідних для держави-терориста рішень. Саме із такою формою тероризму зіштовхнулася сьогодні наша країна, зазнавши воєнного

вторгнення з боку РФ, у політиці якої державний тероризм з недавніх пір займає яскраво виразне місце. До такого висновку приходять і уряди окремих Європейських країн. Приміром, Сейм Литви у прийнятій резолюції від 10 травня 2022 року одноголосно визнав, що росія – це держава, яка підтримує та здійснює тероризм [6]. Вивчають доцільність визнання РФ державою-терористом або спонсором тероризму й інші цивілізовані країни світу. Водночас вчені, залежно від їх професійної, наукової орієнтації та поставленої мети, у деталях розглядають окремі сторони цього складного феномену з докладним вивченням однієї з них або в поєднанні з іншими.

Список використаних джерел

1. Діяльність Служби безпеки України з протидії тероризму: оперативні, процесуальні та криміналістичні аспекти: монографія / І.В.Гора, В.А.Колесник, В.В.Малюк та ін. Київ: 7 БЦ, 2022. 540 с.
2. Костенко О. Тероризм: поняття, причини, умови, профілактика. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України*: матер. міжнарод. наук-практ. конф. (Київ, 30 вересня 2016 р.). Київ, 2016. с.178-181.
3. Організаційно-правові основи запобігання тероризму: підручник / Ю.О.Лісіцина, І.Р.Серкевич, Г.З.Яремко та ін.; за заг. ред. В.В.Луцька. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 432 с. ,
4. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / Укл.: О.І.Скопненко, Т.В.Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.
5. Про боротьбу з тероризмом. Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №25, ст.180.
6. Литва визнала росію державою-терористом. URL: <https://novyny.live/abroad/litva-priznala-rossiiu-gosudarstvom-terroristom>

Олена Гузенко,
доцент кафедри економіки та публічного управління
навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ: СУТНІСТЬ, ВІЙНА, НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ

Сучасність доводить політичні, соціальні та економічні наслідки колабораціонізму негативно впливають на стабільність і суверенітет України, порушують національні інтереси. Колабораціонізм як фактор негативного впливу на життєдіяльність країни, яка воює призводить до розколу в українському суспільстві та послаблює державу владу на окупованих територіях. Наслідком колабораційної діяльності громадян України виступають як порушення національних інтересів, так і зниження рівня її обороноздатності та національної безпеки. В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України колабораційна діяльність набула нового забарвлення в контексті форм її прояву та усвідомлення глибини її впливу на збереження суверенітету країни. У цілому колабораціонізм вважається одним із негативних сегментів війни не залежно від країни, котра виступає учасником воєнних дій. Його негативний вплив має доволі широку сферу життєдіяльності країни, що підкреслює необхідність та доцільність переосмислення його сутнісного змісту як понятійної категорії. Така теза витікає з того, що розробка заходів націлених на усунення наслідків колабораційної діяльності не матиме дієвості без повного розуміння зазначеного негативного явища, що і підкреслює сучасність обраного напрямку вивчення.

Питання колабораціонізм вважається доволі актуальним в дослідженнях вітчизняних вчених. Їх увагу привертають різні аспекти колабораціонізму. Серед науковців доволі змістовними працями відзначились такі як Д.А. Асанов та О.С. Бісюк [1], О.М. Чальцева [2], О.І. Букреєв, Д.О. Олейніков, О.В. Червякова., А.З. Швець [3] та інші. Проте враховуючи ситуацію, яка склалася в умовах наявних воєнних дій в Україні доцільним є проведення більш поглибленого дослідження зазначеного поняття «колабораціонізм».

Варто зазначити, що поняття «колабораціонізм» іноземного походження: у

перекладі з французької (*collaboration* – співпраця, взаємодія) воно трактує добровільну, усвідомлену співпрацю з окупаційною адміністрацією та надання їй різноманітної підтримки; у перекладі з англійської мови термін «*collaboration*» використовується у нейтральному значенні співпраці. Водночас, він застосовується для позначення ідеологічно вмотивованої підтримки окупаційної влади елітами.

Натомість військові дії в будь-якому суспільстві породжують іншу інтерпретацію зазначеного терміну. До речі Є. Письменський [4, с.119] вважає, що «колабораціонізм у вузькому сенсі представляє собою співпрацю з окупантом на захопленій території». Зазначену позицію науковець обґрунтовує тим фактом, що будь-яка форма співпраці з ворогом вважається зрадою, або її визначають як «співробітництво» у вузькому розумінні, в іншому випадку виникає колізія».

Зокрема, А Трофименко [5,с.209] стверджує, що «...деякі автори визначають це поняття надто широко, трактуючи його як будь-яку форму допомоги ворогу, інші називають його цілком добровільною та свідомою співпрацею з окупантом на шкоду власній державі». Вчений обґрунтовує те, що в наукових розробках пропонуються різні типи співпраці, а саме співпрацю на основі політичної згоди з окупантом, «співпрацю» (залучення) у цивільних сферах конфлікту та «спільну війну» на боці ворога».

На думку Н.І. Дубонос та Н.П. Пашина [6, с.64] «...сучасне поняття колабораціонізму є важливим психосоціальним та етичним феноменом, який включає певні форми зрадницького співробітництва населення з окупаційною владою, її представниками, державою-агресором шляхом різноманітних дій у військовій, економічній, політичній, новинній та інших сферах життя».

Варто звернути увагу на те, що на законодавчому рівні в Україні поняття «колабораціонізм» не визначено, проте доволі змістовно розкрито сутнісний зміст «колабораційної діяльності». Законодавець пропонує розуміти її як «...вчинення громадянином України дій, спрямованих на сприяння державі-агресору, її окупаційній адміністрації або збройним формуванням»[7]. При цьому деталізує наявність наступних сегментів її характеристики, зокрема:

публічне заперечення збройної агресії проти України або визнання окупації; зайняття посад у незаконних органах влади, судах або правоохоронних структурах на окупованих територіях; пропаганда на користь агресора в освітніх закладах та передача матеріальних ресурсів окупаційним формуванням; організація політичних заходів на підтримку агресора та участь у незаконних збройних формуваннях або допомога їм у бойових діях проти України [7].

З усього викладеного стає зрозумілим, що прояви та ознаки колабораціонізму в українському суспільстві негативно впливають на з рівень національної безпеки та оборони країни. Постала нагальна потреба не лише посилити відповідальність за колабораційну діяльність, а й переосмислити її сутнісний зміст. Ми вважаємо, в надзвичайних умовах розвитку країни колабораціонізм варто розуміти як вчинення незаконних дій громадянами українського суспільства, котрі порушують національні інтереси, знижують рівень обороноздатності країни на базі різних форм співпраці з агресором. Такий підхід до розуміння сутнісного змісту колабораціонізму, на наш погляд, має певні переваги: підкреслено наявність незаконних дій громадян українського суспільства, за які передбачено відповідальність не лише в період наявної воєнної агресії ворога; окреслено взаємозв'язок з національними інтересами та обороноздатністю країни; звернуто увагу на охоплення різних форм співпраці з агресором, що виключає можливість уникнення покарань за вчинені протиправні дії.

Таким чином, колабораціонізм виступає негативним наслідком війни та свідчить про низький рівень національної свідомості громадян, які вчиняють протиправні дії в межах різних видів співпраці з агресором. Осучаснення його змістовності сприяє більш предметному переосмисленню його наслідків на захист національних інтересів країни та рівень її обороноздатності.

Список використаних джерел

1. Асанов Д.А., Бісюк О.С. Колабораційна діяльність в умовах повномасштабного вторгнення РФ – кримінальні правопорушення проти

- основ національної безпеки України. *Молодий вчений*. 2024. С. 101–108. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1-125-12>
2. Чальцева О.М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Політичне життя*. 2022. С. 56–60. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.2.9>
 3. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії : практ. порадник з крим.-прав. оцінки та розмежування / О.І.Букрєєв, Д.О. Олейніков, О.В.Червякова,, А.З.Швець; за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.
 4. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Law of Ukraine/Pravo Ukraini*. 2020. №12. С. 116–128.
 5. Трофименко А. Поняття «колабораціонізм» в проєктах Законів України. *Збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет - конференції*. Маріуполь : МДУ. 2021, 401 с. С. 209–211.
 6. Дубонос Н.І., Пашина Н.П. Сутність поняття колабораціонізм та його основні ознаки. *Вісник маріупольського державного університету. Серія: історія. Політологія*. 2023. Вип.37. С. 59–67.
 7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text> (дата звернення: 08.08.2025)

Дмитро Давидов,
викладач кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України

ДО ПИТАННЯ ПРО ОЗНАКИ ПРОТПРАВНОГО ДІЯННЯ В СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ «ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ» (СТ. 258-2 КК УКРАЇНИ)

У сучасних умовах розбудови та захисту української державності, коли загрози для суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності та обороноздатності досягли безпрецедентного масштабу, виникає нагальна потреба в ефективній державній протидії антидержавним проявам. Злочинність

терористичного характеру сьогодні залишається однією з ключових загроз національній і громадській безпеці, особливо в умовах війни. Проблеми нейтралізації та протидії організованим злочинним угрупованням із терористичними намірами залишаються надзвичайно актуальними [1, с. 266].

Кримінально-правова заборона на публічні заклики до вчинення терористичного акту входить до умовної групи норм про злочини терористичної спрямованості, описаних у ст. ст. 258 – 258-6 КК України.

Описана в ст. 258-2 КК України норма спрямована на попередження та припинення проявів тероризму ще на ранньому етапі. Вона встановлює кримінальну відповідальність не за безпосереднє вчинення теракту (це діяння описане в ст. 258 КК України), а саме за дії, що можуть його спровокувати: публічні заклики чи поширення матеріалів, які мотивують або спонукають невизначене коло інших осіб до насильницьких дій.

Тобто в цій забороні йдеться про превентивний характер боротьби з тероризмом: держава реагує вже на стадії пропаганди чи підготовки майбутнього терористичного акту. Судова практика, а разом з нею й наукове тлумачення вимагають довести наявність, по-перше, публічного (тобто відкритого й неперсоналізованого) характеру закликів і, по-друге, мету поширення, що відрізняє цей злочин від вільного приватного висловлення думок (гарантована Конституцією свобода слова) або простого зберігання матеріалів без наміру їх розповсюдження в подальшому.

Диспозиція розглядуваної ст. 258-2 КК України має такий вигляд: публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами. Тобто, як бачимо, законодавець зробив тут наголос саме на публічності відповідних «терористичних» закликів, а також на різних формах протиправних діянь щодо матеріалів з такими закликами. Тобто по суті у цій нормі описуються підготовчі дії, а також підбурювання (як вид співучасті) до вчинення якихось актів тероризму в майбутньому.

Своєю чергою, публічні заклики до вчинення терористичного акту

відрізняються від втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України) тим, що відповідний вплив спрямований не на конкретну особу, а стосується невизначеного кола осіб. Винний своїми діями намагається справити відповідний вплив і добитися вчинення принаймні одного терористичного акту багатьма учасниками, пропагує тероризм як спосіб досягнення індивідуальних або колективних цілей.

Об'єктивна сторона злочину отримує свій зовнішній прояв в одній з чотирьох форм активної поведінки:

1) публічні заклики до вчинення терористичного акту – тобто відкрите звернення до невизначеного кола осіб із пропозицією або спонуканням учинити терористичний акт (це можуть бути, наприклад, виступи на мітингах, дописи чи відео в інтернеті, трансляції в медіа тощо);

2) розповсюдження матеріалів із такими закликами – будь-які дії, що доводять уже створені заклики до відома інших людей, сприймаються ними (наприклад, пересилання файлів, друк та роздавання листівок, публікація в мережі, показ відео, розміщення на сайтах);

3) виготовлення таких матеріалів – створення продукції (текстів, аудіо, відео, зображень), у якій містяться заклики до терористичних дій. Тут важливо зазначити, що відповідальність настає вже за сам факт виготовлення (створення), навіть якщо матеріали ще не були поширені;

4) зберігання з метою розповсюдження – утримування зазначених матеріалів (на комп'ютері, телефонах, у друкованому вигляді тощо) із наміром у майбутньому їх поширити. Ключового значення тут набуває саме наявність мети подальшого розповсюдження.

Ще декілька слів про ключові ознаки, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину «публічні заклики до вчинення терористичного акту». Так, поняття «публічні заклики» означає це хоча б одне відкрите звернення до невизначеного, однак широкого кола осіб (тут не ідеться, скажімо, про одного чи двох чи трьох адресатів), яке містить ідеї, погляди чи вимоги, спрямовані на те, щоб певна частина аудиторії вчинила конкретні дії. Якщо заклик адресований

лише конкретно визначеній особі, то його потрібно кваліфікувати як підбурювання до терористичного акту (ст. 258 КК України).

Своєю чергою, публічність є суто оцінною ознакою – її наявність визначається індивідуально, з урахуванням часу, місця та обстановки звернення. Наприклад, публічними завжди вважаються заклики під час зборів, демонстрацій, мітингів, відкритих онлайн-трансляцій, інших масових заходів як оффлайн, так і онлайн. Заклики відрізняються від поширення неправдивих чуток, які можуть спричинити паніку або порушення громадського порядку (ст. 173-1 КУпАП).

Примітно, що Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму розкриває зміст поняття «публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину» таким чином: це розповсюдження повідомлення для населення або доведення такого повідомлення до відома населення в інший спосіб з метою підбурювання його до вчинення терористичного злочину, якщо така поведінка, незалежно від того, є чи не є вона безпосередньою підтримкою терористичних злочинів, становить загрозу того, один чи більше таких злочинів (ч. 1 ст. 5) [2].

Проводячи слушні паралелі, а також із огляду на чинну редакцію ст. 258-2 КК України та її наукове тлумачення, під публічними закликами до вчинення терористичного акту потрібно розуміти звернення у будь-якій формі до широкого, індивідуально невизначеного кола осіб із запрошенням, завданням, умовлянням, проханням, вимогою про вчинення терористичного акту або декількох таких актів [3, с. 219].

На практиці вітчизняні правозастосовні органи до публічних закликів відносять, наприклад, розміщення в соцмережах постів із пропозицією збройного нападу на державні установи чи представників влади, виготовлення та поширення листівок із вимогою насильницького відокремлення певної території (так званий сепаратизм), відеозвернення з пропагандою організації серії вибухів у публічних місцях чи під час публічних заходів, або публікацію матеріалів, що не лише заохочують, а й виправдовують уже вчинені терористичні акти. Такі дії, навіть без наслідків чи реального виконання протиправних дій, до яких

закликають, кваліфікуються як завершений злочин уже з моменту їх публічного оголошення або розповсюдження.

Розповсюдження матеріалів – це дії, спрямовані на донесення їх змісту до великого числа людей або певної групи. Важливу роль відіграє спосіб поширення: заклики можуть виголошуватися на мітингах, по телебаченню, у постах соцмереж (Facebook, Instagram, TikTok), а розповсюдження матеріалів – через листівки, плакати, газети, розсилки електронною поштою чи месенджерами. Матеріали, як письмові чи цифрові носії інформації, виступають засобом вчинення злочину; один примірник сам по собі не формує складу злочину.

Важливо також зазначити, що виготовлення матеріалів охоплює як авторство (створення текстів, сюжетів, виготовлення оригіналів), так і тиражування чи розмноження відповідної продукції. Зберігання, своєю чергою, означає утримання матеріалів, які згодом повинні бути розповсюджені, в цілості – недопущення пошкодження таких матеріалів унаслідок дії природних чи технічних факторів, убезпечення їх від сторонніх осіб тощо.

Закінченим цей злочин визнається з моменту проголошення (тобто висловлення) публічного заклику широкій аудиторії – одиничне звернення до кількох осіб таким закликом не повинно визнаватись. Злочин також буде закінченим з моменту початку розповсюдження, виготовлення чи зберігання відповідних матеріалів. Тобто зв своєю конструкцією тут законодавець описав усічений склад злочину.

Також у контексті відмежування кримінально протиправних діянь та розуміння підходів до диференціації підстав кримінальної відповідальності, доцільно додати, що вітчизняний кримінальний закон містить низку норм, окрім розглядуваної тут, які прямо описують підстави відповідальності за протиправні діяння залежно від об'єкта посягання. Серед них: 1) **ч. 2 ст. 109** – заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення влади; 2) **ч. 1 ст. 110** – заклики до зміни меж території або державного кордону України всупереч конституційному порядку; 4) **ст. 436** – заклики до агресивної війни або

розв'язування воєнного конфлікту; 5) ч. 2 ст. 442 – заклики до геноциду чи розповсюдження матеріалів із такими закликами. Кожна з цих заборон також описує різні розміри та види покарань – санкції від виправних робіт і арешту до кількох років позбавлення волі, іноді з конфіскацією майна.

Насамкінець, із метою актуалізації практичних моментів щодо протидії публічним закликам до вчинення терористичного акту, наведу доречний приклад із правозастосовної практики.

ОСОБА_4, будучи зареєстрованим у соціально орієнтованій мережі «Instagram» під публічним, загальнодоступним обліковим записом під нікнеймом «ОСОБА_7» за посиланням у всесвітній мережі Інтернет, маючи 302 підписника, перебуваючи за місцем працевлаштування, використовуючи власний мобільний телефон марки «iPhone 8 Plus» IMEI НОМЕР_1 із абонентським номером НОМЕР_2, діючи з прямим умислом та користуючись інструментом «Instagram Stories» публічно розповсюдив матеріали із закликами до вчинення терористичного акту.

Зокрема 05.06.2024 р., перебуваючи за місцем працевлаштування, ОСОБА_4, діючи умисно, розуміючи протиправність своїх дій, допускаючи та бажаючи реального настання негативних наслідків, за допомогою власного мобільного телефону умисно публічно розповсюдив відеозапис тривалістю 00 хв. 38 сек., на якому відображено 3 (три) невідомі особи одна з яких висловлювала наступні слова: *«Доброго дня, шановні жителі Слобожаницини! Звертаюсь до вас в цю дуже тяжку годину та закликаю всіма силами протидіяти незаконному режиму Зеленського. Нами створена підпілля Сумщини. Вливайся до наших рядів! Чим більше нас буде, тим скорше настане наша перемога та настане мирне життя в нашій Україні. Ми будемо підривати залізничні колії, цих людодів з ТЦК, СБУ, МВД та інші. Вливайся до Нас»*. Тим самим ОСОБА_4 з використанням засобу масової інформації розповсюдив матеріали із закликами до вчинення терористичного акту.

Відповідно до висновку експерта Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, у наданих на дослідження висловлюваннях, розміщених ОСОБА_4 на власній сторінці (шляхом додавання до історії (сторіз) у соціальній мережі «Instagram»,

містяться висловлювання, виражені у формі прямих публічних закликів до вчинення вибуху, тобто дій насильницького характеру. За висновком експерта, установлений залик є закликом до вчинення терористичного акту, а саме: залик вступати до лав «підпілля Сумщини», щоб у подальшому підривати залізничні колії, будівлі Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України.

Дослідивши всі обставини справи, суд визнав ОСОБА_4 винним в умисному розповсюдженні матеріалів із публічними закликами до вчинення терористичного акту, з використанням засобів масової інформації, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 258-2 КК України [4].

Список використаних джерел

1. Давидов Д. Г. Тероризм: історичні витoki і генеза кримінально-правового поняття. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 85: ч. 3. С. 266–272. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.42>
2. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text (дата звернення: 05.09.2025).
3. Кримінально-правова характеристика публічних закликів до вчинення кримінально протиправних діянь : навчальний посібник / Н. П. Ангелуца, Є. В. Буряк, В. П. Гаращук та ін. ; за заг. Ред. О. О. Книженко. Київ : НА СБУ, 2025. 284 с.
4. Вирок Ковпаківського районного суд м. Суми від 4 листопада 2024 р. у справі № 592/17799/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122750796> (дата звернення: 07.09.2025).

Микола Давиденко,
старший науковий співробітник
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України,

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ЩОДО УКРАЇНИ

Окреме місце у повномасштабній збройній агресії росії проти України займає колабораційна діяльність окремих осіб та організацій з владою та військовими формуванням рф як на тимчасово окупованих територіях (далі – ТОТ) України так і на підконтрольних Україні територіях, що полягає у невизнанні збройної агресії рф. Слід зауважити, що залежно від об'єкта посягання та форм колабораційних діянь, науковці виділяють наступні види колабораціонізму: військовий, політичний, адміністративний, освітянський, релігійний тощо [1]. Однак одностайного узгодженого поняття серед науковців та юристів-практиків щодо терміну колабораціонізм (релігійний колабораціонізм) не існує, що є проблемним аспектом при кваліфікації вчинених правопорушень.

Так, одна з класичних версій терміну «колабораціонізм» була запропонована в українській історіографії вітчизняним істориком Я. Грицаком, який інтерпретував колабораціонізм як співпрацю населення завойованих держав з окупаційним режимом, а колаборанта як зрадника своєї батьківщини, що співробітничав з окупантами [2, с.232]. Енциклопедичні видання, у свою чергу визначають термін «колабораціонізм» як добровільну співпрацю (на противагу вимушеній співпраці) окремих груп чи прошарків населення окупованих територій з окупантами [3].

У окремих проєктах нормативно-правових актів законодавець намагався надати визначення поняття «колабораціонізм» – це особлива форма державної зради, яка полягає у військовому, політичному, економічному, адміністративному, культурному, інформаційному, медійному співробітництві громадянина України з державою-агресором або її представниками, створеними чи підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями, яке завдало

шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [4].

Крім того, незабаром після повномасштабної збройної агресії РФ проти України у зв'язку з прийняттям у березні 2022 року Закону № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», Кримінальний кодекс України було доповнено новою статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», яка належить до підслідності органів СБ України. Це внесло новий актуальний вид кримінального правопорушення у новелу сучасної юридичної практики та було встановлено додаткові правові підстави для ліквідації та обмеження реєстрації політичних партій, громадських, благодійних чи релігійних організацій, представники яких здійснюють співпрацю з представниками держави-агресора РФ.

На підставі вищевикладеного можемо зробити висновок, що релігійний колабораціонізм – це добровільна співпраця представників релігійних організацій із державою-агресором або її представниками, створеними чи підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями, що завдає або може завдати шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

На наш погляд, саме релігійний колабораціонізм є одним із найпоширеніших видів колабораціонізму на ТОТ України, який формується більшою мірою за рахунок співпраці окремих священників Української православної церкви (яка за даними Державної служби України з етнополітики та свободи совісті продовжує зберігати канонічний зв'язок з московським патріархатом [5]). Зауважимо, що деякі священнослужителі УПЦ з 2014 року ще до повномасштабного вторгнення РФ на територію України часто підтримували ідею поширення «руського міра» на території України і всіляко намагалися добровільно сприяти сепаратистським проявам, зокрема т.зв. «ДНР/ЛНР», а після 24 лютого 2022 року, окремі з них відкрито пішли на співпрацю з ворогом

[6]. Серед найпоширеніших форм релігійного колабораціонізму слід виділити наступні: проголошення закликів до «канонічного» єднання із російською православною церквою; надання будь-якої допомоги та підтримки державі-агресору: інформації про дислокацію підрозділів ЗС України, переховування та освячування найманців і військовослужбовців РФ, зброї; зберігання і поширення друкованих матеріалів із пропагандою російської ідеології «русского міра» як на окупованих територіях нашої держави так і на підконтрольних Україні територіях; проведення представником релігійних організацій освітянських занять у школах під егідою єднання із російським православ'ям тощо.

Службою безпеки України з 2022 року ведеться чітка і цілеспрямована робота щодо виявлення колабораційної діяльності серед представників релігійних організацій. Так, з початку повномасштабної агресії Росії проти України за матеріалами Служби безпеки розпочато 61 кримінальне провадження, в рамках яких розслідуються факти злочинної діяльності 61 священнослужителя УПЦ, у т. ч. 20 архієреїв. Загалом суди вже винесли 7 вироків стосовно окремих кліриків, які стали на бік ворога, у т.ч. 2 з них було використано в обміні на наших військовослужбовців. За матеріалами СБУ запроваджено санкції стосовно 17 функціонерів УПЦ, а майже 250 клірикам російської православної церкви заборонено в'їзд в Україну [7].

Водночас нас сьогодні існують і проблемні питання щодо протидії релігійному колабораціонізму в умовах збройної агресії РФ. Перш за все, існують труднощі в розмежуванні правопорушень, визначених низкою статей Кримінального кодексу України, а саме: ст. 111 (Державна зрада), ст. 111-1 (Колабораційна діяльність), ст. 111-2 (Пособництво державі-агресору) та ст. 436-2 (Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікація її учасників). Через це аналогічні дії часто кваліфікуються слідчими за різними статтями, а покарання за схожі правопорушення можуть значно відрізнятися: рішення часто ухвалюються на розсуд суддів. Через це, на наш погляд, першочергово треба вирішити питання щодо урегулювання конкуренції положень ч.1 і 2 ст.111 КК України «Державна

зрада», ст. 111-2 КК України «Пособництво державі агресору», ст. 436-2 КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікація її учасників» з положеннями частин 1-8 ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність».

Список використаних джерел

1. Письменський Є. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис. Сєверодонецьк, 2020. 120 с
2. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.: навч. посіб. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
3. Колабораціонізм, поняття. Енциклопедія історії України: Т. 4: Київ: Наукова думка, 2007. 528 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kolaboracionizm> (дата звернення 10.08.2025)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм): проект Закону України реєстр. № 2549 від 06.12.2019. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67568 (дата звернення 10.08.2025)
5. Висновок релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української Православної Церкви на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом URL: dessa.gov.ua (дата звернення 10.08.2025)
6. Священники УПЦ МП освячують російську зброю в Криму, «тому що це зброя правди», РІСУ. URL: <https://risu.ua/svyashcheniki-upc-mp-osvyachuyut-rosijsku-zbroyu-v-krimu> (дата звернення 03.08.2025).
7. СБУ повідомила про підозру митрополиту УПЦ (МП) Павлу (відео) URL: ssu.gov.ua. (дата звернення 11.08.2025).

Андрій Данилевський,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Донецького державного університету внутрішніх справ,

ВІДМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Внутрішній ворог завжди небезпечніший за зовнішнього, адже він добре обізнаний про всі твої сильні та слабкі сторони і наносить удар звідти, звідки не очікуєш. Тому не дивно, що проблема громадян України, які співпрацюють з окупаційною владою привернула увагу законодавця. Усвідомлюючи суспільну небезпечність такої діяльності, Верховна Рада України доповнила КК України статтю 111-1 «Колабораційна діяльність», у якій передбачила відповідальність за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудовій сферах [1, с. 189].

Свідомо уникаючи дискусії щодо обґрунтованості такої криміналізації, вважаємо за необхідне звернути увагу на співвідношення цього кримінального правопорушення з іншими кримінальними правопорушеннями, зокрема терористичними.

Проблеми кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність розглядали у своїх роботах Р. В. Мовчан, Г. В. Муляр, В. І. Павликівський, Є. О. Письменський, М. І. Хавронюк, О. С. Ховпун, А. М. Яценко та інші вчені, проте в їх роботах недостатньо уваги приділяється відмежуванню цього кримінального правопорушення від терористичних злочинів.

Метою цієї роботи є відмежування колабораційної діяльності від терористичних злочинів за кримінальним законодавством України.

Спочатку необхідно визначити спільні або суміжні ознаки таких кримінальних правопорушень.

До колабораційної діяльності законодавець у КК України відносить: публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних

формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора (ч. 1 статті 111-1 КК України) здійснення громадянином пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України (ч. 3 статті 111-1 КК України).

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» під терористичною діяльністю необхідно розуміти пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України [2].

Таким чином пропаганда та підтримка агресії Російської Федерації визнається і колабораційною і терористичною діяльністю, плутанини додає і використання по відношенню до цього утворення в одних нормативно-правових актах поняття «держава-терорист», а в інших – «держава-агресор». Проте сама по собі терористична діяльність тягне за собою кримінальну відповідальність тільки якщо набуває організованого характеру, за поодинокі випадки без ознак співучасті кримінальне законодавство України не передбачає відповідальності. Тому відмежувальною ознакою в цьому випадку буде виступати суб'єкт кримінального правопорушення. У статті 111-1 КК України ним може бути тільки громадянин України, для кваліфікації за статтями, що передбачають відповідальність за терористичні злочини, така умова не вимагається, проте необхідна наявність ознак терористичної організації (не менше трьох осіб, розподіл функцій тощо).

Відповідно до частини 4 статті 111-1 КК України однією з форм колабораційної діяльності є передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора. Таке діяння має спільні об'єктивні ознаки з фінансуванням тероризму (стаття 258-5 КК України), оскільки відповідно до Переліку терористичних організацій (груп), який сформований Антитерористичним центром СБУ такі організації як

«ЛНР», «ДНР» а також створені на тимчасово окупованій території військові підрозділи визнаються терористичними [3]. Таким чином, надання матеріальних ресурсів таким утворенням підпадає під ознаки як частини 4 статті 111-1, так і відповідної частини статті 258-5 КК України.

Добровільне заняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів (частина 5 статті 111-1 КК України) та добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (частина 7 статті 111-1 КК України) підпадають під ознаки участі у терористичній групі чи терористичній організації (стаття 258-3 КК України).

На наш погляд, така ситуація обумовлена тим, що на різних етапах Російська Федерація використовувала різні методи ведення війни: від гібридних (2014-2022 роки) до повномасштабної військової агресії (з 2022 року). І сьогодні окремі дії ворога носять характер терористичної діяльності, тому статус агресора не виключає статусу терориста, тож проводити розмежування за цією ознакою неможливо. Те саме стосується і цілей винної особи, яка займається колабораційною або терористичною діяльністю, – визначити, надає вона допомогу для полегшення ведення агресивної війни або з терористичною метою досить складно. Тому єдиною ознакою, яка на сьогоднішній день дозволяє відмежувати ці кримінальні правопорушення є ознака суб'єкта. Для притягнення

до кримінальної відповідальності за наведеними частинами статті 111-1 КК України він повинен бути громадянином України, якщо ж такі саме дії вчиняються іноземцем або особою без громадянства, кримінальна відповідальність повинна наставати за статтями, що передбачають відповідальність за терористичні злочини (статті 258-258-5 КК України). Проте, зважаючи на той факт, що санкції цих кримінальних правопорушень суттєво відрізняються, законодавцю доцільно більш чітко визначити межі цих кримінальних правопорушень.

У науковій літературі вже зверталася увага на окремі дублювання та співпадіння ознак кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111, 111-1, 111-2 КК України, що створює потенційні можливості подвійного інкримінування та виключає точність та правову визначеність застосування кримінального закону [4, с. 45]. Це зайвий раз свідчить про необхідність подальшого вдосконалення норми про відповідальність за колабораційну діяльність.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити наступні висновки.

Не зважаючи на те, що військова агресія не виключає використання терористичних методів, притягнення до кримінальної відповідальності за сукупністю кримінальних правопорушень (колабораційна діяльність та терористичні злочини) суперечить принципу заборони подвійного інкримінування.

Зважаючи на той факт, що колабораційна та терористична діяльність мають багато спільних ознак, існує необхідність законодавчого закріплення чітких критеріїв відмежування цих кримінальних правопорушень, не може відповідальність залежати виключно від громадянства особи, місця вчинення кримінального правопорушення чи включення/невключення відповідного формування до переліку терористичних організацій (груп).

Список використаних джерел

1. Муляр Г. В., Ховпун О. С. Новели кримінального законодавства: колабораційна діяльність. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 186-190.
2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
3. Перелік терористичних організацій (груп). *Офіційний сайт Служби безпеки України*. URL: <https://ssu.gov.ua/perelik-terorystychnykh-orhanizatsii-hrup>.
4. Павликівський В. І., Ященко А. М. Кримінальна відповідальність за різні прояви колабораціонізму: проблеми правозастосування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2. С. 31-50.

Юрій Дерев'янченко,
начальник УКР ГУНП в Кіровоградській області,
полковник поліції

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗШУКУ КОЛАБОРАНТІВ ТА ОСІБ, ЯКІ СХИЛЬНІ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ

Термін «колабораціонізм» від французького «collaboration» (співпраця) буквально означає співпрацю з ворогом. Він почав активно використовуватись під час Першої світової війни, а в період Другої світової війни набув нового емоційного змісту. Тепер він означає не лише співпрацю з ворогом, але й підтримку його ідеології. В сучасних реаліях колабораціонізм часто ототожнюється з державною зрадою.

Незважаючи на значний науковий і практичний інтерес в останні роки до проблеми колабораційної діяльності в Україні, питання правових засад розшуку колаборантів та осіб, які схильні до вчинення терористичних актів досліджено недостатньо, в результаті чого виникає ряд проблем у сфері правозастосування.

З 2014 року та після повномасштабного вторгнення 2022 року частина українських територій опинилася під окупацією тому питання колаборації

набуло особливої актуальності. Перед державою постав новий виклик, як запобігати співпраці громадян з окупантом та притягувати до відповідальності колаборантів, дотримуючись прав гарантованих Конституцією України. Актуальною залишається необхідність не відштовхувати від себе цивільне населення на окупованих територіях. У зв'язку з цим з'явилися нові законодавчі ініціативи, спрямовані на визначення колабораційної діяльності як кримінального правопорушення та встановлення покарання за неї. 15 березня 2022 року в Україні набрав чинність Закон України від 03 березня 2022 року № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Цим Законом Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111 з позначкою 1, що має назву «Колабораційна діяльність» [1; 2]. Відповідно, до дій, які вважаються колабораціонізмом відноситься:

- публічне (на мітингах, зборах, в пресі, в мережі Інтернет, тощо) заперечення збройної агресії проти України, окупації частини території України, заклики до підтримки дій держави-агресора, підтримання збройних формувань агресора та його окупаційну адміністрацію, заклики співпрацювати з державою-агресором та її уповноваженими органами, а також до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;
- добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;
- здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти;

- передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора;

- добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

- організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах;

- добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

- прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків [2].

Регламентація діяльності Національної поліції щодо розшуку колаборантів та осіб, які схильні до вчинення терористичних актів аналогічна до розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання. Дана діяльність регламентується низкою законів та інших нормативно-правових актів, які утворюють певну систему, в якій кожний елемент взаємодіє один з одним, має певне призначення, уводить працівників оперативних підрозділів у русло спеціальних процедур, вимог, що сприяє підтриманню у даній сфері законності, дозволяє контролювати дії осіб, що здійснюють розшук, на кожному з етапів розшуку. При цьому ключові процесуальні положення, що стосуються питань організації розшуку вказаних вище осіб, встановлені Кримінальним процесуальним кодексом України [3]. Норми КПК України визначають процесуальний статус органів досудового розслідування (ст. 38), у тому числі органів Національної поліції, слідчі яких уповноважені доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (ст. 40, ст. 41), розшук підозрюваного (ст. 281) [3] тощо.

Підсумовуючи викладене, констатуємо, що на сьогодні в Україні існує позитивна динаміка розшуку колаборантів та осіб, які схильні до вчинення терористичних актів. Законодавство України розвивається відповідно до норм міжнародного права, збалансовуючи систему понять та створення відповідних органів та процедур для розшуку вищевказаних осіб. Однак реалізація цих норм наштовхнулася на низку правозастосовних проблем: від масового характеру проваджень і майже стовідсоткової статистики обвинувальних вироків, до труднощів розмежування вимушених дій населення під окупацією і свідомої зради державі, які потребують негайного вирішення. Потребує обговорення і питання міжнародного досвіду розшуку колаборантів та осіб, які схильні до вчинення терористичних актів.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03 березня 2022 року № 2108-IX. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Олександр Дуняшенко,
 курсант 4-го курсу ФПФОДР НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
 Науковий керівник:
Андрій Жбанчик,
 доцент кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
 кандидат юридичних наук

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ ЗАГРОЗАМ ТА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні виклики, зумовлені широкомасштабною збройною агресією проти України, створили нові загрози національній безпеці. Одними з найбільш небезпечних серед них є прояви тероризму та колабораціонізму, що безпосередньо підривають обороноздатність держави та дестабілізують суспільно-політичну ситуацію. У цих умовах підрозділи Національної поліції виконують не лише правоохоронні, а й оборонні функції, що потребує високого

рівня бойової та вогневої підготовки. Вогнева підготовка розглядається як системоутворюючий елемент у забезпеченні готовності поліцейських до дій у надзвичайних умовах, включно з протидією терористичним актам та діяльності колаборантів. Її актуальність зростає в умовах ведення бойових дій у містах, на деокупованих територіях та у прикордонних регіонах.

Відповідно до п. 3 ст. 17 Конституції України забезпечення державної безпеки покладається на правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [2]. В свою чергу, Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [3].

Вогнева підготовка є однією з найважливіших складових професійної підготовки співробітників поліції та інших правоохоронних органів. У межах її проведення набуваються необхідні навички та вміння для ефективного використання вогнепальної зброї в різноманітних ситуаціях [1].

Нормативно-правову основу організації вогневої підготовки визначають закони України, відомчі накази МВС та стандарти службової діяльності Національної поліції. Попри наявність базової регламентації, практика доводить, що існують суттєві проблеми у матеріально-технічному забезпеченні навчального процесу. Серед основних труднощів: обмежений доступ до стрілецьких полігонів у прифронтових та деокупованих районах; недостатня кількість набоїв для проведення систематичних тренувань; морально та технічно застаріла зброя; відсутність сучасних симуляторів і тренажерних комплексів. Попри це, завдяки практичному досвіду, отриманому в умовах війни, рівень боєготовності багатьох поліцейських підрозділів зріс, однак він залишається нерівномірним і залежить від конкретного регіону та спеціалізації підрозділу.

В умовах воєнного стану загроза терористичних актів значно підвищується. Диверсійні групи противника активно використовують тактику атак на інфраструктуру, державні органи, цивільне населення. Саме тому якісна вогнева підготовка стає вирішальним чинником ефективності дій поліцейських.

Особливе значення мають: відпрацювання дій у міських умовах (зачистка будівель, забезпечення контрснайперських заходів); тактична взаємодія підрозділів під час штурмових та оборонних операцій; швидке та точне застосування зброї для мінімізації ризику серед цивільного населення; психологічна стійкість поліцейських у стресових ситуаціях.

Колабораціонізм у воєнний час часто набуває озброєних форм: створення диверсійних груп, організація незаконних збройних формувань, передача інформації ворогу з метою проведення атак. Поліцейські підрозділи, особливо спецпризначення та групи швидкого реагування, є ключовими у їх виявленні та нейтралізації. Вогнева готовність у цьому контексті включає: миттєву готовність до застосування зброї при зіткненні з озброєними колаборантами; вміння діяти в умовах засідки, блокпостів, раптових атак; здатність забезпечити безпеку цивільних під час спецоперацій; формування бойового досвіду на основі практики звільнених територій. Приклади успішних операцій у Харківській, Херсонській та Донецькій областях свідчать про високий рівень вогневої майстерності поліцейських, який дозволяє не лише ліквідовувати загрозу, але й зберігати життя мирного населення. Тому необхідно переходити від класичної «стрілецької практики» до комплексної системи підготовки. Перспективними напрямками є: використання симуляторів та VR-технологій для відпрацювання тактичних сценаріїв у міських умовах; лазертаг-системи як безпечний спосіб формування навичок командної взаємодії; інтеграція міжнародного досвіду – зокрема підготовки правоохоронців у країнах НАТО, США та Ізраїлю, де акцент робиться на «стрес-тренінгах»; поєднання вогневої та психологічної підготовки, що дозволяє поліцейському зберігати самоконтроль у реальних бойових умовах; розширення доступу до бойової стрілецької зброї для регулярних тренувань.

Отже, виходячи з цього можемо дійти до висновку, що вогнева підготовка є невід'ємним елементом ефективної протидії терористичним загрозам та проявам колабораціонізму в умовах воєнного стану. Від її рівня залежить здатність поліцейських не лише захищати власне життя, а й виконувати завдання із забезпечення безпеки громадян та держави. Тому створення єдиної

комплексної системи підготовки правоохоронців, де вогнева складова органічно поєднуватиметься з тактичною, фізичною та психологічною – підхід, який забезпечить підвищення боєздатності поліції та зміцнить оборонний потенціал України в цілому.

Список використаних джерел

1. Жданова К., Лопасєва О. Актуалізація вогневої підготовки поліцейських Національної поліції України в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/1490/1509> (дата звернення: 21.08.2025)
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.08.2025).
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII: станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 21.08.2025).
4. Лопасєва О., Юрченко Д. Вогнева підготовка в умовах воєнного стану та шляхи її удосконалення. *Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції*: матеріали Всеукр. кругл. столу (м. Дніпро, 7 червня 2024 р.). Дніпро: ДДУВС, 2024. С.92–94.

Сергій Зеленський,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та
інформаційної безпеки навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник

КІБЕРПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ВЧИНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Сучасний розвиток інформаційних технологій призвів до трансформації форм і способів вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі проти

основ національної безпеки. Одним із найбільш небезпечних злочинів є державна зрада (ст. 111 КК України), яка все частіше реалізується із використанням кіберпростору. Віртуальне середовище створює умови для конспіративного обміну інформацією, дистанційного співробітництва з іноземними спецслужбами та підривної діяльності проти України.

Вивчення цього феномену потребує комплексного кримінально-правового та криміналістичного аналізу, адже кіберпростір змінює як зміст злочинних дій, так і методику їх виявлення, розслідування та доказування.

Відповідно до ст. 111 КК України, державна зрада виражається у діяннях громадянина України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності, державній чи інформаційній безпеці, що полягають у:

- переході на бік ворога;
- шпигунстві;
- наданні іноземній державі, іноземній організації чи їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти суверенітету України [1].

Форми прояву вчинення державної зради у кіберпросторі:

- кібершпигунство, тобто передання секретних документів через зашифровані канали зв'язку такі як VPN;
- кіберпропаганда, що виражається у поширенні інформації, яка підриває обороноздатність, дискредитує ЗСУ, легітимізує агресію;
- кібердиверсії, що проявляється в участі у хакерських атаках на критичну інфраструктуру;
- фінансова підтримка через криптовалюти - переказ коштів на користь ворожих структур.

Кримінальний аналіз дозволяє виявляти закономірності, тенденції та профіль правопорушників, що вчиняють державну зраду з використанням цифрових технологій.

Найчастіше – це громадяни з вищою або технічною освітою, які мають доступ до інформаційних систем або володіють навичками у сфері ІТ. Можуть діяти як з ідеологічних, так і з меркантильних мотивів (отримання грошової

винагороди, уникнення кримінальної відповідальності через співпрацю з ворогом, політичні переконання).

До чинників, що полегшують вчинення злочину, слід віднести: недостатню цифрову грамотність державних службовців та військових; високу вразливість до інформаційно-психологічного впливу з боку ворожих спецслужб; зростання ролі криптовалют і анонімних платіжних систем у фінансовій діяльності на шкоду державі.

Зростання кількості справ про державну зраду потребує вдосконалення методів збирання доказів в цифровому середовищі (електронне листування, акаунти в Telegram тощо). Особливо важливо виявлення методів використання «кібер-вербування» – пошук українських громадян через соціальні-мережі з подальшою пропозицією співпраці, масове застосування deepfake-технологій для дезінформації та маніпуляції суспільною думкою.

Документуванню підлягають такі дії:

- контакт громадянина України з воєнним противником України, її організаціями або її представниками для надання їм допомоги у здійсненні підривної діяльності проти України;
- здійснення підривної діяльності проти України після встановлення зазначеного контакту;
- встановлення зазначеного контакту в період пов'язаного з ним збройного конфлікту або на її території, або надання такої допомоги після спалаху такого конфлікту [2, с. 392].

Важливими аспектами розслідування кримінальних правопорушень за ст. 111 КК України є:

- використання цифрової криміналістики (digital forensics);
- залучення експертів у сфері кібербезпеки;
- проведення НСРД, які пов'язані з контролем за вчиненням злочину та зняттям інформації з каналів зв'язку;
- міжнародна співпраця (Інтерпол, Європол, Будапештська конвенція про кіберзлочинність 2001 р.) [3].

Проблеми та напрями удосконалення:

- недостатня спеціалізація слідчих і прокурорів у сфері кіберзлочинів;
- прогалини в законодавстві щодо кваліфікації «кіберзради» як особливої форми державної зради;
- потреба у створенні спеціалізованих підрозділів кіберконтррозвідки;
- розвиток національної системи моніторингу та аналізу кіберзагроз.

Кіберпростір став новим полем ведення гібридної війни, де державна зрада може набувати специфічних форм, від кібершпигунства до інформаційних диверсій. Її кримінально-правовий та криміналістичний аналіз вимагає адаптації національного законодавства, удосконалення методів розслідування та розширення міжнародного співробітництва. Ефективна протидія можлива лише за умови поєднання правових, технічних та організаційних заходів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>
2. Бантишев О.Ф. Державна зрада в умовах військових дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 392-394 URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/96.pdf
3. Будапештська конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_575

Тетяна Каверіна,
старший викладач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ДОПИТУ ПРЕДСТАВНИКА РОДИНИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

Беззаперечно, допит (ст.224 Кримінального процесуального кодексу України)[1] – одна з найпопулярніших слідчих (розшукових) дій, яка

застосовується під час проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні будь-якої кримінально-правової кваліфікації, з метою отримання показань певної процесуальної особи. Відповідно до положень кримінального процесуального кодексу (ст.95), показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [1]. Але чи доцільно застосовувати стандартну методику допиту під час досудового розслідування у кримінальному провадженні за фактом безвісного зникнення особи-військовослужбовця? Отже, розпочинаючи досудове розслідування за фактом безвісного зникнення військовослужбовця, слідчий, насамперед, має отримати первинну інформацію про обставини події. Від отриманої інформації залежить первинна кримінально-правова кваліфікація у провадженні. Всі дані про відомі на той час обставини події, як правило, надходять від заявника, котрим може бути: близький родич зниклого; особа, яка проживає спільно зі зниклим, але не входить до кола його близьких родичів, зазначених у статті 1 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [2]; представник військової частини тощо. Тож слідчий має визначити процесуальний статус, в межах якого проводити допит. Це може бути статус потерпілого (ст.ст.55-59) чи свідка (ст.ст.65-67) [1].

Зазначимо, що особою, зниклою безвісти за особливих обставин (якщо йдеться про військовослужбовця) вважається особа, доля якої об'єктивно невідома через обставини непереборної сили (бойові дії). Відразу акцентуємо, що у випадку потрапляння в полон, до моменту обміну, військовослужбовець вважається особою, зниклою безвісти за особливих обставин, бо він (вона) перебуває поза межами юрисдикції України, тож держава не має достовірних відомостей про його фактичне місцеперебування, переміщення, стан здоров'я, місце та умови утримання, а іноді і обставини потрапляння у полон. У такому випадку може йтися і про випадки дезертирства.

Нерідко трапляються випадки інсценування факту зникнення безвісти

військовослужбовця з метою незаконного збагачення за рахунок отримання виплат. Такі злочинні кейси неодноразово викривались Державним бюро розслідування саме завдяки правильно обраній тактиці при комбінуванні слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [3].

Непоодинокими є випадки встановлення факту потрапляння військовослужбовця в полон, шляхом моніторингу соціальних мереж, в тому числі й сайтів країни-окупанта, рідними чи знайомими зниклого. При цьому військова частина офіційно такий факт підтвердити або спростувати не може, безпідставно вважаючи зниклого військовослужбовця таким, що вчинив військове правопорушення.

Для встановлення істини, слідчому, відразу після отримання заяви про вчинення кримінального правопорушення та прийняття рішення про внесення відомостей про кримінальне правопорушення (ст.214) до Єдиного реєстру досудових розслідувань [4], необхідно детально допитати рідних чи близьких безвісно зниклого щодо наявної у них інформації про такий факт, а також всіх відомих їм обставин події тощо. Таких допитів може бути кілька, в залежності від слідчої необхідності чи ініціативи процесуальної особи, бо допит є як *первинною* – з метою отримання первинної інформації про обставини справи, так і *вторинною* слідчою дією – з метою отримання додаткової інформації чи з'ясування питань, які виникли під час досудового розслідування. Звісно, до допиту слід готуватись, склавши попередньо його план, хоч в таких випадках всі питання є типовими. Методику допиту можна варіювати, проте слід її обирати в залежності від слідчої ситуації та первинної інформації про подію. Це може бути як стандартний допит, так і допит у формі процесуального інтерв'ю[5]. Методику проведення допиту у формі процесуального інтерв'ю у таких провадженнях застосовувати доцільніше, адже тоді допит перетворюється на розмову, яка починається з налагодження психологічного контакту та прояву емпатії. До проведення такого допиту можна залучити другого слідчого або, що краще, - оперуповноваженого підрозділу карного розшуку, який буде заводити відповідну оперативно-розшукову справу. Таким чином, інформацію не

потрібно буде перепитувати і фіксувати вдруге, бо всі відомості, необхідні як для кримінального провадження так і для оперативно-розшукової справи буде відтворено у одному протоколі слідчої дії. Така методика допиту буде законною, етичною, без тиску на психіку та маніпуляцій, одночасно матиме пізнавальну цінність. Зауважимо, що тактичні завдання на момент такого допиту, для слідчого та оперуповноваженого будуть однаковими. Методика процесуального інтерв'ю не вимагає складання протоколу слідчої дії, а у зв'язку з тим, що такий допит повністю фіксується на відео, достатньо долучити до бланку протоколу з установчими та анкетними даними носій інформації, де є запис слідчої дії. Однак, з таким носієм не завжди зручно працювати, бо під час допиту йдеться про прикмети, особисті речі, дати та обставини події, тож бажано все ж таки скласти текстовий варіант допиту або його стенограму. Ще раз зауважимо, що методика процесуального інтерв'ю виключає маніпуляції почуттями рідних, створення ілюзії вибору, обрання завідомо обвинувального спрямування допиту, припущень про добровільне потрапляння у полон з метою уникнення подальшої участі у бойових діях, обвинувачень у дезертирстві тощо. Слідчому необхідно пам'ятати, що основним завданням досудового розслідування є захист особи від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст.2) [1].

Під час допиту слід також враховувати, що до рідних військовополонених можуть звертатись представники окупаційної армії чи спецслужб, щодо надання їм певної інформації (наприклад, про розташування тих чи інших об'єктів), в обмін на обіцянки пом'якшення режиму утримання полоненого, надання йому певних «пільг» та можливостей. Перебуваючи в уразливому стані та бажаючи

допомогти близькій людині, члени сім'ї не завжди вірно оцінюють обстановку та можуть вчиняти протиправні дії, спрямовані проти безпеки країни. Отримавши таку інформацію під час допиту, слідчий має з'ясувати наміри допитуваного та план його подальших дій. Про результати такого допиту та отриману інформацію необхідно повідомити відповідний оперативний підрозділ.

Таким чином, використовуючи різні тактичні прийоми та методики, слідчий доводить, що допит набуває не лише пізнавальної цінності, а й виконує прогностичну, комунікативну та регулятивну функції, впливаючи на слідчу ситуацію, змінюючи та корегуючи її. Одним з наслідків опрацювання регулятивної функції тактичного прийому допиту є запобігання вчинення кримінального правопорушення особою, яка піддана допиту. Крім того, слід враховувати, що вчинення протиправних дій на користь окупаційної влади не лише матиме кримінально-карані наслідки, а й не зможе допомогти військовополоненому, особливо у випадку відсутності достовірного підтвердження перебування його у полоні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 17.08.2025)
2. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення 17.08.2025)
3. Державне бюро розслідувань. За матеріалами ДБР судитимуть дезертира, який інсценував своє «зникнення безвісти» для отримання мільйонної компенсації. Офіційний сайт ДБР. 2025. URL: <https://dbr.gov.ua/news/zamaterialami-dbr-suditimut-dezertira-yakij-inscenuvav-svoe-zniknennya-bezvisti-dlya-otrimannya-miljonnoi-kompensacii> (дата звернення: 20.08.2025).
4. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора

від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#top>

5. Стандарти процесуального інтерв'ю. JustTalk. URL: <https://justtalk.com.ua/post/standarti-protsesualnogo-intervyu> (дата звернення 23.08.2025)

Віталій Кадала,
*доцент кафедри господарсько-
 правових дисциплін та економічної безпеки,
 Донецького державного університету внутрішніх справ,
 кандидат юридичних наук, доцент*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Затяжний збройний конфлікт в Україні породжує доволі значну кількість негативних явищ, які відбуваються в життєдіяльності суспільства. Одним із таких явищ виступає колабораціонізм, який у більшості випадків представляє співпрацю з окупантами. Беззаперечним є той факт, що такий вид співпраці в умовах війни в Україні є зрадою національним інтересам, що негативно впливає на національну безпеку взагалі. В умовах тривалого збройного конфлікту постає нагальна потреба не лише визначення видів прояву колабораціонізму в українському суспільстві, а й посилення покарання осіб, які причасні до зазначеного явища. Враховуючи вплив колабораціонізму на рівень національної безпеки країни виникає проблема переосмислення та осучаснення заходів її захисту. У даному випадку ключовим інструментом вирішення сучасних проблем, які породжені таким ганебним явищем у суспільстві як колабораціонізм, виступає дієвий правовий базис в контексті державної політики. Все окреслене вплинуло на вибір теми дослідження та свідчить про його актуальність.

Актуальність вирішення проблем прояву колабораціонізму в суспільстві, в

умовах збройного конфлікту в Україні, підкреслюється доволі значною увагою з боку наукової спільноти. Результати наукових розробок вітчизняних вчених, в контексті колабораціонізму та його кримінальному присіканні, обговорюються на різних дискусійних наукових платформах, оприлюднюються на науково – практичних конференціях різного рівня, а також висвітлюються в монографічних та дисертаційних дослідженнях. Так, С.В. Сьомін, В.В.Комашко, Н.С. Піх [1] доволі змістовно розкрили організаційно-правові засади протидії колабораціонізму в умовах євроінтеграційного курсу України, а В.О. Гацелюк [2] досліджував питання колабораціонізму в контексті Кримінального кодексу України. Натомість В.В. Ткаченко [3] вивчав питання колабораціонізму як нової форми організованої злочинності в умовах війни, а Т.Б.Мадрига та О.І. Борецький [4] звернулися до проблеми поширення колабораціонізму в умовах правового режиму воєнного стану та інші. Аналіз доступних джерел демонструє широкий спектр підходів до цієї проблеми, проте види прояву колабораціонізму розкриваються фрагментарно та потребують більш поглибленого дослідження.

З цього приводу Р. Турчинов [5, с.72] вважає, що «...сучасний феномен колабораціонізму змістовно охоплює співробітництво з державою-агресором і являється особливою формою державної зради, оскільки така діяльність завдає шкоди державному суверенітету, конституційному ладу, територіальній цілісності та обороноздатності, інформаційній та економічній безпеці України». На погляд науковця «...причинами колабораційної діяльності є ідеологічний тиск, соціально-економічні мотиви та вплив російської пропаганди».

Натомість, В.В. Ткаченко [3, С.340] констатує той факт, що «...колабораціонізм, як феномен війни, не є новим явищем, проте проблема його поширення набула нового звучання за останні десять років, протягом яких триває агресія російської федерації проти України». Водночас Т.Б. Мадрига та О.І. Борецький [4, с.71], за результатами проведених досліджень щодо колабораціонізму дійшли висновку, що «...проблема колабораціонізму є багатоаспектною, і поєднує в собі ряд наукових, юридичних, емоційно-психологічних та морально-етичних зрізів»

Ми вважаємо, одним із напрямків вирішення проблеми колабораціонізму, в умовах збройного конфлікту в Україні, виступає визначення видів його прояву, що сприятиме вдосконаленню державної політики в питаннях нівелювання такого негативного явища в українському суспільстві. Мова йде про певні форми його прояву, коті спостерігаються на протязі останніх трьох років в Україні.

За результатами проведених досліджень вітчизняними науковцями [1-5] можна констатувати наступні види прояву колабораціонізму в умовах збройного конфлікту в Україні:

по-перше, політичний (участь громадян українського суспільства у створенні та діяльності органів управління окупанта) та військовий (службою у військових формуваннях, поліцейських структурах, органах розвідки окупаційної влади) колабораціонізм;

по-друге, економічний (співпраця в різних галузях економіки, ведення господарської діяльності на окупованих територіях, сплата «податків» окупаційній владі) та культурний (співпраця у сфері культури, освіти, науки, яка сприяє просуванню ідеології ворога,) колабораціонізм;

по-третє, добровільний (співпраця з окупованою владою яка здійснюється громадянами українського суспільства з власної волі та переконань) та вимушений (співпраця, яка здійснюється під тиском, погрозами або внаслідок інших обставин, що ставлять людину у становище, коли вона не має іншого виходу) колабораціонізм.

Проте зазначений перелік видів прояву колабораціонізму не є вичерпним. Варто також звернути увагу на присутність ідеологічної платформи. Мається на увазі співпраця громадян українського суспільства, яка мотивована певними ідеологічними переконаннями, підтримкою ідеології ворога.

Усе викладене сприяє формулюванню наступних висновків. В умовах затяжного збройного конфлікту в Україні прояви різних видів колабораціонізму мають доволі розгалужений формат та відзначаються появу нових форм. До складу найбільш дієвих форм прояву колабораціонізму в українському суспільстві варто віднести такі як політичний, військовий, економічний та

культурний, добровільний та вимушений, а також ідеологічний. З метою подолання зазначених негативних явищ в життєдіяльності суспільства необхідно вдосконалити кримінальне законодавство з метою посилення відповідальності громадян суспільства за участь у різних формах колабораціонізму, що призведе до зміцнення національної безпеки країни взагалі.

Список використаних джерел

1. Сьомін С. В., Комашко В. В., Піх Н. С. Організаційно-правові засади протидії колабораціонізму в умовах євроінтеграційного курсу України. *Збірник наукових праць*. 2024 .С. 501–520. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-24>
2. Гацелюк В.О. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень: монографія Київ: ВАІТЕ, 2021. 228 с
3. Ткаченко В.В. Колабораціонізм як нова форма організованої злочинності в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №4. С.340–342. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/79>
4. Мадрига Т.Б., Борецький О.І. Колабораціонізм в Україні: масштаби поширення в умовах правового режиму воєнного стану. *Регіональні студії*. 2025. № 40.С. 49–53. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.40.8>
5. Турчин Р. Колабораціонізм в умовах воєнного стану в Україні: окремі проблеми та шляхи їх подолання. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. №1. С. 71–75. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.10>.

Дмитро Каменський,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту

*Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор*

ФІНАНСУВАННЯ ДІЙ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ: ОЗНАКИ ПРОТИПРАВНОГО ДІЯННЯ В ПОРІВНЯЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Стаття 110-2 Кримінального кодексу України (далі – КК), що має довгу офіційну назву «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України», є важливим елементом законодавчого механізму протидії загрозам національній безпеці. Криміналізація відповідної поведінки зумовлена необхідністю запобігати будь-яким формам матеріальної чи фінансової підтримки осіб та організованих об'єднань, діяльність яких спрямована на підрив основ державності, територіальної цілісності та суверенітету України. Досвід останніх років, особливо в період повномасштабного вторгнення в нашу державу, показує, що в сучасних умовах навіть непряме, опосередковане сприяння у вигляді надання коштів або матеріальних ресурсів може суттєво посилити спроможність незаконних збройних формувань або політичних структур, що діють всупереч Конституції, до реалізації своїх антидержавних цілей. Саме тому стаття 110-2 КК за своїм змістом спрямована на випереджальне реагування, коли відповідальність настає вже за сам факт фінансування або навіть за дії, вчинені з метою здійснення такого фінансування.

Об'єктивна сторона злочину (а тут ідеться власне про злочин, а не кримінальний проступок), передбаченого статтею 110-2 КК, полягає у фінансуванні дій, спрямованих на зміну меж території чи державного кордону України у спосіб, що порушує конституційний порядок, а також на насильницьку зміну або повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади. При цьому обов'язковою умовою кримінальної відповідальності є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між самим фактом фінансування та зазначеними

у диспозиції норми протиправними діями. Такий підхід забезпечує цілеспрямоване застосування цієї заборони й унеможлиблює її використання для переслідування за такі нелегальні фінансові операції, що не мають жодного відношення до посягань на основи національної безпеки.

Законодавча техніка побудови цієї норми має певну схожість зі статтею 258-5 КК («Фінансування тероризму»), зокрема щодо використання ознаки спеціальної мети, наявності заохочувальної норми, яка допускає звільнення від кримінальної відповідальності у разі добровільного повідомлення та сприяння запобіганню злочину, а також включення примітки, що розкриває зміст поняття «фінансування». Водночас офіційне визначення цього терміна у примітці до ст. 110-2 КК виглядає доволі загальним: фінансуванням визнаються дії, вчинені з метою їх фінансового або матеріального забезпечення. Таке формулювання є дещо тавтологічним, адже фактично пояснює поняття «фінансування» через «забезпечення» і не дає чіткого розуміння, що саме охоплюють ці категорії. Законодавець також не уточнює зміст термінів «фінансове забезпечення» та «матеріальне забезпечення», хоча й розмежовує їх за допомогою протиставного сполучника, що свідчить про намір надати їм самостійного значення.

У науковій літературі висловлені пропозиції щодо конкретизації цього визначення шляхом закріплення хоча б орієнтовного переліку форм фінансування. Так, деякі автори, зокрема М. А. Рубашенко та С. М. Салтиков, акцентують увагу на необхідності чіткого розмежування фінансового та матеріального забезпечення. Перше охоплює операції, безпосередньо пов'язані з грошовими коштами чи фінансовими активами, тоді як друге стосується надання будь-яких речей матеріального світу, включно з обладнанням, транспортними засобами, сировиною тощо [1, с. 189]. Фінансове забезпечення потрібно пов'язувати з рухом фінансових ресурсів, а матеріальне – з передачею матеріальних цінностей, які навіть не обов'язково мають фінансово-правовий статус активу. Така позиція дозволяє уникнути ототожнення понять і сприяє більш точній кваліфікації дій.

Важливим питанням також є визначення моменту закінчення злочину,

передбаченого статтею 110-2 КК. На відміну від кримінальних правопорушень з матеріальними складами, де правопорушення вважається закінченим лише після настання певних наслідків, у цьому випадку відповідальність настає вже з моменту вчинення будь-яких дій, спрямованих на фінансове або матеріальне забезпечення протиправних дій. Тобто для закріплення складу злочину не обов'язково, щоб кошти або майно фактично були передані адресатові та використані за призначенням [2, с. 120–122]. Ця ознака робить склад розглядуваного злочину усіченим і дозволяє притягати особу до відповідальності ще на підготовчій стадії, коли небезпека для об'єкта посягання є лише потенційною, однак з точки зору кримінально-правової оцінки – реальною.

Судова практика засвідчує, що правильна кваліфікація за ст. 110-2 КК потребує ретельного встановлення не лише факту фінансування, а й конкретної форми такого матеріального забезпечення та його кінцевої мети.

Далі декілька слів про релевантний зарубіжний досвід. Так, у Сполучених Штатах Америки боротьба з фінансуванням дій, що посягають на національну безпеку, ґрунтується на застосуванні комплексу кримінально-правових інструментів. Центральне місце займає норма 18 U.S.C. § 2339C «Financing of terrorism», яке забороняє умисне надання коштів для здійснення терористичних актів. Верховний суд США підтвердив конституційність цього припису, зокрема у справі «Holder v. Humanitarian Law Project» (2010) [3]. Як зазначає американський дослідник Дж. Бекер, інститут фінансування терористичних актів «material support» став після подій 11 вересня 2001 р. одним із головних інструментів національної безпеки, але водночас породжує серйозні питання щодо меж свободи слова та асоціацій [4, с. 27]. Відповідно, положення федерального акту «Patriot Act» у сфері фінансування тероризму посилили ефективність превентивних заходів, але суттєво розширили повноваження уряду в сфері контролю над приватними транзакціями, що потребує постійного балансування між безпекою та правами людини.

Своєю чергою, Європейський Союз застосовує переважно регуляційний і превентивний підхід, зосереджуючи увагу на системі AML/CFT (anti-money

laundering / countering financing of terrorism). У країнах ЄС боротьба з фінансуванням небезпечної діяльності інтегрована в значно ширший механізм фінансового моніторингу, який поєднує обов'язкову перевірку клієнтів фінансових установ, контроль за транскордонними переказами, а також замороження активів підозрюваних осіб. Європейський автор М. Піацца підкреслює, що ефективність таких заходів значною мірою залежить від гармонізації стандартів та повноцінної співпраці між фінансовими розвідками країн-членів, особливо в умовах помітного зростання кіберзагроз та використання криптовалют [5, с. 477–478].

Чимало європейських дослідників сьогодні сходяться в тому, що сучасна кримінальна політика ЄС у сфері протидії фінансуванню терористичної та іншої антидержавної діяльності повинна ґрунтуватися на принципі пропорційності обмежень: посилення контролю за фінансовими потоками повинно поєднуватися з належними гарантіями прав людини та уникненням надмірного втручання у законну економічну активність. Очевидно, що на практиці досягти такого балансу вельми важко.

Таким чином: якщо підхід США характеризується переважанням кримінально-правового інструментарію з активним використанням положень про фінансову підтримку тероризму «material support», широкими санкційними повноваженнями та кримінальним переслідуванням, то в країнах-членах ЄС переважає регуляційно-превентивна модель, орієнтована на системний моніторинг фінансових потоків, міжінституційне співробітництво (передусім по лінії Europol, OLAF, EPPO) та адміністративні заходи, спрямовані на недопущення фінансування небезпечних дій ще до моменту їх реалізації.

Отже, з урахуванням аналізу теоретичних напрацювань, правозастосовної практики та порівняльного аналізу, сьогодні є достатні підстави говорити про те, що ст. 110-2 КК виконує важливу превентивну функцію, дозволяючи державі своєчасно реагувати на фінансову або матеріальну підтримку антидержавних дій. Ефективність її застосування значною мірою залежить від чіткого законодавчого розмежування понять фінансового та матеріального

забезпечення, а також від здатності правоохоронних органів і судів встановлювати кінцеву мету фінансування та її зв'язок з конкретними посяганнями на національну безпеку. У цьому контексті доцільно розглянути питання вдосконалення законодавчої конструкції, зокрема уточнення примітки до статті шляхом надання орієнтовного переліку форм фінансування. Це сприятиме підвищенню якості правозастосування та забезпеченню належного рівня захисту суверенітету й територіальної цілісності України.

Список використаних джерел

1. Рубашенко М. А., Салтиков С. М. Проблеми об'єктивної сторони фінансування дій, учинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 188–192. URL: http://lsei.org.ua/1_2018/52.pdf (дата звернення: 7.08.2025).
2. Нетеса Н. В. Фінансування тероризму та фінансування дій, учинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України: порівняльний аналіз складів злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 2(11). С. 116–126.
3. Holder v. Humanitarian Law Project, 561 U.S. 1 (2010).
4. Becker J. (2013). Material support and the First Amendment. *Harvard National Security Journal*. 2013. № 4(1). P. 1–48.
5. Piazza M. EU financial intelligence units and the fight against terrorist financing. *Journal of Money Laundering Control*. 2019. № 22(3). P. 467–481.

Олександр Квашук,
старший викладач кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету підготовки фахівців органів

*досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук;
Софія Третяк,
курсантка 303/23-(П)-Б навчального взводу
факультету підготовки фахівців
органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Злочини проти основ національної безпеки становлять одну з найсерйозніших загроз для суспільних відносин, які забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність і конституційний устрій країни.

Колабораціонізмом, відповідно до ч. 1 ст. 111-1 КК України, вважаються дії громадянина України, який публічно (на мітингах, зборах, в пресі, в мережі Інтернет, тощо) заперечує збройну агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, або публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [1].

Проблематика доказування у кримінальних провадженнях про такі злочини, що набула особливої гостроти з початком повномасштабного вторгнення, не втрачає своєї актуальності. За інформацією Офісу Генерального прокурора, станом на 29.08.2025 в Україні зареєстровано 10214 злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю [2].

Очевидною особливістю злочинів про колабораційну діяльність є вчинення їх на тимчасово окупованій території України, що ускладнює проведення всіх необхідних слідчих (розшукових) та процесуальних дій з метою встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному

провадженні. Зазначене вимагає від сторони обвинувачення визначення та проведення якомога більшого комплексу слідчих (розшукових) та процесуальних дій з метою перевірки інформації про факт можливої колабораційної діяльності, а у випадку її підтвердження, – здобуття достатніх доказів вчинення таких злочинів [3].

Процесуальна діяльність слідчих у цих провадженнях спрямовується на фіксування та систематизацію доступної інформації про дії або діяльність підозрюваних у засобах масової інформації, зокрема на інтернет-ресурсах, місцевому телебаченні тощо; збір аудіо-, фото- та відеосвідчень очевидців або постраждалих, переважно серед місцевого населення тимчасово окупованих територій; аналіз публікацій ЗМІ держави-агресора щодо ситуації на захоплених територіях; використання оригіналів або копій розпорядчих документів місцевих «керівників» населених пунктів, письмових заяв, відомостей про оплату праці та інших матеріалів. Втім, через окупацію частини території України російськими військами проведення окремих слідчих дій є неможливим [4, с. 59].

Злочини зазначеної категорії характеризуються високим ступенем латентності, на результативність їх виявлення та розслідування негативно впливають чинники об'єктивного характеру. У більшості випадків про факти колабораційної діяльності стає відомо після деокупації територій, а якщо такі відомості стають відомі правоохоронним органам до деокупації, через відсутність доступу до непідконтрольних територій реалізація процесу доказування майже у повній мірі унеможлиблюється. Виключенням є лише окремі негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться з метою отримання інформації щодо діяльності держави-агресора та колаборантів на тимчасово окупованих територіях [5, с. 13-14].

Відтак вдосконалення методології інформаційного (доказового) забезпечення практики діяльності правоохоронців у провадженнях зазначеної категорії важко переоцінити. Потреба ефективного вирішення завдань кримінального провадження, забезпечення правових та фактичних умов для проваджень *in absentia* зумовлює впровадження у практику процесуальної

діяльності новітніх підходів, що спроможні забезпечити результативний пошук, виявлення та фіксацію релевантної інформації.

Важливим інструментом розслідувань на сьогодні є технологія OSINT (розвідка відкритих джерел), яка дозволяє отримувати інформацію шляхом аналізу соціальних мереж та інших ресурсів, що перебувають у відкритому доступі. Мінімальні стандарти для пошуку, збирання, зберігання, перевірки та аналізу відкритих джерел, що є основою будь-якого OSINT-проєкту, встановлює Протокол Берклі [6]. Він є практичним посібником онлайн-розслідувань, методики збирання, аналізу й зберігання цифрових доказів із дотриманням правових, етичних та професійних принципів, а також рекомендації для захисту слідчих, свідків, постраждалих та інших учасників процесу. Практика формування процесуальних джерел доказів із використанням розробленої його авторами методології набуває усе більшого поширення.

Необхідно зауважити, що постійний розвиток технологій та складність прогнозування інформаційно-технічних ризиків унеможлиблює встановлення чітко визначених процедур і технічних інструментів для фіксації отриманих даних. Відтак, положення, закладені у Протоколі Берклі, на практиці виступають радше загальними рекомендаціями і орієнтирами, а не юридично обов'язковими механізмами у розслідуванні таких злочинів [7, С. 9-10].

Отже, успішність виконання завдань ефективного розслідування злочинів, пов'язаних із колабораційною діяльністю, як і воєнних злочинів, у значній мірі зумовлюється запровадженням новітніх технологій і методик роботи із цифровими доказами у практику діяльності правоохоронних органів, що вимагає відповідного удосконалення нормативного забезпечення процесуальної діяльності та підготовки фахівців органів досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3862>.
2. Злочини, вчинені у період повномасштабного вторгнення. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.
3. Проблеми доказування злочинів про колабораційну діяльність: аналіз прокурора Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/problemy-dokazuvannia-zlochyniv-pro-kolaboratsiynu-diialnist-analiz-prokurora-ofisu-heneralnoho-prokurora/>
4. Кіщак Б. І. Особливості доказування злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 37. С. 56-61. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/779/707>.
5. Назимко Є.С., Тарасенко О.С. Кримінально-правові та кримінальні процесуальні засади запобігання колабораційній діяльності. *Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи*: матеріали Всеукр. круглого столу (м. Кропивницький, 24 листоп. 2023 р.); Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. С. 11-16. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/06/zbirnyk-2024-kruglyj-stil.pdf#page=8>.
6. Протокол Берклі: як відкриті джерела допомагають притягнути Росію до відповідальності URL:// <https://cedem.org.ua/news/protokol-berkli/>.
7. Вигівський І.М., Дрозд В.Г. Проблеми доказування у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом колабораційної діяльності. *Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи*: матеріали Всеукр. круглого столу (м. Кропивницький, 24 листопада 2023 року); Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. С. 8–11. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/06/zbirnyk-2024-kruglyj-stil.pdf#page=8>

Сергій Клименко,

*завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРОРИСТИЧНІ» ТА «ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ»

Збройна агресія РФ проти України, розпочата 19 лютого 2014 р., супроводжується безпрецедентною кількістю воєнних злочинів, пов'язаних як із застосуванням заборонених засобів та методів ведення війни, так і з масовими випадками вчинення злочинів проти цивільного населення, що містять ознаки тероризування. Водночас сьогодні проблема розмежування понять «терористичних» та «воєнних» злочинів є однією із найбільш складних та суперечливих в теорії міжнародного кримінального права.

Витоки цього питання пов'язані з положенням про виключення збройних конфліктів із сфери регулювання питань антитерористичного міжнародного законодавства, що були закріплені у статті 19(2) Міжнародної конвенції про боротьбу з терористичними бомбардуваннями 1997 року. У цій нормі зазначено: «Діяльність збройних сил під час збройного конфлікту, як ці терміни розуміються відповідно до міжнародного гуманітарного права і регулюються цим правом, не підпадає під дію цієї Конвенції» [1].

Згодом це питання було більш деталізовано у Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму (Варшава, 16 травня 2005 р.). У преамбулі цього міжнародно-правового акту проголошено, що терористичні злочини, незалежно від того, хто їх учинив, за жодних обставин не можуть бути виправдані міркуваннями політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного або іншого подібного характеру. У цьому документі також наголошено, з одного боку, на необхідності посилення боротьби з тероризмом шляхом уживання всіх можливих заходів для запобігання терористичним злочинам і протидії їм, а з іншого – на обов'язковості дотримання принципу

верховенства права, демократичних цінностей, прав і основних свобод людини, а також інших положень міжнародного права, зокрема, у відповідних випадках – норм міжнародного гуманітарного права [2]. Таким чином, ці юридично зобов'язуючі приписи, обов'язкові й для України як активної учасниці європейської безпекової спільноти, підкреслюють потребу забезпечення балансу між необхідністю протидії проявам тероризму та дотриманням положень міжнародного гуманітарного права. У п. 5 ст. 26 Конвенції зазначається, що дії збройних сил під час збройного конфлікту, відповідно до того, як ці терміни розуміються в рамках міжнародного гуманітарного права та які підпадають під його дію, не підпадають під дію цієї Конвенції, як і дії збройних сил Сторони під час виконання ними офіційних функцій, оскільки вони підпадають під дію інших норм міжнародного права, а не цієї Конвенції.

Зазначене положення виконує функцію «збереження» спеціальних режимів міжнародного права, насамперед МГП: діяльність збройних сил під час збройного конфлікту, настільки, наскільки вона врегульована МГП, виводиться зі сфери дії цієї Конвенції; так само з неї виводяться офіційні дії військових сил держави, якщо вони регулюються іншими нормами міжнародного права. Така конструкція забезпечує неперехрещення превентивно-криміналізаційного інструментарію Конвенції з нормами МГП та іншим спеціальним правом.

Не важко помітити, що п. 5 ст. 26 Конвенції закріплює матеріальний пріоритет МГП у ситуаціях збройного конфлікту. Дії, які МГП кваліфікує як правомірні бойові дії (наприклад, напади на законні військові цілі з дотриманням принципів розрізнення, пропорційності та запобіжних заходів), не мають паралельно перекваліфіковуватися за антитерористичними складами Конвенції; натомість порушення МГП (умисні напади на цивільних тощо) залишаються караними в режимі воєнних злочинів та суміжних категорій. Таке «розведення» режимів прямо впливає з тексту ст. 26(5) та її місця в ст. 26 поряд із загальним застереженням про повагу до інших міжнародно-правових зобов'язань.

Другий елемент цього положення стосується офіційних дій збройних сил держави у мирний час або поза контекстом конфлікту. Вони також не

охоплюються Конвенцією – настільки, наскільки врегульовані іншими нормами міжнародного права. В офіційному пояснювальному звіті підкреслено, що Конвенція «не зачіпає» поведінку, здійснену на підставі законних урядових повноважень.

Треба зауважити, що в офіційному звіті (explanatory Report) до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму зазначено, що ці положення ніяким чином не легітимізують поведінку, яку Конвенція криміналізує у ст. 5–7 (публічне підбурювання, вербування, навчання для тероризму тощо), коли її вчиняють представники збройних сил, а це є лише додаткове застереження, що переадресовує оцінку відповідної діяльності у площину МГП або інших норм [3]. Аналогічно про це вказано і у преамбулі Міжнародної конвенції про боротьбу з терористичними бомбардуваннями – дії військових формувань держав регулюються нормами міжнародного права за рамками цієї Конвенції і що виключення деяких діянь зі сфери застосування цієї Конвенції не звільняє від відповідальності за незаконні з іншої сторони акти, не робить їх законними і не перешкоджає притягненню до відповідальності на підставі інших законів [1].

Основним завданням такого застереження є системна узгодженість, що має на меті гармонізувати антитерористичні превентивні склади з режимом МГП, щоб уникнути дублювання чи конкуренції норм і, зрештою, зберегти цілісність системи міжнародного права. У порівняльній доктрині цю норму описують як «armed conflict exclusion clause», що знімає основне тертя між кримінальним антитерористичним правом і правом збройних конфліктів.

Сучасні дослідники міжнародного кримінального права наголошують, що діяльність, яка регулюється нормами МГП, не повинна оцінюватися крізь призму кримінально-правових актів у сфері боротьби з тероризмом. Такий підхід є необхідним насамперед для запобігання переслідуванню дій, дозволених МГП, як терористичних злочинів, що особливо актуально у контексті збройних конфліктів неміжнародного характеру. Дії, заборонені МГП, мають кваліфікуватися та переслідуватися як воєнні злочини, а не як терористичні

правопорушення. Водночас дія положення про виключення припиняється, якщо особа чи група осіб, у тому числі зі складу збройних сил, вчиняє або має намір вчинити акт насильства «поза контекстом збройного конфлікту» – як у географічному вимірі, так і у випадку, коли такі дії не мають жодного зв'язку зі збройним конфліктом [4].

Сучасна світова судово прецедентна практика також має декілька цікавих кейсів вирішення цього питання. Так Бельгійська прокуратура висунула обвинувачення 38 особам у причетності до діяльності терористичної групи та інших злочинах. Згідно з версією обвинувачення, у період з 2004 по 2014 рік підсудні організовували на території Бельгії заходи для фінансування Робітничої партії Курдистану. Захист наполягав, що їхня діяльність безпосередньо пов'язана зі збройним конфліктом між Туреччиною та РПК, а отже, не підлягає кваліфікації як терористична згідно з національним законодавством.

Апеляційний суд Брюсселя у 2019 р. постановив, що визначення терористичної групи в Кримінальному кодексі вимагає наявності наміру вчиняти фізичні терористичні акти. Хоча РПК вчиняла подібні дії, усі вони відбувалися у межах географічної зони конфлікту з Туреччиною та мали прямий зв'язок із цим конфліктом. Відтак дії підпадали під положення про виключення. Як наслідок, РПК не була визнана терористичною групою в розумінні Кримінального кодексу Бельгії, а участь у її діяльності не розглядалася як терористичний злочин. Кримінальне провадження було закрито [5][6].

Отже сучасне положення про виключення терористичних злочинів із сфери застосування міжнародного гуманітарного права має конкурентно-виключний характер: це не звільняє від відповідальності та не «узаконює» діяння, а лише розмежовує юрисдикції договорів. Там, де діє МГП чи інші спеціальні норми, кваліфікація і відповідальність визначаються ними; у решті випадків застосовуються превентивно-криміналізаційні механізми щодо протидії тероризму. Така архітектура унеможливорює «перетягування канату» між антитерористичними інструментами та МГП і відповідає логіці *lex specialis*.

Список використаних джерел

1. Міжнародна конвенція про боротьбу з терористичними бомбардуваннями від 15 груд. 1997 р. ООН. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-9&chapter=18 (дата звернення: 13.08.2025).
2. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму: Міжнародний документ від 16.05.2005 р. Варшава. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_950 (дата звернення: 12.08.2025).
3. Council of Europe Treaty Series. No. 196. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, Warsaw, 16 May 2005. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16800d3811> (дата звернення: 13.08.2025).
4. Van Poecke T., Verbruggen F., Yperman W. Terrorist Offences and International Humanitarian Law: The Armed Conflict Exclusion Clause. *International Review of the Red Cross*. 2022. Vol. 103, Iss. 916-917. P. 1415–1447.
5. EJIL: Talk!: Van Poecke, T. The IHL Exclusion Clause, and why Belgian Courts Refuse to Convict PKK Members for Terrorist Offences. EJIL: Talk!, 20 березня 2019. URL: <https://www.ejiltalk.org/the-ihl-exclusion-clause-and-why-belgian-courts-refuse-to-convict-pkk-members-for-terrorist-offences/>
6. Le Ministre Goffin souligne l'engagement sans équivoque de l'État belge contre le terrorisme. Service public fédéral Affaires étrangères, 29 січня 2020. URL: <https://diplomatie.belgium.be/fr/le-ministre-goffin-souligne-lengagement-sans-equivoque-de-letat-belge-contre-le-terrorisme>

Валерій Колесник,

головний науковий співробітник науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор

**СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ» ТА
ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ТАКОЇ ПРОТИДІЇ**

Для певної сфери наукової чи професійної діяльності важливе значення має використання чітко визначеної і зрозумілої для фахівців та інших зацікавлених і навіть будь-кого з пересічних осіб термінології. Це в повній мірі стосується і наукових досліджень з проблем забезпечення діяльності працівників правоохоронних та інших державних й недержавних органів й інших осіб, причетних до протидії злочинності чи боротьби з окремими видами злочинів. Досліджуючи ці питання, необхідно знати й використовувати не лише правову термінологію, а й досконало володіти тим термінологічним апаратом, який розкриває сутність і зміст процесів, що відбуваються у певній сфері виробництва, в соціальному середовищі де відбулись події з ознаками кримінального правопорушення і з приводу яких розпочато або вирішується питання про початок здійснення кримінального провадження. Забезпечення правоохоронців потрібними їм знаряддями протидії вчиненню злочинів та проведення досудового розслідування є одним із завдань науки криміналістики. І тому мова науки криміналістики – це не лише суто криміналістична термінологія та лексичні конструкції, які мають вузьку криміналістичну спрямованість. Основними компонентами будь-якої теорії, і криміналістичної також, є: понятійний апарат і емпірична основа; правила логічних висновків і обґрунтувань; сукупність виведених в теорії тверджень з їх обґрунтуванням. Разом з цим, теорія повинна бути невіддільною від практики, яка розв'язує і ставить нові актуальні задачі та вимагає їх вирішення. Як підкреслював А. Іщенко, самодостатність науки, її самостійність значною мірою пов'язується з понятійно-термінологічним апаратом тієї чи іншої системи знань. Порівняно з іншими науками, понятійний апарат криміналістики має не таку вже і давню історію. Це спричиняє необхідність формування самого понятійного апарату та обґрунтування його криміналістичного змісту [1, с.12]. Проблема понятійного апарата – питання логічності, точності, послідовності і несуперечливості знання, що утворює цілісність і завершеність конструкції будь-якої науки. В повній мірі це стосується й визначення поняття «протидія злочинності» як діяльності державних органів і суспільства, спрямованої проти злочинності з метою

втримання на мінімальному рівні шляхом усунення або нейтралізації причин, що її породжують.

Стимування деструктивного впливу злочинності на соціум досягається завдяки розширенню культурної сфери людського співіснування, у тому числі й функціонування системи захисту правопорядку. Систему таких заходів цілком допустимо називати протидією злочинності, оскільки зазначений термін найбільш адекватно відображає відповідне явище [2, с.15]. В словниковому розумінні термін «протидія» означає дію, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй, а «протидіяти» – означає спрямовувати свою дію проти кого-, чого-небудь, діяти всупереч комусь [3, с.1173]. У загальному розумінні «протидія» означає здійснення діяльності людиною, групою людей, організацією людей, людьми, що входять до певного підрозділу і діють за спільним планом з метою зупинення або створення неможливості для діяльності інших людей, оскільки результати останньої вважають небажаними, шкідливими, злочинними. Отже, і злочинна діяльність і діяльність з протидії злочинній передбачає здійснення діяльності людьми.

Відомий вітчизняний вчений-кримінолог О. Литвинов розглядає цілі протидії злочинності з різних позицій і на різних рівнях функціонування єдиної системи протидії: загально соціальної цілі через комплексне забезпечення безпеки; інституційної цілі через зменшення вірогідності вчинення злочинів; цілі організації системи через визначену позицію з приводу призначення місця та ролі системи; функціональної цілі через зниження рівня злочинності; спеціальної цілі діяльності через сукупність пріоритетів [4, с.381]. Таку протидію можна розглядати у широкому і у вузькому розумінні. У широкому сенсі як сформовану систему заходів державних органів та громадських організацій і суспільства, спрямованих проти злочинності на національному та міжнародному рівні. У вузькому розумінні – це діяльність уповноважених на те державних органів, служб, підрозділів, чийм безпосереднім завданням виступає охорона правопорядку, боротьба із злочинністю, в тому числі і шляхом виявлення та досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Сучасні досягнення науки й техніки знаходять широке застосування в правоохоронній діяльності для підвищення ефективності протидії злочинності. Результативність роботи прокурорів, слідчих, оперативних, експертних підрозділів правоохоронних органів багато в чому залежить від обсягу і якості використання ними знань природничих і технічних наук у боротьбі із злочинністю. До таких завдань можна віднести і розробку комплексу криміналістичних засобів збирання, дослідження, перевірки і використання доказів для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Ці завдання визначають окремі напрями практичної діяльності і наукових досліджень у галузі криміналістичного забезпечення протидії окремим видам злочинів та шляхи впровадження їх результатів у діяльність слідчого, прокурора, оперативного працівника, експерта, судді, адвоката [5, с.16].

Для сучасного періоду розвитку уявлень про системний характер діяльності з протидії тероризму характерним є те, що з одного боку триває активний пошук засобів і методів, які можуть бути включені в структуру системи, а з іншого – визначення закономірної залежності між складовими елементами цієї діяльності. У зв'язку з цим варто звернути увагу на системний характер діяльності з протидії злочинності. Навіть досудове розслідування злочинів як складова такої протидії доволі складний вид системної діяльності. До того ж розслідуванню як процесуальній діяльності правоохоронних органів часто передуює виявлення злочину, що має місце під час здійснення діяльності оперативної, котра входить до загальної системи виявлення й розкриття злочинів. Як і будь-яка інша системна соціальна діяльність, виявлення, розкриття й розслідування злочинів повинно бути належним чином організованим і забезпеченим [6, с.85]. У загальному розумінні «протидію тероризму» можна визначити як сформовану систему заходів державних органів та громадських організацій і суспільства, спрямованих проти тероризму на національному й міжнародному рівнях, або як систему державних заходів правового, інституціонального й функціонального характеру із створення

антитерористичної нормативної бази й державних структур її застосування, а також встановлення й усунення причин терористичних проявів. Механізм протидії становить собою сукупність організаційних, управлінських, законодавчих, правоохоронних та правозастосовних мір, націлених на прогнозування, попередження й нейтралізацію соціально-політичних факторів, що обумовлюють виникнення й існування тероризму.

Список використаних джерел

1. Іщенко А.В. Проблеми загальної теорії криміналістики. *Криміналістика XXI століття*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 листоп. 2010 р.). Харків: Право, 2010. С. 9-13.
2. Протидія злочинності: підручник. Харків: Новасофт, 2010. 352 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В.Т.Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
4. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 426 с.,
5. Колесник В.А., Гора І.В. Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 400 с.
6. Діяльність Служби безпеки України з протидії тероризму: оперативні, процесуальні та криміналістичні аспекти: монографія / І.В.Гора, В.А.Колесник, В.В.Малюк та ін. Київ: 7 БЦ, 2022. 540 с.

Роман Копач,
слухач Національного університету
оборони України

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА
ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

В умовах сучасних збройних конфліктів, особливо тих, що мають гібридний характер, проблема протидії колабораційній діяльності та тероризму набуває особливої гостроти. Ці явища є взаємопов'язаними і становлять серйозну загрозу для національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держав. Колабораційна діяльність, що полягає у свідомій та добровільній співпраці з ворогом на шкоду власній державі, підриває внутрішню стійкість і сприяє поширенню ворожої ідеології. Тероризм, у свою чергу, використовує залякування, насильство та дестабілізацію для досягнення політичних цілей, часто у співпраці з окупаційними силами [1, с.4].

Ефективна протидія цим загрозам вимагає комплексного підходу, який охоплює як внутрішні, так і зовнішні аспекти. Жодна держава не може самотійно впоратися з цими викликами, оскільки вони мають транснаціональний характер [2]. Це робить міжнародне співробітництво та міжвідомчу взаємодію критично важливими інструментами для забезпечення безпеки.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії колабораційній діяльності та тероризму реалізується на різних рівнях, що охоплюють дипломатичний, правоохоронний та інформаційний виміри. На дипломатичному та політичному рівні співпраця забезпечується шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх договорів, угод та меморандумів про взаємодію. Прикладом такої взаємодії є діяльність у рамках ООН, Ради Європи, НАТО, а також регіональних безпекових структур, зокрема ОБСЄ. Ці міжнародні організації створюють платформу для обміну досвідом, розробки спільних стратегій та координації зусиль у протидії новітнім загрозам.

На правоохоронному рівні ключовим є налагодження співпраці між органами внутрішніх справ різних країн, що включає обмін інформацією, оперативними даними та досвідом розслідувань. Значну роль тут відіграють такі міжнародні інституції, як Інтерпол та Європол, які забезпечують технічну й інформаційну підтримку в боротьбі зі злочинністю. Зокрема, Інтерпол здійснює

пошук і моніторинг міжнародних злочинців, у тому числі осіб, підозрюваних у терористичній чи колабораційній діяльності [3, с. 112].

Інформаційний рівень міжнародної співпраці передбачає активний обмін розвідувальною інформацією між спецслужбами та аналітичними центрами, що дозволяє своєчасно виявляти і нейтралізовувати загрози, ідентифікувати мережі колаборантів і терористів та прогнозувати їхні дії. Водночас ефективність цього процесу залежить від рівня довіри між партнерами та узгодженості спільних дій.

Не менш важливим є аспект міжвідомчої взаємодії всередині держави, яка передбачає координацію діяльності правоохоронних органів, сил безпеки та оборони, судової системи і державних органів влади. Служба безпеки України, Національна поліція та Державне бюро розслідувань відповідають за виявлення, розслідування й припинення колабораційної діяльності та терористичних актів. Збройні Сили України та Головне управління розвідки відіграють ключову роль у зборі розвідувальних даних, оперативному реагуванні й безпосередньому протистоянні ворожим силам. Судова система, своєю чергою, забезпечує справедливий розгляд справ про колаборацію та тероризм, а державні органи влади формують законодавчу базу й реалізують політику деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Прикладом успішної міжвідомчої взаємодії є створення координаційних центрів, де представники різних структур працюють спільно над виконанням конкретних завдань. Така інтеграція дає змогу уникнути дублювання функцій, пришвидшити обмін інформацією та підвищити результативність операцій. Водночас залишаються й певні виклики. Зокрема, проблема чіткого розмежування повноважень між Службою безпеки України та іншими правоохоронними органами часто стає предметом дискусій і може спричиняти труднощі у практичній реалізації завдань [3]. Додатковим питанням, яке потребує особливої уваги, є дотримання прав людини в умовах боротьби з тероризмом і колаборацією, оскільки надмірне обмеження правових гарантій здатне підірвати суспільну довіру та створити підґрунтя для внутрішньої дестабілізації [4, с. 112].

Таким чином, ефективна протидія колабораційній діяльності та тероризму в умовах збройного конфлікту можлива лише за умов тісної міжнародної співпраці та налагодженої міжвідомчої взаємодії. Це потребує не лише координації зусиль на дипломатичному, правоохоронному та інформаційному рівнях, а й формування єдиної національної стратегії, що забезпечить збалансоване поєднання безпекових заходів із дотриманням прав і свобод громадян. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення правових механізмів притягнення до відповідальності за колабораціонізм, розвиток міжнародних стандартів боротьби з тероризмом, а також створення інтегрованих інформаційних систем, що дозволять забезпечити швидке реагування на нові загрози.

Список використаних джерел

1. Яковюк І., Рубашенко М., Шульженко Н. Колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК): загальний огляд та деякі законодавчі недоліки. *Деокупація. Юридичний фронт*: матеріали Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) / Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 130–134.
2. Македонська Ю. Т. Співробітництво держав у сфері протидії міжнародному тероризму. *75-а річниця ООН – сучасний стан та розвиток міжнародного права* : зб. матеріалів Всеукр. наук. студент. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2020 р.) / МОН України, НУ "ОЮА" ; відп. вед. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. С. 278-278.
3. Скоморовський В. Б., Лучко О. О. Роль міжнародних організацій у протидії тероризму. *Legal Bulletin*. 2024. № 13. 109–116. <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-13-A16> (дата звернення: 25.08.2025).
4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 25.08.2025).

Любов Кусакіна,
*курсант 3-го курсу Донецького державного
університету внутрішніх справ*
Науковий керівник:
Дмитро Хитровський,
*старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ПРОТИДІЯ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Сучасна війна проти України є багатовимірною та гібридною. Ворог веде не лише бої на полі битви, а й активні інформаційні операції, спрямовані на деморалізацію українців, створення атмосфери страху, недовіри до влади та міжнародної ізоляції. У цьому контексті інформаційна безпека стає не менш важливою, ніж військова.

Державна політика у сфері протидії колабораціонізму та тероризму включає розбудову ефективних механізмів інформаційного захисту. Адже пропаганда та дезінформація ворога прямо стимулюють зраду, колаборацію та навіть терористичні акти на контрольованих Україною територіях.

У своєму виступі зупинимося на трьох ключових напрямках:

1. Використання державних і незалежних медіа для нейтралізації дезінформаційних кампаній.
2. Створення державних комунікаційних стратегій, спрямованих на зменшення впливу ворожої пропаганди.
3. Виховання критичного мислення в суспільстві через освітні програми.

Держава вже має досвід застосування інструментів централізованої комунікації. Формат єдиного телемарафону став одним із механізмів забезпечення оперативного донесення перевіреної інформації у перші місяці широкомасштабного вторгнення. Це дозволило уникнути хаосу в медіапросторі та значно зменшити ризики поширення панічних настроїв.

Водночас важливо зберігати баланс між централізованим інформуванням і

розвитком незалежних медіа. Журналісти, аналітичні центри та громадські організації, такі як Detector Media чи StopFake, активно займаються викриттям дезінформаційних кампаній, чим підсилюють державну інформаційну політику. Співпраця з такими незалежними ініціативами дозволяє зробити комунікацію більш прозорою і зрозумілою для громадян.

За даними дослідження RAND «Ukrainian Resistance to Russian Disinformation» (2024), поєднання державних структур і громадських ініціатив створює найбільш ефективний механізм протидії російським інформаційним атакам [1].

Ефективна політика у сфері інформаційної безпеки не може обмежуватися лише реактивним спростуванням фейків. Потрібна довгострокова державна стратегія, яка враховує різні групи населення: громадян на підконтрольних територіях, мешканців тимчасово окупованих регіонів, а також міжнародну спільноту.

Серед основних принципів такої стратегії: а) прозорість та швидкість – інформаційні вакууми завжди заповнюються ворожою пропагандою, тому важливо швидко реагувати на ключові події; б) єдність комунікацій – збройні Сили України, уряд і дипломатичні структури мають доносити узгоджені меседжі; в) сегментація аудиторій – інформація для громадян України, світових лідерів чи міжнародних ЗМІ повинна бути подана по-різному, але базуватися на єдиній концепції; г) цифровізація – соціальні мережі та мобільні платформи стають основними каналами поширення правди.

У цьому контексті важливу роль відіграє Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (CSCIS) при Міністерстві культури та інформаційної політики, який координує державну комунікаційну політику [2]. Також варто згадати про Центр протидії дезінформації (CCD) при РНБО, який займається виявленням і нейтралізацією інформаційних загроз [3].

Найбільш дієвим та довготривалим способом протидії дезінформації є розвиток у суспільстві навичок критичного мислення. Якщо громадяни здатні самостійно перевіряти інформацію, розпізнавати маніпуляції й не піддаватися

емоційним провокаціям, то ефективність ворожої пропаганди значно знижується.

Держава вже співпрацює з міжнародними організаціями у цьому напрямку. Наприклад, OSCE разом із українським проєктом Filter підготували методичні матеріали з медіаграмотності, що можуть бути інтегровані в освітні програми [4].

Важливими напрямками залишаються: а) введення курсів медіаграмотності у шкільну та університетську освіту; б) проведення спеціальних тренінгів для держслужбовців, військовослужбовців і журналістів; в) створення доступних інтерактивних інструментів (онлайн-курси, симуляції, тести) для населення.

Таким чином, освітня складова інформаційної безпеки формує «іміунітет» суспільства до пропаганди, що є запорукою його стійкості. Інформаційна безпека – це один із ключових фронтів сучасної війни. Пропаганда ворога спрямована на підриг націоанальної єдності, стимулювання колабораціонізму та поширення терористичних практик. Державна політика протидії цим загрозам повинна включати:

1. Використання як державних, так і незалежних медіа для спростування фейків.
2. Розбудову довгострокових комунікаційних стратегій, що враховують різні аудиторії.
3. Системне виховання критичного мислення через освітні програми.

Поєднання цих заходів дозволить Україні зміцнити стійкість суспільства, протидіяти інформаційним атакам ворога та наблизити перемогу не лише на військовому, а й на інформаційному фронті.

Список використаних джерел

1. RAND Corporation. Ukrainian Resistance to Russian Disinformation. Santa Monica, 2024. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA2700/RRA271-1/RAND_RRA2771-1.pdf?utm_source=chatgpt.com

2. Презентовано Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (CSCIS). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoyi-bezpeki>
3. Центр протидії дезінформації (CCD). URL: <https://cpd.gov.ua/>
4. OSCE. Media Literacy and Resilience Against Disinformation. Methodological guide, 2023. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/e/3/596908.pdf?utm_source=chatgpt.com

Роман Лех,
*заступник директора інституту
 з навчальної та наукової роботи
 Національної академії Служби безпеки України,
 кандидат юридичних наук*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ ТА ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРАВОВІ, БЕЗПЕКОВІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ

Державна політика протидії колабораціонізму та тероризму в умовах збройного конфлікту в Україні набуває комплексного та багатовимірного характеру, адже сучасні загрози виходять далеко за межі класичних воєнних дій. Колабораціонізм у нинішніх умовах не обмежується лише свідомою допомогою окупаційним адміністраціям чи збройним формуванням держави-агресора, а включає ширший спектр діяльності – від інформаційної співпраці й поширення ворожої пропаганди до підтримки терористичних організацій та сприяння їхнім операціям. Такі прояви підривають суверенітет і територіальну цілісність, створюють умови для внутрішньої дестабілізації та деморалізації населення. Водночас тероризм, як форма організованого насильства з політичними мотивами, у гібридних конфліктах використовується агресором не лише для фізичного знищення опонентів, а й як інструмент

інформаційно-психологічного тиску, що робить його тісно пов'язаним із інформаційною безпекою держави.

Важливою складовою протидії цим загрозам є захист медійного простору України. Від набуття Україною незалежності у 1991 році РФ активно використовувала різні інструменти впливу на українське суспільство для поширення деструктивних настроїв та поглядів щодо відокремлення української нації через пропаганду щодо фактичного ототожнення всіх національностей, які проживали на території Радянського Союзу та знищення їх автентичності у політичному, культурному, соціально-економічному та інших векторах розвитку. Одним із основних інструментів впливу з боку РФ проти українського суспільства стала пропаганда [1].

У контексті гібридної війни медіа стали ключовою ареною боротьби, де маніпулятивні наративи, дезінформація та психологічні операції супротивника здатні завдати шкоди не меншої, ніж військові удари. Підрив довіри до державних інституцій, формування ворожих світоглядних установок та спотворення реальної картини подій — це лише частина цілей, яких намагаються досягти ворожі інформаційні кампанії.

Вбачається, що для визначення впливу російської пропаганди на національну безпеку України, першочерговим є надання загальної характеристики та витлумачення дефініції поняття «пропаганда». Розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій, підвищення рівня залежності соціуму від інформаційних продуктів, загальна трансформація постіндустріального суспільства на інформаційний тип зумовлюють неминуче поширення інформації за допомогою відповідних інформаційних технологій. Передусім, інформаційний вплив спрямований на масове суспільство, свідомість осіб, водночас використовуючи психологічні важелі впливу [2].

Сучасна модель протидії колабораціонізму та тероризму в Україні повинна інтегрувати правові, силові, інформаційні та дипломатичні інструменти в єдину систему. З одного боку, це означає ефективне правозастосування — притягнення до відповідальності осіб, які співпрацюють з ворогом або здійснюють

терористичну діяльність, з дотриманням принципів верховенства права. З іншого — необхідне формування стійкої соціальної основи, несприйнятливої до ворожих впливів. Це включає підвищення рівня медіаграмотності населення, розвиток культури критичного мислення, підтримку незалежних і професійних медіа, а також посилення взаємодії між органами державної влади, сектором безпеки й оборони та громадянським суспільством. У підсумку така стратегія має на меті не лише ліквідацію окремих проявів загроз, а й створення довгострокових механізмів, які унеможливляють їх повторення.

У межах боротьби з колабораціонізмом ключову роль відіграє Служба безпеки України, яка здійснює контррозвідальні заходи, ідентифікує агентуру та мережі інформаторів, а також запобігає їхній діяльності у критичних сферах — від військових частин до органів місцевого самоврядування. Робота з виявлення таких осіб включає аналіз фінансових потоків, комунікаційних зв'язків та інформаційних слідів у медіапросторі. Сучасні цифрові технології дозволяють значно підвищити ефективність цієї роботи, але водночас вимагають постійного розвитку спроможностей у сфері кібербезпеки та обміну даними між відомствами. Окремий акцент робиться на попередженні проникнення ворожих наративів у національний інформаційний простір, оскільки інформаційна складова колабораційної діяльності часто є підґрунтям для реальних диверсій та терактів.

Захист медійного простору виступає системним компонентом державної політики безпеки. Україна впроваджує багаторівневі механізми моніторингу інформаційного середовища, включаючи виявлення бот-мереж, фейкових акаунтів, ворожих онлайн-спільнот та ресурсів, що координуються з території РФ чи підконтрольних їй регіонів. Національні органи влади тісно співпрацюють із міжнародними партнерами та глобальними ІТ-компаніями для блокування джерел дезінформації. Крім того, відбувається розвиток національного контенту, який здатен формувати позитивний образ України, підтримувати моральний дух та зміцнювати стійкість громадян до інформаційних атак.

Важливим є і те, що боротьба з колабораціонізмом та тероризмом не обмежується суто воєнним періодом. Держава вже зараз формує підвалини для післявоєнної моделі національної безпеки, де превенція стане домінуючим інструментом. Це передбачає розбудову системи стратегічних комунікацій, інституційне зміцнення сектору безпеки та оборони, створення сталих каналів взаємодії між силовими структурами і громадянським суспільством. Захист медійного простору в цьому контексті стає не разовою кампанією, а постійною складовою безпекової політики, що гарантує інформаційну суверенність України.

Державна політика України щодо протидії колабораціонізму та тероризму в умовах збройного конфлікту демонструє, що сучасні безпекові виклики вимагають багаторівневих і взаємопов'язаних рішень. Її ефективність залежить від здатності поєднати правові, силові, інформаційні та дипломатичні інструменти у єдину систему, що діє не лише реактивно, а й на випередження. Захист медійного простору в цьому контексті виступає одним із ключових напрямів, адже саме інформаційна площина є середовищем, у якому формується суспільна стійкість, довіра до держави та готовність громадян протистояти агресії. Комплексний підхід, що передбачає одночасне блокування ворожого впливу та розвиток власних комунікаційних можливостей, здатний суттєво знизити ефективність деструктивних кампаній.

Водночас стратегічна мета такої політики полягає не лише в локалізації поточних загроз, а й у створенні стійкої системи безпеки, здатної протистояти подібним викликам у майбутньому. Це означає, що превенція, підвищення рівня медіаграмотності населення, зміцнення інституційної спроможності органів безпеки та інтеграція з міжнародними партнерами мають стати постійними складовими державної безпекової стратегії. У результаті Україна отримує не лише інструменти для реагування на колабораціонізм і тероризм, а й фундамент для довготривалої інформаційної та національної стійкості, що є критично важливим у сучасній геополітичній реальності.

Список використаних джерел

1. Марущак А. І. Передумови для формування правових механізмів протидії дезінформації в соціальних медіа у контексті національної безпеки: постановка проблеми. *Інформація і право*. 2020. № 1(40). С. 82–88.
2. Новицький В. Я. Стратегічні засади забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах. *Інформація і право*. 2022. № 1(40). С. 111–118.

Антон Марієнко,
доцент кафедри кримінального права та
кримінології Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ КОЛАБОРАНТА

Колабораціонізм під час минулих та сучасних війн був і залишається багатогранним і суперечливим явищем. З одного боку – це провина і зрада, а з іншого боку – це вимушений крок та умова виживання населення на захоплених та окупованих ворогом територіях.

У минулому, поняття «колабораціонізм» хоч і не було юридично закріпленим явищем, проте як феномен політико-правової дійсності окупованої Франції часів Другої світової війни став предметом численних наукових досліджень багатьох вчених світу. Саме Франція у ті часи стала місцем народження колабораціонізму, як поняття, що означало співпрацю з ворогом чи окупаційною владою. Післявоєнне облаштування європейського світу потребувало вирішення проблем щодо покарань тих осіб, які допомагали чи співпрацювали з нацистами, тобто потрібно було визначатися з мірою відповідальності та покаранням за таку діяльність. Так, у повоєнній Франції «державна зрада» або колабораціонізм охоплювали такі дії як носіння зброї, змова з іноземною державою, змова з ворогом держави, постачання ворогові озброєння, людської сили, коштів, надання різноманітної військової чи іншої

інформації ворогу. Щодо України, то на окупованих територіях під час Другої світової війни колабораціонізм був доволі поширеним явищем серед населення, а покарання за такі дії були дуже суворими. Співпраця з ворогом була найтяжчим злочином на той час. Саме повномасштабний наступ ворога у лютому 2022 року змусив українських законодавців звернутися до криміналізації такого поняття як «колабораційна діяльність» [1, с. 71-76].

Сьогодні питання боротьби з колабораціонізмом нарешті отримало належне законодавче вирішення. Початок відкритої збройної агресії Російської Федерації проти України спонукав Верховну Раду України до реалізації одного з наступних варіантів криміналізації колабораційної діяльності.

Відповідно до ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за: «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України». Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Правовими підставами кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність у формі публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України є діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК.

Вчення про особистість злочинця є частиною більш загального вчення про людину. Вважається, що фізичне, психічне, природне і соціальне становлять нерозривну єдність в людині як представникові *Homo Sapiens*. Особистість - це людина, соціальний індивід, який поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально неповторного. Можна сказати, що

особистість є біологічно-соціальним продуктом епохи. Основна і визначальна сторона особистості полягає в її суспільній сутності, що розвивається під впливом суспільства, членом якого вона є. Людина живе в оточенні інших людей, вступаючи з ними у різні відносини.

Кримінологічна структура особистості злочинця охоплює низку специфічних ознак, властивостей та характерних рис.

Ознаки, які складають кримінологічну структуру особистості злочинця, не завжди притаманні у повному обсязі конкретному злочинцю. Вони, так би мовити, подають загальний портрет особистості злочинця і є найбільш характерним для тих, хто скоює особливо тяжкі і тяжкі злочини, систематично займається злочинною діяльністю [3, с. 513].

Кримінологічний портрет особи колаборанта складається з наступних ознак:

1. Соціально-демографічні риси.

- Вік: переважно 30-60 років, але можливі й інші вікові групи.
- Стать: як чоловіки, так і жінки, хоча в умовах війни серед колаборантів більше чоловіків.
- Освіта: нерідко середня або середньо-спеціальна; частина має вищу освіту (зокрема, у сфері управління, педагогіки, технічних спеціальностей).
- Соціальний статус: державні службовці, працівники органів місцевого самоврядування, підприємці, іноді працівники освіти, культури чи медицини.

2. Психологічні особливості.

- Конформізм: схильність підлаштовуватися під сильну сторону, уникати ризику.
- Опортунізм: прагнення отримати вигоду в будь-якій політичній ситуації.
- Низький рівень патріотизму або повна його відсутність.
- Підвищена цінність матеріальних благ над моральними принципами.
- Може бути страх переслідувань чи примус до співпраці, але часто - добровільна участь.

3. Мотиви.

- Матеріальна вигода: гроші, майно, кар'єрне підвищення.
- Ідеологічні переконання: проросійські погляди, радянська ностальгія.
- Примус: загроза життю чи родині (але в такому випадку злочинна мотивація змішана).

- Помста: особисті конфлікти з владою або сусідами.

4. Типова поведінка.

- Передача інформації окупантам (військової, особистої, економічної).
- Участь в органах окупаційної адміністрації.
- Пропагандистська діяльність (ЗМІ, соцмережі).
- Переслідування або донос на проукраїнських громадян.
- Допомога ворогу в логістиці, забезпеченні, організації «референдумів».

5. Кримінально-правова кваліфікація.

В Україні дії колаборантів підпадають під ст. 111-1 КК України («Колабораційна діяльність»), із можливими санкціями у вигляді позбавлення волі до 15 років або довічного - у випадках, що призвели до загибелі людей чи інших тяжких наслідків.

Провівши вивчення 2118 вироків за колабораційну діяльність (2022-2024 роки) можна зазначити наступне

№			2022	2023	2024
1.	Кількість вироків за колабораційну діяльність		261	812	1045
2.	- жінки		89	339	487
3.	- чоловіки		172	473	500
4.	Сімейний стан	Одружені	66	248	366
		Не одружені	85	176	340
5.	Вид трудової діяльності	державний службовець	-	25	259
		працівник правоохоронного органу	-	5	231
		робітнича професія	31	55	301
		безробітний	106	223	165
		Інше (пенсіонер, священик, ФОП)	4	23	31

6.	Освіта	Вища	51	168	419
		Середня	124	179	374
		Без освіти	-	-	18
7.	Мотиви співпраці	Фінансові	20	65	103
		Ідеологічні	241	640	882
		Примус	-	-	2
8.	Форми співпраці з окупантами	Державні та адміністративні послуги	33	284	554
		Підтримка ворожої армії (логістика, матеріальне забезпечення тощо)	21	74	151
		Інформаційна та пропагандистська активність	197	245	245
		Шпигунство	-	9	1
		Інше (вказати що саме)	7	59	36

Поведінка особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, завжди залежить від психологічних причин, які в сукупності із адаптацією в соціальному середовищі, створюють підґрунтя для вчинення певного виду проступків. Саме кримінологічна характеристика особи колаборанта полягає в тому, що вона надає змогу на основі відомих причин швидше зрозуміти, які ознаки притаманні особі, яка вчиняє злочин.

Список використаних джерел

1. Янішевська К. Д., Крисько А.С. Загальнотеоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явищ. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2022. Вип. 4(56). С. 71-76. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269622](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269622).
2. Кримінальний кодекс України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінологія : Загальна та Особлива частина : навч. посіб. / за ред. В.В.

Голіни, Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 513 с.

4. Марієнко А.О. Теоретична модель типології криміногенної особи. *Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ.* 2009. № 1. С. 203-212.
5. Письменський Є. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис. Сєверодонецьк : Румянцева Г. В., 2020. 120 с.

Сергій Міхальов,
аспірант Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Один із найсерйозніших викликів сучасності, що постійно перебуває в епіцентрі уваги міжнародної спільноти, – це тероризм. Його подолання можливе виключно за умови інтегрованого підходу, який поєднує потенціал різних наук, правових механізмів і діяльність сил безпеки. Водночас аналіз теоретичних напрацювань і практичного досвіду українських та іноземних фахівців, зокрема в контексті проблематики криміналістичного забезпечення, свідчить, що національна система протидії терористичним загрозам перебуває у стадії становлення та нерідко позбавлена цілісного наукового підґрунтя. Це призводить до того, що правозастосовна практика характеризується розрізненістю, фрагментарністю та відсутністю єдиного методичного підходу.

Особливо гостро стоїть проблема браку системних досліджень і методичних рішень у сфері досудового розслідування фінансування терористичної діяльності, розроблення методичних і тактичних рекомендацій – напряду, який донедавна фактично залишався поза полем уваги української правничої науки. Вироблення науково виважених і методологічно

обґрунтованих засад розслідування цього виду злочинів є не лише актуальною науковою задачею, а й стратегічною необхідністю. Реалізація такої мети дозволить зменшити кількість помилок органів досудового розслідування, забезпечити належне процесуальне реагування на встановлені факти, а також напрацювати практичні рекомендації для організації слідчих (розшукових) дій на тактичному рівні та створення ефективної моделі досудового розслідування на стратегічному рівні.

Вивчення слідчої та судової практики розслідування фінансування тероризму дозволяє констатувати, що правозастосовна діяльність не позбавлена низки складнощів. Насамперед це стосується окремих аспектів доказування фактів фінансування тероризму, серед яких:

- 1) факт учинення злочину групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією;
- 2) особливості фінансової операції чи правочину з активами, отриманими у зв'язку зі вчиненням злочину;
- 3) способи приховування злочину;
- 4) комплекс дій, учинених із метою маскування незаконного походження матеріальних активів, фактів володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, отриманим під час учинення злочину;
- 5) учинення злочину на тимчасово окупованих територіях або із використанням офшорів.

Фінансування тероризму із використанням тимчасово окупованих територій та офшорних юрисдикцій має низку особливостей, що істотно ускладнюють його виявлення та розслідування. Передусім воно ґрунтується на використанні правових прогалин і слабого рівня фінансового контролю, адже це сприяє реєстрації компаній за спрощеною процедурою, а відомості про бенефіціарних власників залишаються недоступними. Тобто підприємства використовуються для легалізації фінансових потоків, що сприяє маскуванню

їхнього походження та ускладнення встановлення кінцевого отримувача коштів.

Специфіка фінансування через офшори та треті країни також полягає у багаторівневості фінансових операцій. Кошти рухаються через низку компаній, розташованих у різних країнах, що створює заплутаний ланцюг транзакцій. У такий спосіб фінансові потоки приховуються під виглядом інвестиційної чи торговельної діяльності, що дозволяє посилювати анонімність.

Ще однією характерною рисою є поєднання офшорних схем з іншими способами відмивання грошей, зокрема через транзитні рахунки у банках із низьким рівнем регуляції, укладення нікчемних або фіктивних правочинів, а також залучення криптовалют, які часто конвертуються через офшорні структури. Усе це дає змогу приховати не лише джерела походження коштів, а й їх кінцеве призначення.

Попри існування міжнародних стандартів у сфері протидії фінансуванню тероризму, офшорні юрисдикції нерідко повільно імплементують їх у власні правові системи, зберігають режим банківської таємниці та обмежено співпрацюють із правоохоронними органами інших країн. У результаті навіть у випадку виявлення підозрілих транзакцій слідство, у тому числі спільні слідчі групи стикаються з труднощами у доступі до даних про кінцевих бенефіціарів і змушені долати суттєві бюрократичні бар'єри в процедурі міжнародної правової допомоги.

Таким чином, специфіка фінансування тероризму через офшори полягає у його транснаціональному характері, високому рівні анонімності та багаторівневості схем, що робить його особливо складним для розслідування. Подолання цих проблем вимагає уніфікації законодавства щодо прозорості бенефіціарів, посилення міжнародної співпраці й активного застосування сучасних аналітичних технологій фінансової розвідки, кримінального аналізу, розвідки за відкритими даними тощо.

Окреслені чинники актуалізують проблему техніко-криміналістичного забезпечення розслідування фінансування тероризму. Це важливо, адже без належної технічної підтримки практично неможливо своєчасно виявляти канали

руху коштів, документувати фактів злочинної діяльності та встановлювати всіх причетних до протиправної діяльності осіб. Відтак активнішого розроблення, удосконалення та впровадження у слідчу практику потребують: 1) системи фінансової розвідки та моніторингу транзакцій, які дозволяють відслідковувати рух коштів через банківські та небанківські установи, виявляти підозрілі операції й схеми відмивання грошей; 2) програмні комплекси з аналізу великих масивів даних; 3) методи судово-технічної експертизи документів, що дозволяє виявляти ознаки підробки фінансових паперів, контрактів, печаток і підписів не тільки у паперових документах, але й у електронних; 4) методи комп'ютерно-технічної експертизи, що забезпечує аналіз електронних листувань, даних з мобільних пристроїв, криптовалютних гаманців та інших цифрових носіїв інформації; 5) засоби криптоаналізу та моніторингу блокчейн-транзакцій, що надають змогу простежувати рух віртуальних активів; 6) спеціалізовані системи для вилучення та відновлення видалених даних з комп'ютерів і смартфонів тощо. Таким чином, ефективне розслідування фінансування тероризму передбачає комплексне використання інструментів: від класичних криміналістичних експертиз до сучасних технологій цифрової розвідки, моніторингу електронних платежів і криптовалют.

Поряд із удосконаленням техніко-криміналістичного забезпечення актуалізовані завдання щодо вдосконалення тактичного і методичного забезпечення розслідування фінансування тероризму. Допоки практика не виробила ефективних тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій у цій категорії кримінальних правопорушень, це завдання повинні вирішити представники наукової спільноти.

Отже, розслідування фінансування тероризму є складним, багаторівневим і міждисциплінарним видом діяльності. Його результативність безпосередньо залежить від належного криміналістичного забезпечення, що полягає у використанні сучасних технологій фінансової розвідки, цифрової криміналістики та міжнародної співпраці. Важливим напрямом також є створення уніфікованої методики розслідування, яка враховуватиме як

українську специфіку, так і міжнародні стандарти. Це дозволить підвищити якість доказування, зменшити кількість процесуальних помилок та сформувати практичні рекомендації для органів досудового розслідування.

Роман Мовчан,
*професор кафедри конституційного, міжнародного і
кримінального права Донецького національного
університету імені Василя Стуса,
доктор юридичних наук, професор*

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ «ПОСАДОВОГО» ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ (СТ. 111-2 КК)

Проаналізувавши розміщені у ЄДРСР вирoki за ст. 111-2 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Пособництво державі-агресору», можна констатувати, що серед усіх діянь, які на практиці кваліфікуються за цією нормою, абсолютним лідером (69 %) є так зване «посадове» пособництво – тобто обіймання на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ) певних посад у незаконних органах, підприємствах, установах чи організаціях. Зокрема, у 29 випадках використання ст. 111-2 КК виступало засобом кримінально-правового реагування на поведінку осіб, які перебували на двох категоріях посад:

- або на різноманітних посадах у *відділах з питань міграції*;
- або на певних посадах в *ізоляторах тимчасового утримання*.

Водночас варто зауважити, що, враховуючи належність **органів**, у яких обіймалися відповідні посади, до числа **правоохоронних**, в абсолютно всіх цих ситуаціях дії винних були кваліфіковані за сукупністю одразу двох кримінально-правових норм: крім ст. 111-2 КК, обвинуваченим додатково інкримінувалася ще й ч. 7 ст. 111-1 КК, у якій, як відомо, описані ознаки саме посадового колабораціонізму в правоохоронній сфері.

Беручи до уваги наявність продемонстрованої правозастосовчої тенденції, виникає питання: а чи була у розглядуваних кейсах потреба в покликанні не лише на спеціальну ч. 7 ст. 111-1 КК, а й на загальну ст. 111-2 КК?

На мою думку, обіймання посад, зазначених у ч. 7 ст. 111-1 КК, *a priori* пов'язане з реалізацією (підтримкою) рішень (дій) держави-агресора чи його окупаційної адміністрації, через що, власне, така поведінка і була криміналізована. Іншими словами, згадана реалізація чи підтримка є іманентною рисою зайняття відповідних посад, без яких обіймання останніх є просто неможливим (таку позицію підтримує і М. Рубашенко [1, с. 419]). Через це здійснювана на відповідній посаді у правоохоронному органі будь-яка діяльність, яка не виходить за межі виконання «типових» для таких посад обов'язків, повністю охоплюється ч. 7 ст. 111-1 КК і додаткової кваліфікації за ст. 111-2 КК не потребує. Зокрема, для названих вище посад в органах міграції такими «типовими» функціями є видача паспортів, реєстрація фізичних осіб, біженців, документування громадян, які втратили відповідні документи, тощо; натомість для працівників відповідних ізоляторів звичними функціями є конвоювання, охорона осіб, які, наприклад, були затримані за вчинення загальнокримінальних, економічних правопорушень тощо.

Утім, проаналізувавши релевантні правозастосовні матеріали, можна помітити, що в багатьох випадках підставою для застосування ст. 111-2 КК визнавалося те, що підсудні приймали рішення про незаконне видворення (це стосується органів міграції), протиправно затримували, конвоювали, утримували та, в підсумку, примусово видворяли з ТОТ «неблагонадійних» громадян України (такі дії вчиняли працівники відповідних ІТУ). Схиляюся до думки, що при кримінально-правовій оцінці подібних проявів вказівка у формулі кваліфікації на одну лише ч. 7 ст. 111-1 КК вже не є недостатньою. Адже в таких ситуаціях вже йдеться не про виконання «типових» для відповідних посад функцій (посадовий колабораціонізм), а про згаданий М. Рубашенком конкретний акт реалізації посадових обов'язків, який функціонально явно

виходить за межі типових обов'язків (повноважень) за посадою, що свідчить про очевидно вищу суспільну небезпечність такого діяння [1, с. 286].

Але чи може цей факт виступати підтвердженням виправданості додаткового (крім ч. 7 ст. 111-1 КК) інкримінування винним ст. 111-2 КК?

Переконаний, що ні. Така позиція ґрунтується на тому, що розглядувана «нетипова» діяльність, яка виразилась у прийнятті та реалізації рішень щодо незаконного видворення громадян України, насправді являється не передбаченим ст. 111-2 КК пособництвом державі-агресору, а звичайною державною зрадою у формі надання іноземній державі або її представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ч. 2 ст. 111 КК). При цьому найприкметнішим та водночас найдивнішим є те, що в абсолютній більшості випадків цей факт опосередковано визнається і відповідними правозастосовчими органами. Маю на увазі те, що останні, з одного боку, спочатку прямо вказують (у вироках та інших процесуальних документах) на те, що аналізована поведінка підозрюваних є нічим іншим, як умисним наданням державі-агресору допомоги *у проведенні підривної діяльності проти України*, а, з іншого, – вже далі з незрозумілих міркувань визнають таку поведінку не державною зрадою у названій формі, а пособництвом державі-агресору.

З аналогічних міркувань не можу підтримати і відомий практиці підхід до кваліфікації дій громадян України, які у створених на ТОТ незаконних органах влади зайняли посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, за сукупністю злочинів, передбачених ч. 5 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК. Зокрема, вивчивши відповідні вироки, можна констатувати, що у всіх цих випадках пособництвом державі-агресору визнавалося:

а) або виконання «типових» для відповідних посад функцій та обов'язків, що повністю охоплюється і, відповідно, мало б оцінюватися лише за ч. 5 ст. 111-1 КК та без набавного інкримінування ст. 111-2 КК;

б) або вчинення дій, які підпадають під інші (не ст. 111-2) норми КК, зокрема, спеціальні ч. 1, ч. 3 чи ч. 6 ст. 111-1.

Як зазначалося раніше, неодмінним атрибутом застосування ст. 111-2 КК до осіб, які зайняли посади у створених на ТОТ незаконних правоохоронних органах, було додаткове згадування у формулі кваліфікації таких дій ще й про ч. 7 ст. 111-1 КК. Натомість практиці кримінально-правового реагування на поведінку у вигляді обіймання посад, пов'язаних з наявністю організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, у створених на ТОТ інших незаконних органах влади (не правоохоронних) відомі ще більш незрозумілі прецеденти кваліфікації подібних вчинків лише за ст. 111-2 КК і без вказівки на ч. 5 ст. 111-1 КК. Прикметно й те, що в усіх виявлених випадках продемонстрований підхід був застосований одним лише Тернопільським міськрайонним судом Тернопільської області, який обмежувався покликанням лише на ст. 111-2 КК за наслідком розгляду справ стосовно, наприклад:

– Особи-1, який, перебуваючи на посаді «директора государственного казенного учреждения Херсонской области “Каховский комплексный центр социального обслуживания населения”», незаконно реалізовував політику рф у галузі соціального забезпечення громадян на ТОТ України [2];

– Особи-2, який, обіймаючи посаду заступника міністра «Министерства здравоохранения “днр”», незаконно реалізовував політику рф у галузі охорони здоров'я [3] тощо.

У світлі наведеної інформації виникає питання: якщо кримінально-правова оцінка таких дій має здійснюватися з покликанням на загальну ст. 111-2 КК, то на які тоді випадки розрахована і чи взагалі є сенс в існуванні спеціальної, присвяченої саме посадовому колабораціонізму ч. 5 ст. 111-1 КК?

Питання подібного штибу можна ставити і через призму аналізу одного з судових рішень, за наслідком винесення якого винними у вчиненні злочину, передбаченого лише ст. 111-2 КК, були визнані дві особи, котрі, поруч із багатьма іншими діями, впроваджували стандарти освіти держави-агресора. Водночас особливу увагу варто звернути на те, що підсудні перебували не на керівних посадах у певному закладі освіти, а на посадах начальника та заступника начальника відділу освіти Токмацької міської ради, відповідно [4].

Одразу через кілька причин таку кваліфікацію варто розцінювати як неправильну.

По-перше, як бачимо, в цьому випадку вже йдеться про обіймання посад не в освітніх *установах*, а про зайняття посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, саме у незаконному *органі влади* (відділу освіти Токмацької міської ради) – тобто дії, на які прямо вказується у ч. 5 ст. 111-1 КК.

По-друге, зважаючи на те, що на обійманих посадах відповідні особи впроваджували стандарти освіти держави-агресора, їхня поведінка обов'язково мала отримати додаткову кримінально-правову оцінку з покликанням ще й на ч. 3 ст. 111-1 КК.

По-третє, у випадку встановлення, що, крім типової діяльності, обвинувачені вчиняли ще й більш небезпечні, нехарактерні для обійманих посад діяння, їхня поведінка потенційно могла бути визнана державною зрадою у формі надання допомоги у підривній діяльності проти України.

Список використаних джерел

1. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод та реінтеграції територій : монографія / М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов ; за наук. ред. М. А. Рубашенка ; Нац. фонд. дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 576 с.
2. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 30 грудня 2024 р. у справі № 607/11752/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124135335>.
3. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 21 травня 2025 р. у справі № 607/13523/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127574962>.
4. Вирок Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 30 травня 2023 р. у справі № 337/414/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111172842>.

Ганна Мудрецька,
*доцент кафедри кримінального процесу та
 криміналістики Одеського державного
 університету внутрішніх справ,
 кандидат юридичних наук, доцент*

СПІЛЬНІ СЛІДЧІ ГРУПИ У ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

З метою прискорення взаємодії у рамках міжнародного співробітництва під час кримінального провадження між правоохоронними та судовими органами різних держав використовується механізм діяльності спільних слідчих груп, передбачений низкою міжнародних багатосторонніх договорів. Спільна слідча група – це міжнародна група, утворена за взаємною згодою компетентних органів двох або більше держав для проведення кримінальних розслідувань в одній або декількох державах, що створюють таку групу з певною метою і на певний період. Склад спільної слідчої групи визначається в угоді про створення спільної слідчої групи, тобто в письмовому договорі між двома або більше країнами чи уповноваженими інституціями, на основі якого в подальшому функціонуватиме відповідна спільна слідча група, і є її важливим елементом. Правовими підставами створення спільної слідчої групи в Україні є КПК України. Зокрема стаття 571 КПК України – прямо передбачає можливість створення спільної слідчої групи. Встановлюється, що ССГ може утворюватися: за участю України та інших держав; для проведення досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення чи групи злочинів. Рішення про участь України в спільній слідчій групі ухвалює Генеральний прокурор України або уповноважений ним прокурор. Члени групи користуються процесуальними правами, визначеними угодою про створення спільної слідчої групи. Міжнародними договорами щодо створення спільної слідчої групи України є: Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу

у кримінальних справах (2001 р.) – встановлює механізм створення ССГ між державами-учасниками; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція, 2000 р.) – допускає створення спільних органів розслідування; Угода між Україною та Європейським Союзом про співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки – регулює співпрацю у справах щодо тяжких злочинів; Двосторонні договори України з окремими державами (про правову допомогу у кримінальних справах), які передбачають можливість спільного розслідування.

При цьому спільна слідча групи створюється між компетентними органами принаймні двох держав. На практиці не рідкість, коли спільні слідчі групи створюються між більшою кількістю сторін, що зумовлюється полегшенням обміну інформацією та доказами. Відповідно до усталеної практики кожна сторона угоди про створення спільної слідчої групи призначає таких осіб: 1) керівника чи керівників спільної слідчої групи, відповідальних, зокрема, за нагляд за діяльністю спільної слідчої групи, коли вона здійснює свою діяльність на території відповідної держави; 2) членів спільної слідчої групи, якими здебільшого є представники правоохоронних органів, що здійснюватимуть слідчі дії та оперативні заходи, а також прокурори та слідчі судді [2, с.132].

До особливостей діяльності ССГ та її членів належать: 1) діяльність ССГ проводиться відповідно до законодавства держави, в якій вона працює, та під наглядом керівника ССГ, призначеного цією державою; 2) відряджені члени групи мають право бути присутніми під час розслідування, якщо тільки керівник ССГ держави перебування не вирішить інакше за наявності на те підстав; 3) керівником ССГ може бути доручено відрядженим членам здійснювати слідчі(розшукові) заходи за згодою держави, де діє ССГ, та держави, яка їх відрядила; 4) відряджені члени мають право ділитися зі ССГ інформацією, наявною у держави, яка їх відрядила. В разі виникнення підстав вони можуть ініціювати розслідування у державі перебування відповідно до умов,

передбачених її національним законодавством; 5) якщо при зверненні за допомогою в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така дія потребує відповідного дозволу [3, с.200].

Міжнародне співробітництво у протидії колабораціонізму в умовах збройного конфлікту включає обмін інформацією, спільне розслідування, координацію правових механізмів та санкцій між державами, а також співпрацю з міжнародними організаціями. Міжвідомча взаємодія у сфері протидії колабораційній діяльності під час збройного конфлікту – це скоординовані зусилля різних державних органів (наприклад, правоохоронних, розвідувальних, військових, органів місцевого самоврядування) для виявлення, запобігання та припинення співпраці громадян чи організацій з ворожою державою або незаконними збройними формуваннями, що становить загрозу національній безпеці. Така взаємодія передбачає обмін інформацією, спільне планування операцій, розподіл функцій та спільне впровадження заходів для нейтралізації колаборантів та їхніх намірів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-17. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran3882#n3882>
2. Красноборова М.П. Кадрове забезпечення спільних слідчих груп, створених у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. Т. 2. С.130-134.
3. Взаємодія учасників кримінального провадження під час досудового розслідування: правові аспекти та основні форми: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., члена-кореспондента НАПрН України В.В. Сокурєнка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків, 2024. 208 с.

Єгор Назимко,
*заступник директора Департаменту освіти,
 науки та спорту – начальник управління науки,
 інновацій та спорту Міністерства внутрішніх справ України,
 доктор юридичних наук, професор;*
Тетяна Пономарьова,
*завідувач науково-дослідної лабораторії
 з проблем запобігання кримінальним правопорушенням
 навчально-наукового інституту підготовки
 фахівців для підрозділів кримінальної поліції
 імені Е.О. Дідоренка Донецького державного
 університету внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук, старший дослідник*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕНАЛІЗАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ САНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ

Колабораційну діяльність як вид суспільно небезпечного діяння було криміналізовано у 2022 році відповідно до Закону України від 03.03.2022 № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1]. Відповідно до статистичних даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора, у 2022 році було обліковано 3851 кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111-1 КК України; у 2023 – 3207; у 2024 – 2420; станом на серпень 2025 року обліковано 1362 випадки колабораційної діяльності. Із загальної кількості найбільший відсоток складають злочини, передбачені ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК України: у 2022 році – 75,3%; у 2023 році – 78%; у 2024 році – 85%; станом на серпень 2025 року – 96% [2]. Наведене дозволяє констатувати неефективність існуючих наразі заходів кримінально-правової протидії колабораційній діяльності, зокрема – видів та розмірів покарань, передбачених за злочини, криміналізовані у ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК України.

Так, у санкції ч. 3 ст. 111-1 КК України законодавцем передбачені такі основні види покарань як виправні роботи на строк до двох років; арешт на строк до шести місяців та позбавлення волі на строк до трьох років, а також додаткове

покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років; у санкції ч. 4 кримінально-правової норми передбачено покарання у виді штрафу до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, а також додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна. Санкції інших частин передбачають основне покарання у виді позбавлення волі на різний строк, а також додаткові покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та конфіскації майна [3].

Як свідчить аналіз судової практики, незважаючи на те, що санкції ч.ч. 3-4 ст. 111-1 КК України є альтернативними, найбільш поширеним видом покарання за вчинення злочинів, які ними передбачені залишається позбавлення волі на певний строк. Така ситуація може бути пояснена декількома факторами:

– *Види покарань у санкціях вказаних частин нелогічно систематизовані.* Доцільно зазначити, що здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, не передбачають надання безпосередньої допомоги державі-агресору, а потенційні наслідки є віддаленими та можуть бути своєчасно попереджені.

Тоді як передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, має більшу суспільну небезпечність та потенційно аналогічні наслідки.

Однак, у першому випадку законодавцем передбачено покарання у виді виправних робіт, арешту або позбавлення волі, а у другому – лише два альтернативних види покарання: штраф та позбавлення волі. Таке законодавче рішення важко пояснити, оскільки фактично інші, суворіші та ефективніші покарання (пробаційний нагляд, обмеження волі тощо), залишились поза увагою. Беззаперечним фактом є те, що штраф був би впливовішим видом додаткового покарання за колабораційну діяльність, а як основний вид є надмірно лояльним.

– *У санкціях низки кримінально-правових норм Особливої частини КК України залишається покарання у виді арешту, зокрема це стосується і ст. 111-1 КК України.*

У серпні 2023 року до ст. 60 КК України відповідно до Закону України від 23.08.2023 № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» [4] було внесено зміни, а саме уточнено перелік суб'єктів, яким може бути призначено покарання у виді арешту. Відповідно до чинної редакції ст. 60 КК України покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті і встановлюється на строк від одного до шести місяців [3]. Виходячи із наведеного, питання щодо доцільності залишати арешт видом основного покарання за вчинення колабораційної діяльності залишається актуальним.

Водночас слід зазначити, що правотворча діяльність за напрямом кримінально-правової протидії колабораційній діяльності не є статичною, однак і не може бути оцінена однозначно позитивно. У 2023 році у Верховній Раді України було зареєстровано декілька законопроектів: № 10136 від 09.10.2023 та № 10136-1 від 24.10.2023. Одночасно з цим, у першому законопроекті автори не тільки залишили штраф як основний вид покарання, а і передбачили його для ширшого переліку складів кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 111-1 КК України. У другому – порушено порядок визначення видів та розмірів покарань залежно від характеру і ступеня суспільної небезпечності передбаченого в диспозиції статті злочину та відповідних кваліфікуючих ознак.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що санкції ст. 111-1 КК України мають бути переглянуті та уточнені шляхом актуалізації видів та розмірів покарань, які можуть бути призначені за різні форми колабораційної діяльності. Одночасно з цим ефективним кроком щодо удосконалення кримінально-правової протидії колабораціонізму може стати уточнення об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення, а також розширення переліку кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>
2. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushehnyia-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#doc_info
4. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>

Віталій Ніколаєнко,
викладач кафедри спеціальних поліцейських
дисциплін та базової загальновійськової
підготовки Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ

ЯВИЩЕ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ – ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС ПРОБЛЕМИ

Колабораціонізм як форма добровільної чи примусової співпраці з окупантом, майже завжди з'являється в умовах війни. Співпраця із ворогом на шкоду власній країні відома ще з давніх часів (окремі князі Русі співпрацювали із Золотою Ордою та Монгольським ханством; деякі народи Америки обирали співпрацю із іспанцями-завойовниками та ін.). Поняття «колабораціонізм» з'явилося на початку ХІХ ст.: у 1802 р. так іменували незаможних студентів, які за певну плату допомагали багатим однокурсникам долати труднощі навчання. На початку ХХ ст. це поняття стосувалося італійських соціалістів, які свідомо співпрацювали з буржуазним урядом своєї країни і така співпраця не вважалася ганебною [1].

Ситуація Другої світової війни внесла суттєві корективи щодо значення цього терміну. Через те, що «колаборація» стала офіційною назвою співпраці французького уряду Віші з фашистською Німеччиною, «колабораціонізм» перетворився на синонім добровільної співпраці громадян та урядів зокрема, Норвегії, Данії, Нідерландів, Франції, Бельгії під час окупації країнами гітлерівської коаліції, символом роботи, спрямованої проти фундаментальних національних інтересів, зради власної держави та співучасті у воєнних злочинах нацистської Німеччини [2].

Міжнародне право, зокрема Гаазькі конвенції 1907 року та Женевські конвенції 1949 року, забороняє примус до лояльності окупантам, але не регулює покарання за добровільну співпрацю громадян, залишаючи це на розгляд національним юрисдикціям [3].

У Європі колабораціонізм набув масового характеру, мотивований ідеологією, економічними інтересами чи примусом. У Франції співпраця режиму Віші з нацистами призвела до поствоєнної хвилі покарань: понад 300 000 осіб засуджено, 1500 страчено, часто з порушеннями їхніх прав. Щодо лінчування і позасудових розправ, то, за різними оцінками, від них загинули до 10 тисяч осіб, але до 8 тисяч таких розправ були здійснені ще до повного звільнення Франції від окупантів. Найбільш жорстко все відбувалося в Норвегії. Її населення становило 3 мільйони осіб, і до відповідальності були притягнуті всі 55 тисяч

членів колабораціоністської партії «Національне єднання», і ще 40 тисяч осіб, тобто майже 100 тисяч громадян. В. Квіслінг, лідер колабораціоністського уряду, був страчений за зраду. У Нідерландах та Бельгії спеціальні суди поєднували цивільних і військових суддів, засудивши 170 000 колабораціоністів у тому числі з 2500 стратами. У Східній Європі репресії були масовими: сотні тисяч страчено як «колабораціоністів», часто без суду, включно з військовополоненими і громадянами, які опинились на окупованих територіях. Так у Чехії, де в роки Другої світової війни також існував колабораціоністський режим «протекторату Богемії і Моравії», поразка нацистських окупантів супроводжувалася не тільки «полюванням» на всіх, хто співпрацював з нацистами, але і депортацією тримільйонної судетонімецької меншини, щодо якої було застосовано принцип колективної відповідальності. Експерти говорять про приблизно сто тисяч осіб, так чи інакше покараних під час процесу «відплати» в Чехії. І це далеко не повний перелік прикладів [4].

Загалом післявоєнні реакції на колаборацію з ворогом були здебільшого каральними, а механізми відповідальності служили засобом помсти тим, кого вважали зрадниками. Після закінчення конфлікту інформатори та інші колаборанти стали об'єктом жорстоких репресій, публічного приниження, кримінального переслідування, смертної кари, ув'язнення, каторжних робіт, звільнення з посад, позбавлення громадянських прав та ostracizmu з боку суспільства. Судові процеси над колаборантами не були надто обтяжені існуючими правовими обмеженнями, такими як принцип законності. Деякі каральні заходи, вжиті державами для вирішення проблеми колаборації, не завжди відповідали їхнім зобов'язанням у сфері прав людини. Зусилля щодо вирішення питання колаборації після конфлікту часом визнавали колаборантів жертвами обставин, які не обов'язково повинні підлягати формальним санкціям. Держави використовували амністію для захисту колаборантів та інших учасників конфлікту від кримінального переслідування [5].

При цьому варто зацентувати увагу на тому, що «колабораціонізм» не був юридичним поняттям. Після Другої світової війни за співпрацю з

державою-ворогом карали за двома категоріями злочинів. Перша категорія – це державна зрада та злочини проти порядку несення військової служби. Ці склади злочину застосовувалися в усіх країнах Європи та СРСР. Друга категорія – це воєнні злочини та злочини проти людяності. Союзні держави переслідували за ці злочини лише етнічних німців чи громадян Німеччини, які мешкали на їхніх територіях. В СРСР та країнах, які перебували під його політичним впливом (Угорщина, Фінляндія тощо), покарання за ці злочини застосовувалося для переслідування своїх громадян на рівні з державною зрадою.

У деяких країнах для переслідування за менш тяжкі форми співпраці з німецькою окупаційною адміністрацією були запроваджені склади злочинів “непатріотичної поведінки” (наприклад, «indignité nationale» у Франції, «incivisme» у Бельгії). За них покаранням було позбавлення громадянських прав та обмеження доступу до певних посад і професій. Однак покарання у вигляді позбавлення громадянських прав застаріло вже навіть на кінець 1940-х років і вийшло з ужитку в 1950-х роках XX століття [6].

Як показує сьогодення, виклики для країн, суспільств та окремих осіб у розгляді колаборації під час війни є значними, і треба докладати багато часу та зусиль, перш ніж виникне потужна можливість юридично протистояти цьому аспекту важкого минулого та сучасного. Саме для цього слід досліджувати історію використання формальних заходів державних органів влади для боротьби з явищем колаборації або для притягнення колаборантів до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Семененко В.І., Петровський В.В. Особливості колаборації в Україні та Західній Європі в роки Другої світової війни у компаративному аспекті (англо- та німецькомовна історіографія). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство. Історичні та філософські науки*. 2019. Вип.28. С. 41–53.

2. Левадний Р.С. Ретроспективний аналіз колабораціонізму та відповідальності за нього. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023 № 66. С. 121-124. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc66/27.pdf> (дата звернення: 31.08.2025)
3. Капітан О.І., Саміло А.В., Міжнародне гуманітарне право як результат викликів збройних конфліктів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/138.pdf> (дата звернення: 31.08.2025)
4. Каневська Н., Шимов Я. Кампанія переслідування колабораціоністів: поголити, вигнати, вбити. *Портал Радіо Свобода*. 2015. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27013908.html> (дата звернення: 31.08.2025)
5. Шейн Дарсі. Узгодження з воєнною співпрацею: постконфліктні процеси та юридичні виклики. 2019. 45 Brook. J. Int'l L. URL: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1944&context=bjil> (дата звернення: 31.08.2025)
6. Добрянська Н. Покарання за колабораціонізм: які уроки світової історії варто врахувати Україні? 2021. URL: <https://zmina.info/columns/pokarannya-za-kolaboraczionizm-yaki-uroky-svitovoyi-istoriyi-varto-vrahuvaty-ukrayini/> (дата звернення: 31.08.2025)

Данило Остроух,
 здобувач 1-го курсу другого
 (магістерського) рівня вищої освіти
 Маріупольського державного університету
 Науковий керівник:
Анна Політова,
 доцент кафедри права
 Маріупольського державного університету,
 кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ МЕТОЮ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

О. П. Горпинюк відзначає, що глобалізація та динамічність суспільних процесів у цілому світі, членство у міжнародних організаціях, врешті російська агресія, викликала гостру необхідність нашої держави швидко реагувати на зміни правового, соціального, політичного та економічного характеру, гармонізувати національне законодавство з міжнародно-правовими нормами. Повномасштабна війна в Україні у лютому 2022 р. ще більше прискорила темпи реформ, які для неї стали питанням виживання та швидкого становлення сильної, демократичної та по-справжньому суверенної і незалежної європейської держави [1, с. 52].

Законом України від 21 березня 2023 р. № 2997-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом», Кримінальний кодекс (далі – КК) України було доповнено статтею 258-6, зокрема: ч. 1 встановлює відповідальність за перетинання державного кордону України для здійснення діяльності, яка відповідно до закону є терористичною [2], ч. 2 і ч. 3 – кваліфікуючі (повторно або службовою особою з використанням свого службового становища) та особливо кваліфікуючі ознаки (під час дії надзвичайного або воєнного стану), а ч. 4 – спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності.

Б. Д. Леонов дослідуючи питання кримінально-правової протидії фінансуванню тероризму в контексті ратифікації Додаткового протоколу до Конвенції РЄ про запобігання тероризму, відзначає, що закон України «Про боротьбу з тероризмом» перетинання державного кордону з терористичною метою визначає складовою терористичної діяльності, що свідчить про тавтологічність наявного у цій нормі словосполучення «яка відповідно до закону є терористичною». Натомість законодавець криміналізував будь-яке перетинання державного кордону з такою метою [3, с. 181]. І ми з цим повністю згодні.

У п. 1 ст. 6. Організація чи сприяння іншим способом виїзду за кордон з

терористичною метою Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, під «організацією чи сприяння іншим способом виїзду за кордон з терористичною метою» розуміють «будь-яку дію, спрямовану на організацію або сприяння, що допомагає будь-якій особі у виїзді за кордон з терористичною метою, як визначено в пункті 1 статті 4 цього Протоколу, з усвідомленням, що така допомога слугує терористичним цілям» [4]. При цьому у п. 1 ст. 4. Виїзд за кордон з терористичною метою цього Додаткового протоколу, під «виїздом за кордон з терористичною метою» розуміють «виїзд особи до держави, громадянином якої вона не є і яка не є місцем постійного проживання такої особи, з метою вчинення, сприяння або участі у терористичному злочині або здійснення чи проходження навчання тероризму» [4].

Отже, виходячи із вищезазначеного, у міжнародному документі чітко визначено критерії розмежування між «виїздом за кордон з терористичною метою» та «організації чи сприяння іншим способом виїзду за кордон з терористичною метою».

Згідно ст. 9 Закону України від 4 листопада 1991 р. № 1777-XII «Про державний кордон», перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з додержанням встановленого порядку. Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне та пішохідне сполучення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску, що встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства і міжнародних договорів України, а також поза пунктами пропуску через державний кордон України у випадках, визначених законодавством [5]. Таке трактування словосполучення «перетинання державного кордону України» вказує про його здійснення як через пункти пропуску, так і поза пунктами пропуску через державний кордон України, натомість визначення поняття «терористичної мети» відсутнє, що вказує, на нашу думку, про «вільне» його тлумачення.

Зазначимо, що проведений нами аналіз інформації Офісу Генерального прокурора України за 2023 р. – липень 2025 р. щодо зареєстрованих

кримінальних правопорушення та результати їх досудового розслідування, а також вироків у Єдиному державному реєстрі судових рішень, свідчить про відсутність практики щодо притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 258-6 КК України. Це вказує на те, що фактично у КК України з'явилася «фактично мертва норма», як відзначала М. Мацегора, досліджуючи правозастовчу практику щодо ст. 387 КК України [6].

Таким чином, проведений нами аналіз окремих питань кримінальної відповідальності за перетинання державного кордону України з терористичною метою дозволив виділити проблему в формулюванні об'єктивної сторони цього кримінально протиправного діяння. Разом з тим, усунення неточностей та прогалин без судової практики – це знову можливі помилки та повернення після внесення змін та доповнень до редакції ст. 258-6 КК України до «мертвих норм».

Список використаних джерел

1. Горпинюк О. П. Імплементация міжнародно-правових норм щодо протидії тероризму в КК України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 1. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-1-8543>
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.08.2025).
3. Leonov B. Criminal and legal counteraction to financing of terrorism in the context of the ratification of the Additional protocol to the COE Convention on the prevention of terrorism. *Information and Law*. 2023. № 4(47). С. 177–186. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291660](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291660) (дата звернення: 26.08.2025).
4. Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-15#Text (дата звернення: 26.08.2025).
5. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII :

станом на 23 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення: 26.08.2025).

6. Стаття 387 КК України – фактично мертва норма, підкреслила адвокат Марина Мацегора. Вища школа для юристів та адвокатів. URL: <https://lhs.net.ua/ua-stattia-387-kk-ukrainy-faktychno-mertva-norma-pidkreslyla-advokat-maryna-matsehora-ru-statia-387-uk-ukrainy-faktychesky-mertvaia-norma-podcherkyvaet-advokat-maryna-matsehora/> (дата звернення: 26.08.2025).

Ольга Павлова,
здобувач вищої освіти інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
 Науковий керівник:
Тарас Вайда,
завідувач кафедри професійних та спеціальних
дисциплін інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Протидія тероризму є одним із ключових завдань державної політики національної безпеки, що особливо загострилося в умовах повномасштабної збройної агресії рф проти України. Сучасна війна набула гібридного характеру, де терористичні методи, що визначаються як свідоме залякування населення, виражене в насильстві та вбивствах, стали одним із основних інструментів агресора. Ця обставина вимагає від держави переосмислення існуючих доктрин та механізмів, а також їх адаптації до динаміки конфлікту.

Метою нашого дослідження є аналіз державної політики України у сфері протидії тероризму та її правових аспектів в умовах війни.

Термін «тероризм» походить від латинського слова «terror» (страх, жах) і означає залякування людей, що виражається в насильстві та вбивствах [1]. Попри

широке вживання цього поняття, єдиного чіткого і загальновизнаного визначення досі не існує. В умовах збройного конфлікту тероризм набуває особливих рис, інтегруючись у загальну стратегію гібридної війни, яка поєднує конвенційну зброю, партизанську війну, кібервійну, пропаганду та тероризм [2, с. 51].

Особливістю гібридної війни є розмиття межі між війною і миром, що ускладнює ідентифікацію її початку та кінця. Коли тероризм стає інструментом державної агресії, його цілі виходять за межі традиційного насильства. Терористичні акти, здійснені державою-агресором, спрямовані не лише на фізичне знищення, а й на психологічний вплив, що призводить до зростання відчуття незахищеності та невпевненості серед населення. Це, у свою чергу, підриває внутрішню стійкість суспільства, що є однією з головних цілей агресора. Тому, протидія тероризму в умовах збройного конфлікту має бути спрямована не лише на фізичне усунення загрози, а й на відновлення суспільної довіри та психологічної стійкості через демонстрацію ефективності державної політики [3, с. 40].

Державна політика національної безпеки є цілісною системою стратегій, програм та заходів, спрямованих на захист ключових інтересів держави, суспільства та її громадян від можливих внутрішніх і зовнішніх загроз [4, с. 170]. Основні напрями цієї політики визначаються Стратегією нацбезпеки України, схваленою рішенням Ради нацбезпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року [5]. Цей документ ґрунтується на трьох ключових засадах: стримування (розвиток оборонних спроможностей), стійкість (здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін) та взаємодія (розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами).

Хоча Стратегія національної безпеки 2020 року прямо не згадує протидію тероризму як окремий пріоритет, вона передбачає розробку низки під-стратегій, зокрема Стратегії громадської безпеки, Стратегії державної безпеки та Стратегії кібербезпеки [5]. Це свідчить про те, що протидія тероризму не зникла з порядку денного, а була інкорпорована як інтегральна частина більш широкої політики

стійкості та оборони, що відповідає комплексному характеру гібридних загроз. Ця зміна доктринального підходу відображає перехід від реагування на локальні акти тероризму до системного протистояння державному актору, який використовує терористичні методи. У результаті, політика національної безпеки України стала не реактивною, а проактивною, орієнтованою на системний захист та стримування.

Правову основу боротьби з тероризмом в Україні становить низка законодавчих та нормативно-правових актів, ключовим з яких є Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року [6]. Цей Закон разом з Конституцією України, Кримінальним кодексом та міжнародними конвенціями визначає правові та організаційні засади протидії тероризму. Постійна адаптація законодавства до змін безпекового середовища підтверджується численними змінами, внесеними до Закону після 2015 року.

Найважливішою інституційною зміною стало переформатування Антитерористичної операції (АТО) в Операцію Об'єднаних сил (ООС) з 30 квітня 2018 року. АТО, що формально керувалася Антитерористичним центром при СБУ, була за своєю суттю правоохоронною операцією, спрямованою на запобігання та припинення терористичної діяльності [7]. Однак в умовах повномасштабної збройної агресії, яка вимагала застосування Збройних Сил, цей формат став неефективним. Перехід до ООС, що перебувала під керівництвом Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України, був необхідним для адекватного реагування на військові загрози, включно з тими, що мають терористичний характер. Ця трансформація відображає стратегічний зсув – визнання характеру конфлікту як повномасштабної війни, що вимагає військової відповіді.

Отже, аналіз державної політики України у сфері протидії тероризму в умовах збройного конфлікту демонструє її успішну еволюцію, що відійшла від вузького, суто правоохоронного розуміння. Сьогодні ця політика є багатокомпонентною системою, що інтегрує правові, військові, розвідувальні, фінансові, інформаційні та дипломатичні інструменти. Відбувся кардинальний

зсув від реагування на окремі терористичні акти до системної протидії державному тероризму. Цей підхід дозволяє Україні не лише ефективно захищатися, а й зміцнювати свою внутрішню стійкість і повноцінно інтегруватися в європейську та євроатлантичну архітектуру безпеки.

Список використаних джерел

1. Аналіз поняття «тероризм» та його правової бази. URL: https://www.kdu.edu.ua/Documents/norm_prav_akty.pdf (дата звернення: 30.08.2025).
2. Саганюк Ф., Мудрак Ю., Мазуренко І., Піщанський Ю. Тероризм та інші протиправні дії у російській гібридній війні. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. 2021. С. 51–56. URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/245096> (дата звернення: 30.08.2025).
3. Резнікова О. О., Місюра А. О., Дрьомов С. В., Войтовський К. Є. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналітична доповідь / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ: НІСД, 2017. 60 с. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/Akademiia/aktualniPitannya_press_1c1ef.pdf (дата звернення: 30.08.2025).
4. Івасюк І. Г. Загальна характеристика державної політики у сфері аціональної безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 169–174. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/33.pdf (дата звернення: 30.08.2025).
5. Про Стратегію національної безпеки України: Рішення РНБОУ від 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text> (дата звернення: 30.08.2025).
6. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 25. Ст. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 30.08.2025).
7. Андрощук О.В. операція об'єднаних сил. Енциклопедія історії України:

Додатковий том. Кн. 1: А–Я / За ред. В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIu&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=operatsija_ob%E2%80%99jednanykh_syl (дата звернення: 30.08.2025).

Ірина Парфьонова,
доцент кафедри соціальної медицини, організації та управління в охороні здоров'я ННПО Харківського національного медичного університету
кандидат економічних наук;
Олександра Зінченко,
аспірантка кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

КІБЕРТЕРОРИЗМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ЗАГРОЗИ ДЛЯ СИСТЕМИ EHEALTH ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ

Сучасний стан війни в Україні засвідчив, що кіберпростір став рівноцінним полем бойових дій поряд із фізичним. Зростання кількості кібератак на критичну інформаційну інфраструктуру. Система eHealth, яка забезпечує автоматизацію ведення обліку медичних послуг та управління медичною інформацією в електронному вигляді, є одним із найбільш уразливих об'єктів, оскільки поєднує великий обсяг персональних даних пацієнтів та інформацію про функціонування закладів охорони здоров'я [1].

Зростання цілеспрямованих атак на об'єкти медичної інфраструктури у воєнний період засвідчує, що ми маємо справу не просто з поодинокими кіберзлочинами, а з системним інформаційним насильством, спрямованим на дестабілізацію держави та створення паніки серед населення. У цьому контексті дедалі актуальнішим стає поняття кібертероризму — як форми насильницького

політизованого впливу на критично важливі сфери життя суспільства, зокрема охорону здоров'я [2]. Тобто, Кібертероризм слід розглядати не лише як технічне явище, а як складний політичний інструмент, спрямований на підрив суверенітету держави через дестабілізацію ключових соціальних інститутів.

Так, кібертаки на систему eHealth реалізують стратегію непрямих дій, метою яких є не тільки порушення функціонування медичної галузі, але й підрив довіри громадян до здатності держави гарантувати основоположні права на безпеку та охорону здоров'я. Кібератаки на медичні інформаційні системи мають багатовимірний характер: від блокування доступу до реєстрів та електронних рецептів до маніпуляції клінічними даними, що може призвести до прямої загрози життю пацієнтів [3]. Крім того, втручання у функціонування eHealth може паралізувати роботу медичних установ у критичний період воєнних дій, що становить особливу небезпеку для державної безпеки.

Таким чином, кібертероризм у сфері eHealth слід розглядати не лише як посягання на інформаційні ресурси, а як загрозу життю та здоров'ю людей, що надає йому особливого кримінально-правового значення.

Умови війни створюють додаткові передумови для активізації кібератак на систему eHealth: по-перше, увага держави зосереджена на військових діях, що знижує оперативність реагування на кіберзагрози; по-друге, збільшується обсяг конфіденційної медичної інформації, що обробляється в цифровому вигляді, у тому числі щодо військовослужбовців, поранених та осіб, які отримують медичну допомогу в зоні бойових дій. Викрадення чи знищення такої інформації може мати серйозні наслідки не лише гуманітарного, а й стратегічного характеру.

Досвід останніх років демонструє складний характер адаптації до цих викликів. Створення спеціалізованих підрозділів кібербезпеки в структурах державного управління, розробка нових стандартів захисту критичної інфраструктури та впровадження децентралізованих систем зберігання медичних даних свідчать про формування комплексного підходу. Однак, ефективність цих заходів обмежується недостатньою міжвідомчою

координацією та відсутністю єдиної стратегії протидії кіберзагрозам у медичній сфері.

Аналіз політичних наслідків кібератак на eHealth виявляє їхній трансформаційний потенціал: по-перше, такі атаки приводять до перегляду пріоритетів національної безпеки, виводячи захист медичної інфраструктури на новий рівень значущості; по-друге, вони активізують міжнародну співпрацю у сфері кібербезпеки, сприяючи формуванню нових альянсів і партнерств; по-третє, відбувається переосмислення взаємодії держави і приватного сектору у забезпеченні безпеки критичної інфраструктури.

Отже, протидія кібертероризму у системі eHealth потребує комплексного підходу. На нормативному рівні важливо удосконалювати кримінально-правові механізми кваліфікації кіберзлочинів, спрямованих проти об'єктів охорони здоров'я; на інституційному рівні доцільним є реформування спеціалізованих підрозділів кіберполіції та служби безпеки, які повинні мати компетенцію у сфері захисту медичних інформаційних систем. Не менш важливим є міжнародне співробітництво, адже кібертероризм не знає державних кордонів, а спільний обмін інформацією про загрози та інциденти значно підвищує стійкість системи охорони здоров'я.

Таким чином, захист системи eHealth від кібертерористичних атак в умовах збройного конфлікту має стати одним із ключових напрямів національної безпеки. Ідеться не лише про технічний захист даних, а й про гарантування базових прав людини на життя та охорону здоров'я, що робить проблему кібертероризму у сфері eHealth однією з центральних у сучасному безпековому дискурсі.

Список використаних джерел

1. Електронна система охорони здоров'я в Україні. *ezdorovya*. URL: <https://ehealth.gov.ua> (дата звернення: 20.08.2025).

2. Parfonova I., Zinchenko O. Cybersecurity enchasement in the field of eHealth system development in Ukraine. *Медичні Перспективи*. 2024. Vol. 29, no. 4. P.247–256.
3. Рапіта О. Кіберінциденти в медицині: нові виклики та шляхи захисту. *Головна ICSA*. URL: <https://icsa.team/167-2/> (дата звернення: 20.08.2025).

Сергій Пекарський,
*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та
 інформаційної безпеки навчально-наукового інституту підготовки
 фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
 Донецького державного університету внутрішніх справ,
 кандидат юридичних наук, доцент*

ОБОРОННА СВІДОМІСТЬ ЯК МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ СЕПАРАТИЗМУ ТА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ

В умовах протидії повномасштабній агресії росії проти України підрозділи Національної поліції, з метою забезпечення національної безпеки, виконують свої функціональні обов'язки у складі Сил безпеки та оборони. Відповідно до положень чинного Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII під національною безпекою України розуміємо захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1, п. 9 ст. 1].

Внутрішньою загрозою є злочинність. Згідно чинного законодавства протидія злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави тощо є завданнями поліції [2, ст. 2]. Низка сучасних науковців у своїй колективній монографії дослідили протидію кримінальним правопорушенням Національною поліцією в особливий період [3]. Авторами була зазначена дефініція, згідно з якою після впровадження в нашої державі Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 правового режиму воєнного стану були внесені зміни та доповнення

до завдань і повноважень підрозділів Національної поліції [3, с. 9].

Зовнішньою реальною загрозою є повномасштабна агресія росії. Починаючи з 2014 року росія, спочатку вела воєнну протидію у гібридний спосіб: застосовувала антиукраїнську пропаганду, прикривалась псевдореферендувами, використовувала інформаційно-психологічні операції щодо України на міжнародній арені, надавала зброю незаконним воєнізованим формуванням та вводила військових для ведення воєнних дій та операцій проти Збройних сил України. Окрім того росія намагається впливати на громадян України в культурній та освітній сферах. Результатом цього стала анексія Криму, створення квазідержавних утворень на території окремих районів Донецької та Луганської областей України, поширення колабораціонізму, а також розвиток ідеології спрямованої на заперечення української ідентичності.

Дефініцією є те, що як до так і після Революції Гідності наша державна політика протидії колабораціонізму та тероризму не була ефективною, що знайшло підтвердження з початком повномасштабної агресії росії проти України (з 24 лютого 2022 року – прим. автора). За вісім років не була надана в повному обсязі державна політико-юридична оцінка діяльності державним посадовцям, представникам правоохоронних органів, бездіяльність або навіть і державна зрада яких стала підґрунтям для більш радикальних дій росії проти незалежності та територіальної цілісності України.

У своєму інтерв'ю заступник начальника Голови Національної поліції України – начальник кримінальної поліції Андрій Небитов зазначив сучасні пріоритетні напрямки діяльності підрозділів кримінальної поліції в складі Національної поліції України: виявлення диверсійних груп ворога, що раніше було притаманне Служби безпеки України; протидія диверсійним діям і терактам; боротьба з нелегальним обігом зброї [4], тощо. Актуальною проблемою в діяльності підрозділів Національної поліції стала протидія діяльності спецслужб країни-агресорки, які намагаються через соціальні мережі, зокрема різні телеграм-канали, втягнути та вербувати громадян України, в тому числі і неповнолітніх, у вчинення терористичних актів. Окрім військової агресії росія

намагається вплинути на функціонування державного механізму нашої країни через вчинення терористичних актів.

Виклики, які отримала Національна поліція в умовах спочатку гібридної війни, а з 24 лютого 2022 року повномасштабної агресії, потребують відповідного реагування і у сфері теоретичної та практичної підготовки працівників поліції. Висуваємо гіпотезу, згідно якої формування оборонної свідомості поліцейських на різних періодах здобуття ними освіти стане мотиваційною складовою протидії проявам сепаратизму та колабораціонізму.

Під оборонною свідомістю український законодавець визначає свідоме сприйняття та готовність громадянина до захисту незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України [5]. Оборонна свідомість, на нашу думку, як категорія безпосередньо пов'язана з іншими категоріями, зокрема: військово-патріотичне виховання, утвердження української національної та громадянської ідентичності, громадянська освіта, громадянська стійкість, громадянсько-патріотичне виховання, духовно-моральне виховання, національне патріотичне виховання, українська національна ідентичність, українська громадянська ідентичність, волонтер, ветеран війни, закордонний українець, громадянин України, національний спротив, сили безпеки, сили оборони, освітній процес, виховний процес тощо. Низка законодавчих актів деталізує дані категорії в понятійній конкретизації.

21 серпня 2025 року Президент України Володимир Зеленський підписав прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» [5]. Вперше, в даному законодавчому акті надано тлумачення поняттю «рашизм», як різновиду тоталітарної ідеології та практик, які лежать в основі російського нацистського тоталітарного режиму, сформованого у державі-агресорі, та ґрунтується на традиціях російського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів [5, ст. 1, п. 11].

Але, на тепер в системі фахової підготовки, зокрема офіцерів поліції,

освітній процес надає теоретичні знання без формування в повному обсязі ціннісних орієнтацій оборонної свідомості як морально-етичних засад професійної діяльності. Перелік обов'язкових та вибіркового компонент типових освітньо-професійних програм з підготовки поліцейських за різними спеціальностями (Право, Правоохоронна діяльність та інші – прим. автора) є тому підтвердженням. Історія України, Історія української державності тощо «залишилися за бортом» освітнього процесу. Хоча, саме не сформованість оборонної свідомості на засадах української громадянської та національної ідентичності одним із наслідків мала перехід фахівців на сторону країни-агресора у період з 2014 року і до сучасності.

Отже, з метою усунення даного недоліку пропонуємо в системі професійної підготовки поліцейських провести ревізію всіх освітніх компонент та визначити доцільність введення додаткових компонент метою, яких є формування оборонної свідомості поліцейського та вивчення історії українського державотворення як це передбачено чинними законодавчими актами щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності, а також національної пам'яті Українського народу.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. Дата оновлення: 9 серпня 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 16 серпня 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
3. Протидія кримінальним правопорушенням Національною поліцією в особливий період : колективна монографія / А. Ф. Волобуєв, А. О. Волобоєв, С. А. Германов, А. В. Крушеницький, О. В. Одерій, С. П. Пекарський, А. М. Удод ; за заг. ред. О. В. Ковальнової. Київ : Алерта, 2024. 298 с.

4. Інтерв'ю з заступником Голови Національної поліції України Андрієм Небитовим. URL: <https://surl.li/rcghhn>
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. Дата оновлення: 1 січня 2025 року. Вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.
6. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу: Закон України від 21 серп. 2025 р. № 4579-IX. Вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-IX#Text>.

Євген Письменський,
проректор з наукової роботи
ЗВО «Університет Короля Данила»,
доктор юридичних наук, професор

КВАЛІФІКАЦІЯ ДІЙ ОСІБ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКСІ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА

Особи, які брали участь у діяльності або діяли від імені квазі-утворень «ДНР» чи «ЛНР», що виникли протягом квітня – вересня 2014 р. на території Донецької та Луганської областей України, підлягають кримінальній відповідальності за свої дії залежно від фактично вчиненого акту поведінки. Зокрема, не виключається кваліфікація за ч. 1 ст. 258-3 КК України, якщо вчинене містить відповідний склад кримінального правопорушення.

Відповідальність за ч. 1 ст. 258-3 КК України передбачена за дії, пов'язані зі створенням, керівництвом, сприянням або участю у діяльності терористичної групи чи терористичної організації. Поняття терористичної групи та терористичної організації розкривається у згаданій ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Зміст цих понять тісно пов'язаний з таким злочином, як терористичний акт (ст. 258 КК України). В одному випадку (терористична група) це проявляється у наявності мети здійснення терористичних актів, а в другому

йдеться про обов'язковий зв'язок діяльності організації з підготовкою і вчиненням терористичних актів.

Свою чергою, для терористичного акту є обов'язковою така ознака суб'єктивної сторони, як мета, що полягає в порушенні громадської безпеки, залякуванні населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, впливі на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або приверненні уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів.

Тобто, коли відбувається те чи інше об'єднання осіб, пов'язаних зі структурами квазі-утворень «ДНР» і «ЛНР», задля вчинення терористичних актів, або в межах діяльності якого здійснюється підготовка і вчинення терористичних актів, то така поведінка може отримувати кваліфікацію за ч. 1 ст. 258-3 КК України. Водночас це не виключає кваліфікації дій зазначених осіб також за іншими статтями КК України, зокрема про відповідальність за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України (може утворюватися сукупність кримінальних правопорушень).

І навпаки: якщо певні особи, будучи представниками «ДНР» та «ЛНР» (інтересів російської федерації) демонструють відмінну поведінку (діють без мети вчинити терористичний акт або не займаються підготовкою і вчиненням таких), яка характеризується відсутністю мети, притаманної терористичному акту як кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 258 КК України, то їх поведінка не може оцінюватися згідно з ч. 1 ст. 258-3 КК України. Однак це не виключає надання іншої кримінально-правової оцінки – наприклад, за ст. 260 КК України, яка часто застосовувалася альтернативно до ст. 258-3 КК України, а інколи навіть ці делікти утворювали сукупність кримінальних правопорушень [1, с. 101–104].

Водночас викладена позиція не узгоджується з тим, як формувалася практика протидії діяльності учасників квазі-утворень «ДНР» і «ЛНР». Адже на

певному етапі (після переходу під ефективний контроль окремих територій Донецької та Луганської областей) перебування тієї чи іншої особи у структурах проксі держави-агресора, якими і є ці утворення, оцінювалося за ст. 258-3 КК України незалежно від того, чи мала на меті особа вчинити терористичний акт, чи готувалося до його вчинення, чи зрештою вчиняла його.

Свого часу Г. Маляр категорично негативно висловлювалася стосовно того, що бойовики «ДНР» та «ЛНР» діють з метою, визначеною у ст. 258 КК України. На її переконання, вони відкрито діють з метою посягання на територіальну цілісність України через від'єднання від території держави певної її частини. Тому кваліфікація дій учасників незаконних збройних формувань «ДНР/ЛНР» як терористичного злочину, не узгоджується з КК України, адже за такої кваліфікації не враховується мета злочинних дій учасників міжнародного збройного конфлікту на сході України, яка є обов'язковою ознакою цього виду злочинів [2, с. 393].

Тут треба зробити застереження, що на політико-дипломатичному рівні України «ДНР» та «ЛНР» від початку їх появи загалом ототожнювалися з терористичними організаціями, що водночас не виключало визнання того, що ці організації є інструментом у руках російського агресора. Не виключено, що така політико-правова позиція (вона достатньою мірою не ґрунтувалася на положеннях кримінального законодавства України), а також гібридний спосіб, який використовувала російська федерація для встановлення контролю над захопленими територіями, опосередковано вплинули і на формування розгляданої колії правозастосовної практики – коли перебування у складі структур проксі держави-агресора почали оцінювати як участь у терористичній організації.

Проведений аналіз зазначеної практики показав, що поведінка, кваліфікована за ч. 1 ст. 258-3 КК України як участь у терористичних організаціях, створених та контрольованих російською федерацією територіях Донецької та Луганської областей (або сприяння їх діяльності), здебільшого зводиться до діянь колабораціоністського характеру, вчинюваних громадянами

України [3, с. 69]. Такий підхід до кримінально-правової кваліфікації почав укладатися в судовій практиці України на тлі відсутності спеціальної норми про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ця норма з'явилася після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 2022 р.), через брак правозастосовного досвіду, з огляду на проведення *антитерористичної* операції та в умовах застосування гібридних методів війни, що на початковому етапі привалювали з боку держави-агресора (з 2014 р. по 2022 р. російська федерація здійснювала контроль над проксі «ДНР» і «ЛНР» опосередкованим чином та у прихований спосіб).

Наприклад, як участь у терористичній організації кваліфікували найбільш поширену на окупованій території Донецької та Луганської областей діяльність, що пов'язана з виконанням функцій організаційно-управлінського, адміністративно-господарського, правоохоронного та іншого подібного спрямування (імітація функцій органів публічної влади). В одному з випадків (вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 05 червня 2019 р., судова справа № 310/1226/17) громадянка України саме за цими ознаками звинувачувалась у вчиненні відповідного за характером діяння: вона входила до складу установи, що виконує функції прокуратури (т.зв. генеральна прокуратура терористичної організації «Донецька народна республіка»), будучи призначеною на керівну посаду. Тобто на підставі ч. 1 ст. 258-1 КК України особа була обвинувачена в участі в терористичній організації з огляду на її перебування на посаді, що пов'язана з виконанням прокурорських функцій на окупованій території Донецької області.

Як з позиції сьогодення може оцінюватися поведінка осіб, які діяли від імені «ДНР» та «ЛНР», у їх інтересах та на шкоду національній безпеки України? Є підстави вважати, що ст. 111-1 КК України про відповідальність за колабораційну діяльність має зворотну силу і може застосовуватися до діянь, вчинених до набрання нею чинності. Такий висновок впливає із системного аналізу положень кримінального законодавства.

Отже, можна вважати, що з ухваленням Закону України «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03 березня 2022 р. не відбулося установа кримінальної протиправності діяння у виді колабораційної діяльності (криміналізація), а така діяльність і до цього могла тягти кримінальну відповідальність, здебільшого зберігши свою караність (зазначений закон лише її диференціював). Тобто колабораційна діяльність (спеціальна норма) утворила самостійний прояв державної зради у формі надання іноземній державі (її представникам) допомоги у проведенні підривної діяльності проти України або в окремих випадках переході на бік ворога (загальна норма) [4, с. 109].

Пропонований підхід насамперед обґрунтовується усталеним розумінням колабораціонізму як умисного співробітництва з ворогом у його інтересах на шкоду своїй державі, що в загальних рисах узгоджується з правовою природою державної зради [5, с. 357]. Тому слід вважати, що до появи у кримінальному законодавстві норми про колабораційну діяльність вона потенційно могла одержувати правову оцінку за ст. 111 КК України про державну зраду.

Аналогічну позицію із зазначеного питання висловлюють також інші фахівці, відносячи колабораційну діяльність як спеціальний вид державної зради до умисної добровільної допомоги в підривній діяльності проти України та/або переходу на бік ворога в період збройного конфлікту [6, с. 267, 268; 7; 8, с. 11; 9, с. 17].

Викладене зумовлює висновок, що частини 1–6 ст. 111-1 КК України, становлячи положення закону, який пом'якшує кримінальну відповідальність, повинен мати зворотну дію в часі, тобто поширюватися на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності. Натомість положення ч. 7 ст. 111-1 КК України, будучи такими, що посилюють кримінальну відповідальність, не мають зворотної дії в часі (ст. 5 КК України). Покарання за вчинення таких дій передбачене більш суворе, ніж у ч. 1 ст. 111 КК України (новий закон посилив відповідальність).

Отже, як висновок можна резюмувати:

1. Кваліфікація дій осіб, що брали участь у діяльності або сприяли «ДНР» чи «ЛНР», може вважатися правомірною лише в тому разі, коли так особи створили об'єднання задля вчинення терористичних актів (у розумінні ст. 258 КК України) або готуються до їх вчинення чи вчиняють такий злочин.

2. Кваліфікація поведінки учасників квазі-угруповань «ДНР» і «ЛНР» може здійснюватися залежно від фактично вчиненого діяння за наявності відповідної підстави, передбаченої КК України. Зокрема, якщо особа вчиняє дії колабораціоністського характеру, то така поведінка може оцінюватися за ст. 111-1 КК України, яка за винятком ч. 7 має зворотну дію в часі.

3. Політико-правове ототожнення «ЛНР» та «ДНР» з терористичними організаціями не означає, що з позиції кримінального права вони, справді, могли вважатися такими об'єднаннями. Тому позицію, відповідно до якої афіліація певної особи зі структурами «ДНР» і «ЛНР», що є проксі держави-агресора, має оцінюватися як участь у терористичній організації чи сприяння їй, треба визнати помилковою (за винятком, відбитим у п. 1).

4. Для кваліфікації вчиненого як участі в терористичній організації потрібно завжди встановлювати зв'язок між діяльністю цієї організації та підготуванням до терористичного акту або його вчиненням. Своєю чергою, терористичним актом є злочин, ознаки складу якого містить ст. 258 КК України, а одна з таких ознак – мета вчинення терористичного акту, відсутність якої унеможлиблює кваліфікацію вчиненого за ст. 258-3 КК України.

Список використаних джерел

1. Маляр Г. Особливості кваліфікації агресивної війни і терористичних злочинів у контексті подій у Криму та на сході України. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 99–112.
2. Маляр Г. В. Особливості юридичної кваліфікації міжнародного збройного конфлікту в Україні. *Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (01

листопада 2019 р., Дніпро) : у 2 ч. Ч. 1. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 392–394.

3. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк, 2020. 121 с.
4. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності : монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.
5. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв’язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356–360. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/79.pdf.
6. Подкопаєв С. Окремі аспекти відмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111, 111-1 та 111-2 Кримінального кодексу України (в контексті рекомендацій щодо діяльності органів прокуратури). *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. No. 138. Р. 267–270.
7. Марін О. Колабораційна діяльність: що є кримінально караним. *Academia.edu*. URL: <https://bit.ly/3yq95sP>.
8. Балобанова Д. О. Визначеність нових норм про злочини проти національної безпеки України. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни : матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9-11 червня 2022 р.) / упоряд. І. Б. Газдайка-Василишин*. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 9–12.
9. Роз’яснення щодо певних кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, громадської безпеки й проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст.ст. 111, 111-1, 111-2, 114-2, 258-3, 258-5, 260, 436-2, 438 КК). *Збірник пропозицій та роз’яснень з актуальних питань права в умовах війни фахівців сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України / упоряд.: Л. М. Демидова, М. В. Шепітько, Н. В. Шульженко та ін*. Харків : Право, 2022. С. 12–59.

Анна Політова,
*доцент кафедри права
Маріупольського державного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

**АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРОЄКТУ ЗАКОНУ ПРО ВНЕСЕННЯ
ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО БОРотьБУ З ТЕРОРИЗМОМ»
(РЕЄСТР. № 13694 ВІД 25.08.2025)**

Події 11 вересня 2001 р. змінили відношення до тероризму, адже стало зрозуміло, що тероризм не може сприйматися як несподіванка для будь-якої країни світу. Кожна є держава оцінює ризики та вживає заходів щодо запобігання тероризму. Проте, за даними Глобального індексу тероризму 2024 року, тероризм залишається глобальною загрозою. Кількість країн, які зазнали принаймні одного теракту в 2024 році зросла з 58 до 66 – це найбільший показник з 2018 року. У 2024 році вперше за останні сім років кількість країн, де ситуація погіршилася, перевищила кількість тих, де вона покращилася: у 45 державах зафіксовано зростання впливу тероризму, тоді як у 34 – позитивні зміни [1].

Відзначимо, що у Глобальному індексі тероризму приділяється увага й Україні: «відправною точкою» для цього стали події, пов'язані з окупацією Автономної Республіки Крим, окремих районів Донецької та Луганських областей, що давало підстави віднести нашу державу до держав з високим ризиком тероризму. Так, зокрема, за підсумками 2014 року Україна у рейтингу тероризму піднялась на 12-те місце, тобто на +39 позицій за рік. За підсумками 2015 року Україна посіла 11 місце, 2016 року – 17-те місце, 2018 року – 24-те місце, 2019 року – 36-те місце, 2020 року – 59-те місце, 2021 року – 78-ме місце, 2022 року – 62-ге місце, 2023 року – 73-те місце, 2024 року – 45-те місце.

В Україні потужна нормативно-правова база щодо протидії тероризму й народні депутати України як ініціатори законодавчих ініціатив вносять відповідні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів.

Що ж стосується Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (реєстр. № 13694 від 25.08.2025), то ініціаторами законопроекту відзначено, що метою розробленого законопроекту є удосконалення механізму боротьби з тероризмом шляхом розбудови національної системи запобігання тероризму із визначенням координуючого органу у цій сфері відповідно до зобов'язань України в рамках вступу до Європейського Союзу [2].

Так, зокрема, однією із новел цього законопроекту є:

доповнення статті 1 новим абзацом такого змісту: «запобігання тероризму – система превентивних заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, які породжують тероризм;»;

визначення у статті 4 переліку суб'єктів, уповноважених проводити діяльність, спрямовану на запобігання тероризму, на постійній основі;

доповнення новою статтею 5-1. Повноваження суб'єктів, уповноважених проводити діяльність, спрямовану на запобігання тероризму;

доповнення статті 26 новою частиною такого змісту: «Україна забезпечує виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань, зокрема у сфері європейської інтеграції, включаючи участь у відповідних програмах, ініціативах та механізмах Європейського Союзу, спрямованих на запобігання та протидію тероризму.» [2].

У ст. 1 Закону України від 20 березня 2003 року № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом» під боротьбою з тероризмом вважається діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності [3]. Зауважимо, що дискусії щодо використання термінології «запобігання», «протидія», «боротьба», «профілактика» і «попередження» є найбільш жвавими й не знаходять однозначного підходу у вчених-кримінологів підходу щодо використання цих термінів при формуванні державної політики щодо протидії злочинності (нами використано термін «протидія» з врахуванням Закон України «Про протидію торгівлі людьми», Закон України «Про протидію корупції», але Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закон України «Про запобігання та протидію легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»).

Разом з тим, із таким формулюванням визначення «запобігання тероризму» відзначають лише можливість застосування превентивних заходів, залишаючи поза увагу інші. Так, наприклад, О. Г. Семенюк зауважує, що запобігання тероризму – це певний намір, політична позиція, точка зору на найбільш важливе у системі подолання і мінімізації терористичних злочинів. У цьому сенсі можна вести мову про теорію запобігання тероризму, яка визначає напрями відповідної політики і збагачує практику. У даному випадку вбачається тісний зв'язок концепції запобігання тероризму зі стратегією та тактикою цього запобігання. Дана концепція становить значний творчий внесок у теорію і практику запобігання тероризму, оскільки є орієнтованою на максимальний позитивний результат і ефективність цієї діяльності [4, с. 181].

У Концепції боротьби з тероризмом в Україні, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 січня 2021 р. № 7-р [5], вжиття таких заходів як:

3) здійснення комплексних скоординованих та взаємоузгоджених заходів, проведення спеціальних операцій з метою запобігання, виявлення та припинення терористичних актів, що можуть бути вчинені окремими особами, групами і міжнародними організаціями, які діють за межами України....;

4) забезпечення належної взаємодії між суб'єктами боротьби з тероризмом щодо вжиття заходів для запобігання вчиненню, виявлення та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах Державної кримінально-виконавчої служби...;

5) поглиблення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом з недержавними суб'єктами охоронної діяльності з питань запобігання вчиненню та недопущення терористичних проявів.

Виходячи із зазначених окремих положень Концепції боротьби з тероризмом, можна відзначити, що запобігання тероризму – це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення тероризму, а також спеціальна випереджальна практика протидії

формуванню і реалізації на різних стадіях терористичних проявів. Запропоноване нами визначення є більш широким по відношенню до запропонованого у законопроекті та охоплює різні рівні запобігання тероризму.

Отже, підводячи підсумок, відзначимо, що порушені нами питання потребують подальшого аналізу та створюють майданчик для наукових дискусій.

Список використаних джерел

1. Global Terrorism Index 2025. URL: <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2025> (дата звернення: 31.08.2025).
2. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (реєстр. № 13694 від 25.08.2025): URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/57137> (дата звернення: 31.08.2025).
3. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV : станом на 9 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 31.08.2025).
4. Семенюк О. Г. Загальносоціальне запобігання проявам тероризму. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/88.pdf (дата звернення: 31.08.2025).
5. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 05.03.2019 № 53/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text> (дата звернення: 31.08.2025).

Анатолій Полях,
 головний науковий співробітник
 науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України,
 кандидат юридичних наук, доцент

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ТА ПРОТИДІЯ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

20 лютого 2014 року росія розпочала збройну агресію проти України й за короткий проміжок часу незаконно окупувала Автономну республіку Крим та частину територій Луганської і Донецької областей.

У результат цієї злочинної діяльності, яка грубо порушила норми міжнародного права, велика кількість громадян України стали жертвами окупації частини української території.

24 лютого 2022 року росія з метою захоплення державної влади в Україні здійснила повномасштабну військову агресію на територію нашої держави. У зв'язку з цим, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.22 року із 05 години 30 хвилин в Україні введено воєнний стан строком на 30 діб.

Цей Указ було введено в дію Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 2102-IX від 24 лютого 2022 року. В подальшому, у зв'язку з продовженням військової агресії, строк дії воєнного стану в Україні було неодноразово продовжено.

У результаті повномасштабного вторгнення чисельно переважаючого та краще технічно оснащеного ворога, частину території України було окуповано та встановлено окупаційний порядок.

Цивільне населення України, яке опинилося під окупацією росії, не бажаючи співпрацювати с ворогом, у більшій своїй частині, терплячі знущання та приниження мало змогу виїхати на не окуповану територію України. В той же час, інша частина населення залишилася на окупованих територіях, де продовжила проживати та працювати на умовах агресора.

Військова агресія з боку росії докорінно змінила життя громадян нашої держави, розділивши громадян на тих, хто проживає на неокупованій території та веде боротьбу з ворогом за незалежність України й звільнення зайнятих ворогом земель та тих, хто залишився на окупованих територіях й працює на користь держави-агресора.

У зв'язку з вищевказаною колабораційною діяльністю громадян України на окупованих територіях, 3 березня 2022 року Верховною Радою України прийнято Закон № 2108-IX, яким Кримінальний кодекс України доповнено ст. 111¹ «Колабораційна діяльність».

Відповідно до цієї статті передбачено кримінальну відповідальність за різного виду колабораційну діяльність громадян України на окупованій території, в тому числі за публічні заперечення здійснення збройної агресії, публічні заклики до підтримки рішень дій держави-агресора, пропаганду у закладах освіти, передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим організаціям тощо.

Також ч. 2 ст. 111¹ КК України передбачено кримінальну відповідальність за добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарчих функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

В той же час, поняття колабораціонізму існує в законодавстві багатьох країн світу, а відношення до цього явища оцінюється по-різному.

Українські дослідники К.Янішевська та А.Крисько в своїх дослідженнях відмічають, що колабораціонізм класифікується за видами: вимушений, добровільний та ідеологічний [1, с.73]. В.Горобець, Т.Заболотна, В.Кучер, Т.Пентер та інші в своїх роботах детально проаналізували такі форми колабораціонізму, як економічний і культурний. Економічний колабораціонізм, на думку більшості науковців, передбачає співпрацю в сфері господарської діяльності. Розглядаючи причини співпраці місцевого населення з окупантами у економічній сфері, український дослідник О.Потильчак доводить, що ці дії відбувались вимушено через тиск загальної трудової повинності та життєвих обставин. Тому цих людей не можна віднести до колабораціоністів у повному розумінні цього слова [2, с.73-74].

Тому, на нашу думку, вимушений колабораціонізм – це умисні дії громадянина України, який проживаючи на тимчасово окупованій частині

території України, не бажаючи визнавати виниклу ситуацію, вимушений під час збройної агресії росії працювати на користь іноземної держави-агресора, виконуючи звичайну роботу, необхідну для нормальної життєдіяльності та задоволення потреб населення, яке проживає на цій території.

Свідомий колабораціонізм – це умисні, усвідомлені, добровільні дії громадянина України, який під час збройної агресії росії, проживаючи на тимчасово окупованій частині території України, усвідомлено розпочав співпрацю з ворогом на користь іноземної держави-агресора заради отримання для себе вигоди.

Серед прикладів вимушеного колабораціонізму слід визначити такі види діяльності, як: лікар у місцевих лікарнях для цивільного населення; прибиральниці, двірники та інші робітники, які приймають участь у утриманні житлових приміщень; працівники зоопарків та інших закладів утримання та лікування тварин (розплідники, ветлікарні для домашніх тварин) тощо.

На даний час, оцінивши недоброзичливе та споживче відношення окупаційної влади до проживаючих там громадян України, яких принижують, не забезпечують належними умовами для проживання, насильницьким шляхом заганяють до служби в лавах збройних сил армії агресора, депортують до неблагополучних регіонів росії, можливо мають бажання припинити свою вимушену колабораційну діяльність, однак у зв'язку з прийняттям жорстких заходів кримінальної відповідальності за колабораціонізм вимушені продовжувати залишатися на окупованих територіях та працювати на користь ворога.

На нашу думку, існує потреба у внесенні змін до Кримінального кодексу України, в яких передбачити умови звільнення від кримінальної відповідальності за вимушений колабораціонізм у разі відсутності будь-яких інших злочинів, передбачених чинним законодавством.

Список використаних джерел

1. Янішевська К.Д., Крисько А.С. Загально теоретичні аспекти та класифікація

колабораційної діяльності як кримінально-правового явища. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2022. Вип. 4(56). С. 71-76.

2. Чальцева О.М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Науковий журнал «Політичне життя»;* *Донецький національний університет імені Василя Стуса.* 2022. №2. С.56-60.

Ірина Похиленко,
доцент кафедри права та публічного управління
Київського національного університету
будівництва і архітектури,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВІД ДІЙ КОЛАБОРАНТІВ

Протягом останніх десятиліть світ став свідком цілеспрямованого руйнування культурної спадщини як інструменту ведення війни, що використовується з метою знищити ідентичність народу, його історію та колективну пам'ять. Генеральний прокурор А. Костін зазначив, що жорстокість повномасштабного вторгнення визначається «у спробах Росії зробити життя на всій території України нестерпним... а також у намаганні стерти українську мову, історію та ідентичність, де б то не було» [1]. Ідеться, зокрема, про знищення музеїв, театрів, бібліотек, історичних архівів, церков та пам'ятників. Таким чином, посягання на культурну спадщину – злочин, що має глибокі ідеологічні та політичні корені.

З огляду на це дії окремих громадян – колаборантів – набувають особливої значущості. Колабораціонізм можна визначити як свідому співпрацю з окупантами для забезпечення їх інтересів та завдання шкоди власній державі. Колаборанти стають ключовими пособниками у реалізації злочинної стратегії агресора, сприяючи виявленню, розкраданню та знищенню культурних цінностей, часто під виглядом «евакуації» або «збереження». Це ставить перед міжнародним та національним правом складне завдання: не лише засудити державу-агресора, а й притягнути до відповідальності окремих осіб, що сприяли

цим злочинам.

Міжнародно-правовою основою захисту культурної спадщини в умовах збройного конфлікту є Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року. Цей документ є першим міжнародним договором універсального характеру, що присвячений охороні культурних цінностей під час війни. Конвенція зобов'язує держави-учасниці «поважати» та «охороняти» культурні цінності, розташовані як на їх власній території, так і на території інших країн, а також категорично забороняє будь-які дії, що можуть призвести до руйнування чи пошкодження таких об'єктів.

Одним із ключових механізмів, передбачених Конвенцією, є використання спеціального розпізнавального знака – «блакитного щита». Цей знак, що складається з чотирьох частин синього та білого кольору, наноситься на об'єкти, що потребують посиленого захисту. Крім того, Гаазька конвенція також вимагає від договірних сторін вживати підготовчих заходів для захисту культурних цінностей ще у мирний час. До таких заходів належить створення відповідних реєстрів, планування необхідних надзвичайних заходів, належна підготовка персоналу. Недотримання цих вимог не позбавляє об'єкти захисту, але може ускладнити доведення їх належності до культурних цінностей у разі нападу.

У контексті дій колаборантів положення Гаазької конвенції є фундаментальними, оскільки будь-яке сприяння руйнуванню, пошкодженню або незаконному вивезенню культурних цінностей з окупованих територій, є прямим її порушенням. Конвенція також зобов'язує сторони запобігати протизаконному вивезенню цінностей і забезпечувати їх зберігання, а після закінчення воєнних дій – повертати на місце, звідки вони були вивезені. Таким чином, міжнародне право прямо визначає пособництво з боку колаборантів у цьому як злочин.

На додачу до захисту під час збройних конфліктів міжнародне право має потужні інструменти для боротьби з незаконним обігом культурних цінностей. Ключовим документом у цій сфері є Конвенція ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14 листопада 1970 року. Вона заклала принципи колективної відповідальності та визнання права народів на власну культурну спадщину. Утім, імплементація Конвенції стикається з

серйозними викликами, головним з яких є принцип територіальності законів (*lex rei sitae*), згідно з яким перевагу має закон тієї держави, де об'єкт перебуває на момент висунення вимоги про реституцію, а не закон держави походження. Це істотно ускладнює повернення незаконно вивезених цінностей, уможливлюючи їх легалізацію.

Конвенція УНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності від 24 червня 1995 року безпосередньо стосується повернення зазначених предметів та спрямована на усунення деяких прогалин згаданої вище Конвенції ЮНЕСКО. Однак практика застосування обох міжнародно-правових актів свідчить про потребу додаткових механізмів, зокрема двосторонніх угод. Їх укладення дозволить подолати обмеження універсальних конвенцій (зокрема, щодо часових обмежень на реституцію).

Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду (МКС) є найважливішим інструментом для притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини. Його стаття 8 визнає воєнним злочином «умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники, госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями». Згідно з преамбулою Римського статуту МКС, всі народи об'єднані спільними узами, а взаємне переплетіння їх культур утворює спільну спадщину, і ця крихка мозаїка може бути в будь-який час зруйнована. Це підкреслює універсальну цінність культурної спадщини та необхідність ефективного міжнародного правосуддя.

Важливим прецедентом у застосуванні цих норм стала справа Ахмеда аль-Фагі аль-Махді, засудженого МКС за знищення історичних мавзолеїв та мечеті Сіді Яхья у Тімбукту (Малі). Цей вирок засвідчив прагнення світової спільноти суворо карати за напади на культурну спадщину не лише безпосередніх виконавців, а й співучасників, тобто пособників з числа колаборантів. І вітчизняні правоохоронні органи активно працюють над притягненням винних до відповідальності. За словами Генерального прокурора А. Костіна, станом на березень 2024 року прокуратура розслідує понад 60 справ щодо злочинів РФ проти української культурної спадщини [2].

Міжнародно-правові механізми створюють основу для кваліфікації дій колаборантів як співучасті у міжнародних злочинах проти культурної спадщини. Однак ефективність їх переслідування залежить від низки факторів, включаючи ретельне документування вчиненого та тісне міжнародне співробітництво. Відтак слід зосередити зусилля на укладенні двосторонніх договорів з ключовими державами-партнерами для унормування реституції, запобігання незаконному обігу культурних цінностей, вивезених з окупованих територій, а також на виробленні єдиної державної політики щодо притягнення винних до відповідальності та відшкодування завданих збитків.

Список використаних джерел

1. Генеральний прокурор Андрій Костін розповів у ООН про російські злочини, спрямовані на руйнування культурної спадщини України URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3910145-znisenna-kulturnoi-spadcini-ukraini-e-elementom-kremlivskoi-politiki-genocidu-kostin.html> (дата звернення: 18.08.2025).
2. Прокуратура розслідує понад 60 справ щодо злочинів РФ проти української культурної спадщини URL: <https://zmina.info/news/prokuratura-rozsliduye-ponad-60-sprav-shhodo-zlochyniv-rf-proty-ukrayinskoyi-kulturnoyi-spadshhyny/> (дата звернення: 18.08.2025).

Юлія Руденко,
*провідний науковий співробітник
 науково-організаційного центру
 Національної академії Служби безпеки України,
 доктор політичних наук, доцент*

СУЧАСНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ БАЗИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

Класичними характеристиками сучасного міжнародного тероризму є його джерела, суб'єктивні та об'єктивні причини і, безумовно, соціальна база.

Соціальному «обличчю» тероризму присвячено чимало робіт. Починаючи від соціально-психологічних характеристик персони терориста і тоді ми знаходимо у дослідженнях характеристики на кшталт: «можемо стверджувати, що у терориста (або групи) виникає «особливий» тип правосвідомості, який передбачає визнання тільки власних прав і нехтування правами інших; правосвідомість терориста сконцентрована не на правових, а на деструктивних методах вирішення суперечностей» [2, с. 465]. І закінчуючи тенденціям у трансформації та динаміці соціальної структури тероризму, тобто соціальних верств суспільства, які мають потенціал стати терористами. Подібні розробки мають неабиякий сенс. Оскільки, як ми вже зазначали, конфлікт, який закладений в будь-який терористичний акт має суб'єктивні причини, а отже чим більше ми будемо знати про суб'єктів, що вчиняють терористичний акт: їх соціально-психологічні особливості, належність до соціальних страт, тим вище потенціал протидії таким проявам.

Соціальний склад суб'єктів тероризму можна розглядати крізь призму різних критеріїв, як то: вікових, належності до певної статі, до певного соціального прошарку тощо.

Аксіоматичним твердженням у дослідників тероризму є таке – основною ресурсною базою для тероризму є молодь. Також аксіоматичним, але, на сьогодні, вже більш дискусійним положенням є твердження про те, що соціальну базу тероризму складають знедолені верстви населення...

«Хитке» соціальне положення в зазначеному контексті сьогодні у інтелігенції. В тому числі і в європейських країнах, а також в Україні. Вона, почасти, втрачає своє привілейоване положення. І певна її частина переходить до більш нижчих соціальних прошарків, частина поповнює сучасні бізнес-кола. Тож, конфлікт інтелігенції з соціально-політичною системою в сучасних умовах може набувати серйозних проявів у кореліції із тероризмом..

Особливу увагу привертає «жіночий» тероризм, оскільки питому частину соціальної бази тероризму складають жінки. Особливості емоційно-психологічної структури жінок стають тут предметом дослідження.

Всі ці доволі апріорні твердження сьогодні підлягають більш ґрунтовному осмисленню у науковому дискурсі. І особливою соціальною категорією громадян, що потребують ґрунтового вивчення у контексті поширення тероризму у сучасній Європі, стають мігранти.

Аналізуючи соціальний склад учасників терористичних актів у західноєвропейських містах (Берліні, Барселоні, Ніцці тощо) наприкінці другого десятиріччя 2000-х відомий український вчений В. Єленський стверджує: «Хоча вихідці з країн Північної Африки і Близького Сходу бідніші за пересічних західноєвропейців, рівень безробіття серед них вищий, а історії їхнього успіху дуже часто пов'язані з наданням послуг одновірцям та особам одного з ними етнічного походження, терористи, попри очікування, були непогано інтегровані у ті чи інші європейські суспільства, достатньо освічені, не належали до знедолених страт. При цьому зростаюча радикалізація охопила молодь, яка належала до другого і третього поколінь іммігрантів з мусульманських країн, яка вже не відчувала своєї належності до країн, звідки її батьки і прабатьки прибули на Захід, і водночас – усвідомлювала свою інакшість, нерідко – відчуженість стосовно західноєвропейського мейнстріму» [1 с. 26]. Відчуття «подвійної неналежності» інтенсифікувало їхні пошуки ідентичностей та сенсів, і відповіддю на ці пошуки для певної частини молоді північноафриканського і близькосхідного походження став войовничий іслам [3].

Втім, тероризм не може бути усунений тільки силовими методами. Реальний шлях для цього – здійснення глибоких та всебічних соціально-політичних перетворень. Якщо говорити про західноєвропейські країни, то у безпекових стратегіях цих країн наприкінці другого десятиріччя 2000-х була розроблена так звана політика «сек'юритизації релігії» (зокрема, як вже зазначалося, ісламу), яка пов'язана з низкою заходів у сфері свободи совісті, міграційної політики, поліцейського контролю тощо. Вона виявилася, почасти, спірною та викликала певний опір опозиції. Тож, і питання: наскільки динаміка тероризму пов'язана із міграційною динамікою, лишається, попри значний масив досліджень, дискусійним. Але, це не означає, що треба припиняти пошук шляхів

протидію цьому, очевидно, небезпечному явищу.

Список використаних джерел

1. Єленський В. Етнополітика європейських країн: культурний протекціонізм, мультикультуралізм, сек'юритизація релігій, захист прав національних меншин. *Етнополітика в Україні в умовах сучасних суспільно-політичних змін: реальний стан, виклики, перспективи*: монографія. Київ: ІПЕНД ім. І. Кураса НАН України, 2023. С. 12-76
2. Сукмановська Л.М.Щодо причин виникнення та поширення тероризму. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. №2. С. 460-470.
3. Dalgaard-Nielsen Anja. Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know. *Studies in Conflict & Terrorism*. 2010. Vol. 33. Iss. 9. P. 800–801.

Ігор Сендік,
курсант Донецького державного
університету внутрішніх справ;
Олександра Проценко,
курсантка Донецького державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОЛАБОРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Термін «колабораціонізм» зародився ще у роки Другої світової війни, що у свою чергу характеризував тих, хто підтримував і допомагав гітлерівцям на своїй землі [1]. Однак саме у ХХІ столітті цей термін почав використовуватись більш ширше і набуває багатозначного змісту: від відкритої співпраці з окупантами до участі у цифрових інформаційних компаніях ворога, економічна та

адміністративна діяльність на окупованих територіях. З початком військової агресії росії проти України у 2014 році колабораціонізм набув «нового життя» в українському контексті, а після повномасштабного вторгнення росії в Україну 2022 року в умовах війни та зростаючої кількості гібридних загроз проблема міжнародно-правового регулювання на колабораціонізм набула особливої актуальності.

Основи міжнародно-правового регулювання питань колаборації було закладено у Женевських конвенціях 1949 року та додаткові протоколи до них, де визначаються статус цивільного населення на окупованих територіях, права та обов'язки комбатантів, а також заборону на примус місцевого цивільного населення до співпраці з окупаційною владою [2]. У свою чергу важливу роль також відіграли кримінальні трибунали – Нюрнберзький і Токійський процеси, а згодом й Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії та Руанді. В їхніх рішеннях відображено практику кваліфікації співпраці з окупаційною владою як злочину проти людяності, воєнного злочину чи злочину агресії. Як було зазначено раніше, на початку XXI століття колаборація вийшла далеко за межі класичного розуміння співпраці з окупаційними адміністраціями. У своїй роботі Турчин Р. виокремив такі форми колабораційної діяльності: адміністративний, військовий, економічний, ідеологічний [3].

У 2022 році законодавець доповнив КК України новою статтею, а саме 111-1 – Колабораційна діяльність, у якій законодавець надав визначення колабораціонізму й виокремив такі основні форми колабораційної діяльності: ідеологічний (пропагандистський), інституційна співпраця, матеріальне сприяння окупанту - сюди так само входить й добровільна участь у незаконних «референдумах», «виборах» на окупованих територіях України, військова участь або допомога у вчиненні таких дій окупанту. З огляду на диспозиції всіх восьми частин статті 111-1 КК України, колабораційна діяльність – це свідоме та добровільне вчинення громадянами України дій, спрямованих на підтримку чи легітимізацію держави-агресора, її окупаційних адміністрацій, незаконних органів влади або збройних формувань, що може виражатися у публічному

запереченні факту збройної агресії та окупації, поширенні пропаганди, участі в політичних, освітніх та інформаційних заходах на користь агресора, добровільному зайнятті посад у його незаконних структурах, передачі матеріальних ресурсів, провадженні господарської діяльності у взаємодії з ним, а також у безпосередній участі чи сприянні збройним формуванням у веденні бойових дій проти України.

Беручи до увагу статистику Офісу Генерального Прокурора у період з січня-грудень 2023 було зареєстровано 2320 кримінальних проваджень за ст. 111-1 КК України, у 2024 році за аналогічний період було зареєстровано 1789 кримінальних проваджень, а за період січень-серпень 2025 року було зареєстровано 1073 провадження, з яких 20 – це кримінальні проступки [4].

Водночас з цим існує справедливе питання про те, чи доцільно притягувати до відповідальності абсолютно всіх, бо виходячи з диспозиції статті 111-1 КК України абсолютно кожний громадянин України, не залежно від його статусу в українському контексті, який залишився на тимчасово окупованій території – колаборант, який співпрацює з окупаційною адміністрацією. Так само не зрозуміло, як довести те, що громадянин України добровільно вчинив ті дії, які законодавець криміналізував у 2022 році в рамках цієї статті. Також актуальною проблемою залишається відсутність чітких критеріїв того, що слід вважати під діяльністю, що забезпечує життєдіяльність на тимчасово окупованих територіях, тобто для виживання там в умовах окупації. У аналітичному звіті центру прав людини Zміна «Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика?» аналітики зазначають, що з самого початку введення нової норми у 2022 році щодо статті 111-1 КК України були сумніви щодо її відповідності до норм міжнародного законодавства, але були сподівання, що судова практика скорегує недосконалість законодавства, але станом на друге півріччя 2024 підходи, які склалися у першій, другій, і навіть у касаційній інстанціях, не виправдали очікувань, що впливає у системні проблеми у самих підходах щодо притягнення до відповідальності у цій статті [5].

У свою чергу міжнародна спільнота неодноразово наголошувала на тому,

що при розслідуванні кримінальних проваджень за ст. 111-1 КК України необхідно дотримуватись норм і положень міжнародного законодавства, й підходити до таких розслідувань не «формально», як це робиться сьогодні [6]. Також Офіс Генерального Прокурора України надіслав офіційний лист-орієнтування щодо особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності керівникам обласних прокуратур [7].

Отже, проблематика розслідування колабораційної діяльності в умовах повномасштабної війни росії проти України є однією з ключових й гострих у площині кримінального процесу й міжнародно-правових зобов'язань держави. З часом класичне явище колаборації трансформувалося, і криміналізація низки діяльності на окупованих територіях є закономірною та логічною. Аналіз положень статті 111-1 КК України дає підстави стверджувати, що колабораційна діяльність розглядається саме як свідоме й добровільне вчинення громадянами України дій, спрямованих на підтримку чи легітимізацію окупанта, його незаконних органів влади, окупаційних адміністрацій та збройних формувань. Законодавець охопив широке коло форм колабораціонізму: від ідеологічно-пропагандистського до військового та матеріально-господарського. Водночас з цим, й так не ідеальним законодавством, практика виявила низку системних проблем: складність доведення добровільності дій, відсутність чітких критеріїв відмежування співпраці з окупантом від діяльності, які забезпечує життєдіяльність особи на окупованих територіях, а також деякі сумніви щодо відповідності окремих положень міжнародному праву.

Оглядаючи статистичні дані Офісу Генерального Прокурора свідчать про значну кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК України, але цифри не завжди відображають якість та ефективність слідчої і судової практики. Критика правозахисних та міжнародних організацій акцентує увагу на необхідності більш детально й уважно досліджувати такі випадки, зваженого та правового підходу, з дотриманням міжнародних стандартів прав людини.

Таким чином, колабораціонізм як кримінально-правове явище в Україні

залишається багатогранною проблемою, яка потребує подальшого наукового осмислення та практичного вдосконалення. Звісно, ми розуміємо, що це може бути не на часі, але від цього залежать життя громадян України, які пережили окупацію, й після цього піддаються такому тиску збоку правоохоронної системи України. Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, можливе лише за умови узгодження національного законодавства з міжнародними нормами, вироблення чіткої судової практики та забезпечення балансу необхідністю захисту державного суверенітету і дотриманням фундаментальних прав людини.

Список використаних джерел

1. Колабораціонізм у роки Другої світової війни: український досвід у європейському контексті – *Ukraine History. Ukraine History*. URL: <https://ukraine-history.com/kolaboraczionizm-u-roky-drugoyi-svitovoyi-vijny-ukrayinskyj-dosvid-u-yevropejskomu-konteksti> (дата звернення: 28.08.2025).
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949: станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 28.08.2025).
3. Турчин Р. Колабораціонізм в умовах воєнного стану в Україні: окремі проблеми та шляхи їх подолання. 2025.
4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 28.08.2025).
5. Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О.; за ред. Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. Київ, 2025. 42 с.

6. Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1 August 2022–31 January 2023 / United Nations High Commissioner for Human Rights, 24.03.2023, п. 119.
7. Все, що вона робила, це допомагала людям. *Human Rights Watch*. URL: <https://www.hrw.org/uk/report/2024/12/05/389840> (дата звернення: 28.08.2025).

Роман Синоверський,
аспірант кафедри політики у сфері
боротьби зі злочинністю та кримінального права
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

Воєнні злочини проти цивільного населення становлять одну з найнебезпечніших форм злочинності, яка виникає в умовах збройних конфліктів. Масові вбивства, катування, зґвалтування, примусове переміщення та інші грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права не лише призводять до численних жертв серед мирного населення, а й залишають тривалий деструктивний слід у соціальній, правовій і моральній структурі суспільства.

Особливої актуальності ця проблема набула в контексті повномасштабної агресії російської федерації проти України, що супроводжується численними задокументованими воєнними злочинами проти цивільних осіб. У таких умовах кримінологічна наука має не лише діагностичну, а й превентивну функцію — ідентифікувати фактори, що зумовлюють вчинення воєнних злочинів, і розробляти ефективні механізми їх попередження.

Війна російської федерації проти України у 2014 р. поставила перед нашою країною низку неординарних викликів як у сфері виконання позитивних зобов'язань щодо забезпечення основоположних прав і свобод (на життя, особисту недоторканість, власність, освіту тощо) наших громадян, так і збереження державності як такої, що в свою чергу зумовлює необхідність

формування та реалізації стратегії захисту від системних загроз воєнно-політичного і пов'язаного з ним характеру [1, с. 8].

Крім того, на сьогодні спостерігається тенденція до зростання кількості жертв у воєнних конфліктах серед цивільного населення. Як приклад, у Другу світову війну кількість жертв серед мирних громадян становила 50% від загального числа втрат, то у в'єтнамській – 90%, а у чеченській – 95% [2, с. 10].

Дослідження міжнародних правових механізмів запобігання воєнних злочинів в цій площині є важливою умовою побудови системи національної безпеки та правосуддя в Україні у воєнний і післявоєнний періоди.

З позиції окремих науковців міжнародними механізмами протидії міжнародним злочинам в тому числі зі злочинами геноциду, є Рада Безпеки ООН, Міжнародний Суд ООН та Міжнародний кримінальний суд [3, с. 12].

Так, Генеральна Асамблея та Рада Безпеки ухвалюють рішення щодо міжнародних санкцій, направлення миротворчих контингентів та координації зусиль із запобігання ескалації конфліктів. Миротворчі місії ООН (UN Peacekeeping Operations) сприяють стабілізації ситуації, розведенню збройних сил та захисту цивільного населення [4, с. 401].

Проте, як зауважує І. В. Бойко, діяльність вказаних інституцій не завжди є достатньо ефективною. У певних випадках рішення Ради Безпеки ООН можуть мати політичне забарвлення, під час винесення рішень якого велику роль відіграють погляди на інтереси постійних членів, які мають право вето. Міжнародний Суд ООН не може розглядати справу і виносити рішення щодо держави яка вчинила злочин, без її на те згоди. Крім того, юрисдикція Суду не поширюється на держави, які не є, членами ООН, за винятком випадків, коли такі держави надають спеціальну згоду на юрисдикцію Суду і сплачують певні внески на витрати Суду [5, с. 311].

З огляду на це в Україні виникає необхідність формування комбінованого підходу до запобігання таким небезпечним проявам в майбутньому. Наша держава активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом, надаючи згоду на юрисдикцію Суду щодо злочинів, вчинених на її території. Проте

виключно міжнародними інституціями забезпечити повну відповідальність держави-агресора наразі неможливо. Тому важливим є розвиток національного механізму притягнення до відповідальності, включаючи спеціалізовані прокуратури, суди та механізми збору доказів.

Так, ряд країн Європейського Союзу, таких як Австрія та Швейцарія, останніми роками вдосконалили своє кримінальне законодавство, імплементуючи спеціальні норми, що встановлюють відповідальність за воєнні злочини. Цей процес імплементації свідчить про намагання країн ЄС забезпечити відповідність своїх правових систем міжнародним стандартам, особливо тим, що закріплені в Римському статуті Міжнародного кримінального суду та Женевських конвенціях [6, с. 284].

З метою гармонізації українського кримінального законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права, закріпленими в Римському статуті в жовтні 2024 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» [7]. Крім того, ч. 1 ст. 438 КК України було доповнено також новим складом злочину «незаконне переміщення або депортація дитини, невинуватна затримка репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях» [8]. Таким чином, на сьогодні кримінальним законодавством передбачена кримінальна відповідальність за вчинення воєнних злочинів.

Крім того, попри обмеження, міжнародні інституції, зокрема і Міжнародний кримінальний суд, мають символічну та політичну вагу: рішення цих органів формують прецедентну практику, посилюють позиції України на міжнародній арені, ізолюють агресора та ускладнюють для нього дипломатичні, економічні та безпекові контакти.

Таким чином, ефективність функціонування міжнародних інституцій обмежується політичними факторами, зокрема правом вето в Раді Безпеки ООН, а також складністю доведення вини у міжнародних юрисдикціях. Це вимагає

постійного реформування механізмів міжнародного правосуддя та посилення їх незалежності. Зазначене в свою чергу потребує формування сучасної моделі запобігання воєнним злочинами, орієнтованого на ефективний захист цивільного населення в конфліктах ХХІ століття, в тому числі і в Україні.

Список використаних джерел

1. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с.
2. Ситник Г.П. Організаційно-правові засади забезпечення воєнної безпеки України: курс лекцій. Київ: ТОВ "САК Лтд.", 2023. 112 с.
3. Ярошевич А.Д. Сутність та причини вчинення злочинів проти миру та безпеки людства. *Право України*. 2014. № 7. С. 11–13.
4. Соколенко О.Л. Міжнародно-правові механізми врегулювання локальних військових конфліктів: аналіз ефективності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2025. С. 399–401.
5. Бойко І.В. Норми міжнародного права щодо запобігання вчинюваних Російською Федерацією злочинів геноциду у війні проти України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. С. 308–315.
6. Чернецька О.В. Воєнні злочини в системі кримінально-протиправних посягань: міжнародна та європейська практика. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 4 (17). С. 282–289.
7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закону України від 09.10.2024 № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n38>.
8. Про внесення зміни до статті 438 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невинуватну затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини у військових цілях: Закон України від 17.06.2025 № 4499-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-20#n5>.
9. Дорошенко В.А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 323326.

Артем Сколота,
*курсант навчально-наукового інституту підготовки фахівців
 для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
 Донецького державного університету внутрішніх справ*
 Науковий керівник:
Олег Туренко,
*професор кафедри загальноправових дисциплін
 факультету підготовки фахівців
 для органів досудового розслідування НПУ
 Донецького державного університету внутрішніх справ,
 доктор філософських наук, професор*

СУЧАСНІ РЕАКЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН НА ПРОЯВИ ТЕРОРИЗМУ

З метою глибшого осмислення особливостей європейської політики безпеки у сфері протидії тероризму доцільно звернутися до аналітичних міркувань Р. Купера – генерального директора з питань зовнішньої та військово-політичної діяльності Європейського Союзу. Його позиція ілюструє низку суперечливих підходів до інтерпретації сучасного етапу розвитку міжнародного тероризму та засобів його нейтралізації. Особливо показовою є теза Купера, яка порушує питання балансу між пацифізмом і силовими інструментами впливу: «Відмова від політики сили принесла Європі великі переваги, але, на жаль, вона породила й численні ілюзії. Мирний розвиток Європи ХХ ст. гарантували Північноатлантичний альянс та військова сила Америки. Ми мусимо збільшити вплив на Сполучені Штати. А це означає, що нам потрібно більше сили, і військової сили також» [1, с. 12]. Це висловлювання акцентує на необхідності переосмислення ролі військової потуги в архітектурі європейської безпеки, зокрема в контексті транснаціональних загроз, таких як тероризм.

Після терористичних атак 11 вересня 2001 року США перейшли до стратегії превентивних військових дій, істотно розширивши трактування поняття «загроза національній безпеці». Такий підхід став основою концепції «війни з терором», яка домінувала в американській зовнішній політиці протягом першого десятиліття ХХІ ст.. Водночас, з початком президентства Барака Обами у 2009

р., офіційне використання цього терміна було припинено, що засвідчило певну трансформацію стратегічного дискурсу [3, с. 711].

На противагу американській моделі, європейський підхід до безпеки демонстрував більш комплексне та багатовимірне бачення, що включало не лише воєнні, але й політичні, соціальні та дипломатичні інструменти. Це розходження в стратегічних орієнтирах стало предметом гострих дискусій, зокрема у контексті військової кампанії в Іраку, яку значна частина європейських країн сприйняла критично [3, с. 712]. Європейська політична культура, сформована під впливом трагічного досвіду двох світових воєн, характеризується схильністю до компромісів, діалогу та політичного врегулювання конфліктів. У цьому контексті показовою є позиція високого представника Європейського Союзу з питань зовнішньої політики та безпеки Хав'єра Солани. Уникаючи акцентування на військовому компоненті антитерористичної стратегії ЄС, він водночас не заперечує його значущість, наголошуючи на необхідності застосування комплексного підходу.

Серед ключових напрямів такої стратегії Солана виокремлює створення умов, які унеможливають підтримку терористичних угруповань та їхню здатність до вербування молоді. Особливу увагу він приділяє врегулюванню регіональних конфліктів, зокрема арабо-ізраїльського, а також ситуацій у Пакистані, Афганістані та країнах Північної Африки, які сприяють поширенню радикалізму та екстремізму. Такий підхід відображає прагнення Європейського Союзу до формування стійкої системи безпеки, заснованої на превенції, стабілізації та міжнародному партнерстві. [4, с. 96].

У сучасних умовах питання посилення боротьби з тероризмом набуло пріоритетного значення для країн Європейського Союзу. Імпульсом до активізації антитерористичної політики стала терористична атака 11 березня 2004 р. в Мадриді, коли вибухи в чотирьох приміських поїздах призвели до загибелі 191 особи та поранення понад 2050 громадян. Цей інцидент став переломним моментом у сприйнятті терористичної загрози, продемонструвавши її реальність і невивірковість [4, с. 77].

У відповідь на ці події Європейська рада у 2004 р. ухвалила низку стратегічно-правових документів, зокрема «Декларацію про боротьбу з тероризмом» та «Стратегічні цілі Європейського Союзу у боротьбі проти тероризму (оновлений План дій)». Ці документи заклали основу для системного підходу до протидії терористичним загрозам, передбачаючи: - інтенсифікацію обміну інформацією між національними розвідувальними органами, Європол, Ситуаційним центром ЄС та Радою керівників поліцейських служб держав-членів;

Створення єдиної європейської бази даних, що акумулює інформацію про терористичні загрози:

Запровадження заходів з недопущення фінансування терористичної діяльності, включно з контролем за інформаційними потоками та фінансовими операціями.

Впровадження Європейського ордеру на арешт (EAW), який забезпечує уніфікований механізм затримання осіб на території всіх країн-членів.

Гармонізацію національного законодавства щодо визначення тероризму та санкцій за відповідні злочини.

Транскордонний і внутрішній моніторинг банківських рахунків, які можуть бути використані для фінансування терористичних структур.

Посилення візового та прикордонного контролю, з обов'язковим використанням біометричних даних.

Запровадження механізму солідарної підтримки, відповідно до якого держави-члени ЄС зобов'язуються надавати допомогу країні, що зазнала терористичної атаки, за аналогією зі статтею 5 Договору НАТО.

Таким чином, Європейський Союз сформував багатовимірну систему протидії тероризму, яка поєднує правові, оперативні, інформаційні та дипломатичні інструменти, спрямовані на забезпечення безпеки громадян та стабільності на континенті [3, с. 713, 4].

Список використаних джерел

1. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024 р.) Центр Разумкова: URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vladydovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsivta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 23 лют. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
3. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О.А. Банчука. Київ: Москаленко О.М., 2013. 588 с.
4. Купер Р. Сила і безсилля європейської перспективи. *Незалежний культурологічний часопис „І”*. 2005. Число 39. <https://www.ji.lviv.ua/n39texts/N39-geopolit.htm>

Софія Сніжко,
курсантка факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Діна Дробенко,
викладач кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАСОБИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

У сучасних умовах воєнної агресії проти України особливого значення набуває кримінальний процес як ефективний правовий механізм протидії злочинам колабораційної діяльності та терористичної спрямованості [1].

Зазначені злочини мають надзвичайно високий рівень суспільної небезпеки, оскільки вони не лише порушують публічну безпеку та громадський порядок, а й створюють безпосередню загрозу основам державності, територіальній цілісності, суверенітету й стабільності суспільних відносин [2]. Саме тому роль кримінального процесу полягає у створенні чіткої правової основи, яка забезпечує можливість швидкого виявлення, фіксації, розслідування та доведення до суду справ про такі злочини, а також у встановленні гарантій захисту прав і свобод усіх учасників провадження [3].

Колабораційна діяльність, що проявляється у різних формах — від інформаційної підтримки держави-агресора до безпосередньої участі в управлінні окупаційними структурами чи сприянні військовим операціям ворога, — становить серйозний виклик для органів правопорядку [4, с. 73–75]. Тероризм, у свою чергу, має на меті залякування населення, дестабілізацію ситуації в країні, створення атмосфери страху й хаосу, що в умовах війни особливо небезпечно [5]. Обидві категорії злочинів тісно пов'язані між собою, адже дії колаборантів часто сприяють поширенню та організації терористичних актів, тоді як тероризм є інструментом ведення гібридної війни проти України.

Кримінальний процес покликаний не лише гарантувати справедливе правосуддя, але й забезпечувати дієвість державної політики у сфері національної безпеки [1]. Його засоби реалізуються через діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду, які мають діяти у суворій відповідності до норм кримінального процесуального закону, поєднуючи принципи верховенства права із необхідністю рішучої протидії злочинним посяганням [2]. Особливе місце займає використання інституту заочного провадження, що дозволяє притягати до кримінальної відповідальності осіб, котрі переховуються від слідства на тимчасово окупованих територіях або за межами держави. Водночас важливою складовою є проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які забезпечують отримання доказів у справах, пов'язаних із підвищеною конспіративністю та складністю викриття організованих злочинних структур [3].

Варто наголосити, що процесуальні засоби боротьби з колабораціонізмом і тероризмом мають подвійний характер. З одного боку, вони спрямовані на досягнення результативності кримінального переслідування, притягнення винних до відповідальності та відновлення справедливості [4, с. 119]. З іншого, саме вони є гарантією того, що навіть у найбільш складних і суспільно небезпечних провадженнях дотримуються основоположні права людини, зокрема презумпція невинуватості, право на захист, заборона катувань та інших форм нелюдського поводження [5]. Таким чином, кримінальний процес забезпечує баланс між інтересами держави у сфері безпеки та необхідністю захисту прав особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжких злочинів.

Окремої уваги заслуговує питання міжнародного співробітництва, адже боротьба з тероризмом та колабораціонізмом не може обмежуватися лише національними кордонами [5]. Кримінально-процесуальні засоби реалізуються через механізми міжнародної правової допомоги, взаємодії з правоохоронними органами інших держав, створення спільних слідчих груп, екстрадицію осіб, що переховуються за кордоном. Така співпраця є важливим елементом забезпечення ефективності кримінального провадження у справах про злочини, пов'язані з агресією та міжнародним тероризмом.

Отже, засоби кримінального процесу у протидії злочинам колабораційної діяльності та терористичної спрямованості є важливим інструментом захисту державних і суспільних інтересів. Вони забезпечують невідворотність покарання для винних осіб, створюють умови для справедливого та законного правосуддя, сприяють зміцненню національної безпеки й міжнародної стабільності. Подальший розвиток цього напрямку має відбуватися шляхом удосконалення правових механізмів, використання сучасних інформаційних технологій у доказуванні, підвищення професійного рівня правоохоронців і суддів, а також розширення міжнародної взаємодії. Лише за умови комплексного та системного підходу кримінальний процес зможе повною мірою виконати своє завдання у протидії злочинам, які підривають основи державності й загрожують безпеці всього суспільства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.08.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.08.2025).
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 20.08.2025).
4. Баулін Ю. В., Тяглий С. В. Кримінально-правова протидія колабораційній діяльності: проблеми кваліфікації. Харків: Право, 2022.
5. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text (дата звернення: 20.08.2025).

Софія Сніжко,
курсантка факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ірина Федорчак,
старший викладач кафедри кримінального права
та кримінології факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Колабораційна діяльність як окрема категорія кримінально караних діянь набула особливого значення в умовах збройної агресії Російської Федерації

проти України. У 2022 році до Кримінального кодексу України було внесено низку статей, що передбачають відповідальність за різні форми співпраці з державою-агресором, зокрема у розділі І «Злочини проти основ національної безпеки України» [1]. Введення спеціальних норм було зумовлене необхідністю правового реагування на масові факти співпраці частини населення з окупаційними адміністраціями, участь у пропагандистській діяльності, інформаційному сприянні ворогу, організації незаконних виборів, управлінні окупаційними органами влади та наданні матеріально-технічної допомоги збройним силам держави-агресора [2]. Однак, незважаючи на швидке законодавче врегулювання, практика правозастосування у сфері протидії колабораціонізму виявила низку проблем, що стосуються як кваліфікації діянь, так і призначення покарання.

Проблематика кваліфікації злочинів колабораційної діяльності полягає передусім у широкій диспозиції відповідних норм. Так, стаття 111-1 Кримінального кодексу України передбачає декілька самотійних складів злочину, що охоплюють різні форми взаємодії з державою-агресором: від публічних закликів та інформаційної діяльності до зайняття посад у незаконних органах влади та організації освітнього процесу за стандартами країни-окупанта. Така багатокomпонентність створює складності для слідчих і прокурорів у відмежуванні конкретних форм діянь, а для судів — у правильному застосуванні санкцій. Особливої дискусії викликає питання відмежування колабораційної діяльності від державної зради. Адже в окремих випадках дії особи можуть одночасно підпадати під ознаки кількох складів злочину, що ставить перед правозастосувачами завдання правильної юридичної кваліфікації без порушення принципу «*non bis in idem*» — заборони подвійного притягнення до відповідальності за одне й те саме діяння.

Ще однією проблемою є доведення умислу у справах про колабораціонізм. Для кваліфікації дій особи як злочину недостатньо самого факту співпраці з окупаційними структурами. Необхідним є встановлення, що ці дії були свідомими, добровільними і спрямованими на підтримку держави-агресора. У судовій практиці виникають питання щодо того, чи може примус, загроза життю

чи здоров'ю, матеріальна залежність бути підставою для виключення кримінальної відповідальності або ж лише розглядатися як обставина, що пом'якшує покарання [3].

Не менш дискусійним є питання призначення покарання за колабораційну діяльність. Санкції статті 111-1 Кримінального кодексу України варіюються від обмеження волі чи позбавлення волі на кілька років до тривалих строків ув'язнення та позбавлення права обіймати певні посади. На практиці суди стикаються з необхідністю індивідуалізації покарання залежно від тяжкості діяння та ролі особи. Наприклад, активна участь у формуванні окупаційних адміністрацій чи організації пропагандистських кампаній має оцінюватися суворіше, ніж випадки виконання другорядних завдань під тиском. Разом з тим, законодавець передбачив певні категорії злочинів, за якими не застосовується інститут застави як запобіжного заходу, що свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки цих діянь [4].

Проблеми виникають і у зв'язку з тим, що санкції статті 111-1 охоплюють надзвичайно широкий спектр поведінки, від відносно «м'яких» проявів співпраці з окупаційною владою до відвертої участі у бойових діях проти України. Це створює ситуацію, коли особи, які вчинили об'єктивно різні за ступенем небезпечності дії, можуть піддаватися однаковому покаранню. Вирішення цієї проблеми можливе лише шляхом вироблення сталої судової практики та внесення змін до законодавства, які б деталізували підходи до кваліфікації і диференціації покарання залежно від конкретних форм колабораціонізму.

Важливим є також аспект дотримання прав людини у провадженнях, пов'язаних з колабораційною діяльністю. У період воєнного стану існує ризик надмірної криміналізації та обмеження процесуальних гарантій. Тому суди та слідчі органи мають забезпечувати баланс між потребами національної безпеки та принципами верховенства права, не допускаючи зловживань та неправомірного тлумачення норм.

Таким чином, кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність залишається складним і багатоаспектним інститутом, що вимагає подальшого вдосконалення. Основними проблемами у цій сфері є невизначеність у кваліфікації діянь, необхідність чіткішого відмежування від суміжних складів

злочину, забезпечення належної доказової бази щодо умислу особи, а також удосконалення підходів до призначення покарання. Вирішення цих питань можливе шляхом систематизації судової практики, внесення змін до кримінального законодавства, проведення наукових досліджень і застосування міжнародного досвіду. Лише за умови комплексного підходу кримінальна відповідальність за колабораціонізм буде ефективним інструментом захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, водночас залишаючись у межах принципів демократичної правової держави.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.08.2025).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03 берез. 2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 27.08.2025).
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 27.08.2025).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.08.2025).

Лідія Сукмановська,
доцент кафедри адміністративного права
та поліцейської діяльності ННІПФПКП
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ
НА ТРАНСПОРТІ В УКРАЇНІ**

Основні національні транспортні шляхи, що формують транспортну систему країни, активно вбудовуються в міжнародні транспортні мережі. Це не тільки дозволяє вибирати оптимальні маршрути руху товарів, підвищувати швидкість доставки вантажів, а й забезпечувати надійність перевезень, що в даний час є вкрай актуальним для просування національних інтересів в світовий економічний і політичний простір, для захисту територіальної цілісності і суверенітету України. На тлі постійної військової агресії, техногенних, терористичних загроз, створення й використання росією мобілізаційно-підготовленого плацдарму задля прямого військового вторгнення, для різних потенційно небезпечних акцій, на північних та південно-східних кордонах держави боротьба з тероризмом на транспорті в контексті ефективного вбудовування транспортного комплексу країни в єдиний транспортний простір Європи представляє політичну складову державної транспортної політики.

Тероризм є суспільно небезпечним, протиправним та аморальним феноменом, що зароджується і посилюється в умовах соціальної, правової, політичної та економічної нестабільності в країні. Його основною метою є досягнення певних змін або виконання вимог на користь злочинних елементів. Цей вид діяльності здійснюється через використання або загрозу насильства, яке може виражатися у застосуванні зброї, організації вибухів, підпалів чи інших небезпечних для суспільства актів, що їх чинить окрема особа або організована злочинна група.

Усе це зумовлює необхідність розробки науково-обґрунтованих пропозицій щодо його запобігання й безпосередньої боротьби з ним. Аналіз пропонованих різними авторами систем заходів боротьби з тероризмом показує, що поки не досягнуто консенсусу щодо найефективнішого засобу боротьби із ним.

Наприклад, В. Канцір, В. Антипенко бачать необхідність у системному перегляді Кримінального та Кримінального процесуального кодексів з метою підвищення ефективності ресурсного забезпечення боротьби з тероризмом та інших форм насильницького екстремізму, в т.ч. шляхом нарощування

карального впливу [1; 2].

На думку науковців: необхідна диференціація відповідальності за тероризм і виділення основного складу і привілейованого; представляється важливим кримінально-правову заборону співвіднести співмірно кримінальній відповідальності та покаранню за тероризм, пов'язаний із застосуванням вибухових пристроїв і вогнепальної зброї; переглянути положення про конфіскацію, яке може піти за двома напрямками - по-перше, шляхом введення в якості міри покарання - конфіскації майна за вчинення злочинів терористичного характеру, іншим – може стати прийняття спеціального закону «Про конфіскацію майна, отриманого в результаті терористичної діяльності або використовуваного для терористичної або підтримуючої її діяльності», який повинен передбачати введення процедури конфіскації майна у порядку адміністративного судочинства.

Окрім окреслених пропозицій у науковій літературі вказується на доцільність встановлення в якості додаткового покарання за участь у терористичній діяльності довічної заборони обіймати публічні посади, включаючи державну службу; незастосування амністії та помилування до осіб, які вчинили акти тероризму тощо.

Водночас, є точка зору В. Грищука, згідно з якою неефективні методи боротьби з тероризмом силовими, військовими способами поступово повинні замінюватися більш продуманими політичними, організаційними, дипломатичними та правовими рішеннями, направленими не тільки на нейтралізацію вже діючих терористичних організацій, але і запобігання появи нових [3].

Доцільно погодитись із думкою Рибачука М.В., який зазначає, що для контролю та запобігання терористичним проявам у державі доцільно запровадити програму протидії тероризму, реалізація якої має передбачити:

- співпрацю суб'єктів антитерористичної діяльності (у тому числі правоохоронних, слідчих та судових органів);
- активізацію навчання та удосконалення підготовки працівників

правоохоронних органів з питань запобігання терористичним проявам (розроблення спецкурсів професійної підготовки осіб для ведення боротьби з тероризмом);

- установа дієвого контролю за використанням та зберіганням зброї, боєприпасів, вибухових речовин та інших небезпечних матеріалів, які можуть потрапити до рук осіб з терористичними поглядами;

- ефективний захист свідків терористичних актів, суддів та інших осіб, які беруть участь у судових процесах у справах про акти тероризму;

- підготовку програм загальної правової освіти та активізацію роз'яснювальної роботи серед громадян шляхом залучення з цією метою засобів масової інформації;

- запровадження керівних принципів для засобів масової інформації з метою недопущення сенсацій та спекулювання на терористичних актах [4, с. 11].

Головна мета боротьби з тероризмом на транспорті полягає в створенні та забезпеченні ефективного функціонування єдиної державної системи боротьби з тероризмом, що дозволяє підтримувати високий ступінь готовності правоохоронних органів та інших зацікавлених міністерств і відомств щодо виявлення, попередження та припинення факторів тероризму, а також ліквідації їх наслідків і своєчасного розкриття та розслідування указаних злочинів.

Усвідомлювана національними елітами України необхідність Європейської інтеграції, потреба у підвищенні ефективності державного управління передбачає розвиток діалогових форм політичної комунікації, що характеризуються високим рівнем транспарентності в діяльності органів державної влади, стабільністю зворотного зв'язку, публічністю обговорення соціально значущих проблем, участю громадськості у визначенні пріоритетів і змісту державної політики. Дана модель політичної комунікації базується на цінностях європейської політичної культури [5].

Відтак, така орієнтація боротьби з тероризмом, у тому числі на транспорті, на європейську модель сприятиме реалізації в Україні Концепції боротьби з тероризмом. Очевидно, щоб сьогодні ефективно боротись із тероризмом у

транспортній сфері, Україна повинна мати свою, визначену національними особливостями реалістичну, дієву, комплексну, багатопланову програму боротьби з тероризмом, орієнтовану на соціальні умови, які породжують його, яка дозволить не тільки протидіяти проявам тероризму на транспорті, але і попереджати можливість їх здійснення.

Список використаних джерел

1. Канцір В.С. Філософія міжнародного тероризму: правовий вимір : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2011. 453 с.
2. Антипенко В.Ф. Міжнародна кримінологія: досвід дослідження тероризму. Одеса: Фенікс, 2011. 317 с.
3. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навч. посіб. / Мовчан А. В. та ін.; за заг. ред. В. К. Грищука. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 327 с.
4. Рибачук М.В. Запобігання тероризму органами внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 19 с.
5. Махнорилів В.М. Дії у випадках загрози терористичних актів. Рекомендації. Черкаси: Черкаський державний технологічний університет, 2014. 58 с.

Дмитро Тичина,
*головний науковий співробітник науково-дослідної
 лабораторії з проблем протидії злочинності
 Національної академії внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук, професор*

ПРОТИДІЯ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розпочата 14 квітня 2014 року збройна агресія проти України та повномасштабна війна з 24 лютого 2022 року призвели не тільки до тимчасової анексії й окупації окремих територій і регіонів країни, руйнувань, значних економічних, екологічних і людських втрат, але й суттєвого ускладнення криміногенної ситуації та, як наслідок, стрімкого зростання рівня окремих видів

злочинності. У зв'язку з цим, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України (1996 р.), Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (2015 р.) введено в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні [1].

Повномасштабне вторгнення стало поштовхом до змін у діючому законодавстві, не осторонь залишилася і колабораційна діяльність. Так, 3 березня 2022 р. Верховною Радою України прийнятий Закон № 2108-IX [2], яким включено до Кримінального кодексу України ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», у якій міститься широкий перелік кримінальних правопорушень щодо співпраці та підтримання окупаційного режиму держави-агресора та відповідальність за такі дії [3]. І хоча Закон про кримінальну відповідальність містить низку норм, які встановлюють відповідальність за злочини проти основ національної безпеки, у нових реаліях законодавець вирішив конкретизувати таке явище як колабораційна діяльність.

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукова діяльність (ОРД) – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, основними завданнями якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держав [4]. Діяльність уповноважених інституцій щодо виявлення та розслідування проявів колабораціонізму є особливим фактором впливу на кримінальну ситуацію [5]. Зокрема, ефективне виявлення колабораційної діяльності, своєчасне документування фактів співпраці громадян із державою-агресором та притягнення винних до відповідальності не лише забезпечує невідворотність покарання, а й виконує вагомую превентивну функцію, формуючи

у населення відчуття правової справедливості та неприпустимості співпраці з окупаційними структурами.

Більше того, належне законодавче й організаційне забезпечення діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності визнається одним з ключових пріоритетів щодо протидії колабораціонізму. В умовах війни саме вдосконалення правових механізмів, підвищення рівня спеціальної підготовки оперативних підрозділів та інтеграція сучасних інформаційно-аналітичних технологій є необхідними умовами для ефективного виявлення латентних форм колабораційної поведінки.

Однак, поряд із послідовним нарощуванням потенціалу органів правопорядку та підвищенням дієвості вжитих заходів, на їх діяльності позначаються й низка стримувальних факторів. По-перше, щодо учасників організованих груп і злочинних організацій на кінець 2024 р. у судах залишалося без прийнятих рішень понад 600 направлених поліцією проваджень, тоді як протягом року розглянуто лише 48 (тобто за кожним четвертим провадженням судовий розгляд фактично триває понад три роки) [6]. Така тривалість судових процесів об'єктивно знижує ефективність превентивної діяльності держави, створює у правопорушників відчуття безкарності, що може стимулювати нові прояви колабораціонізму. По-друге, за офіційними звітами Національної поліції України, показник розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених у кваліфікованих формах співучасті, коливається в межах від 30 до 50%, при щорічному зростанні залишку кримінальних проваджень відповідної категорії, у яких не прийнято кінцевого процесуального рішення. Для злочинів колабораційного характеру це означає, що значна частина осіб, які фактично здійснюють співпрацю з окупантами, залишається поза сферою кримінального переслідування, що створює ризики формування у суспільстві «культури толерантності» до колабораціонізму. Матеріали, зібрані в межах оперативно-розшукових справ, використані як докази лише у 31% (а результати проведених негласних слідчих (розшукових) дій – у 43%) проваджень, що свідчить про недооцінку або недостатній рівень підготовки кадрів до якісного використання

можливостей оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства [5].

Відносно колабораційної діяльності така проблема набуває особливого значення, адже саме оперативно-розшукові заходи (моніторинг інформаційного простору, викриття агентурних мереж) мають ключове значення для протидії колабораційній діяльності. У таких умовах дії чинного Закону, причини невисокої результативності оперативної роботи за чинним КПК України мають глибинний і комплексний характер, зумовлюючи мінімізацію протидії злочинності, у тому числі й проявам колабораціонізму. Проте чи не головною з них, як вважається, є невизначеність власне правової природи ОРД за реальних правових умов. Запровадження в Україні достатньо прогресивної сучасної моделі змагального кримінального процесу (з орієнтацією на західноєвропейські зразки) не повинно звужувати (обмежувати) природне для пострадянських держав правове регулювання ініціативної діяльності оперативних підрозділів щодо протидії злочинності (що цілком відповідає усталеним традиціям регламентації негласної роботи і не загрожує національним особливостям ставлення населення до правоохоронних органів). Наразі ж вочевидь маємо розбалансовану гібридну модель діяльності оперативних підрозділів з нечіткими змістом і критеріями співвідношення оперативно-розшукової, кримінальної процесуальної, пошукової діяльності й негласної роботи як такої.

Зазначена концептуальна неузгодженість виявляє існуючі прогалини і зумовлює нові проблеми законодавчого, відомчого (міжвідомчого) нормативно-правового й організаційного характеру, які на практиці вимагають невідкладного вирішення. Тож нагальна потреба оновлення оперативно-розшукового законодавства обумовлена не тільки моральною застарілістю чинного закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4], а й, у першу чергу, необхідністю узгодження законодавства, яке врегульовує оперативну та кримінальну процесуальну діяльність, із метою повернення оперативним підрозділам права виявлення і усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень. Вказані питання набули ще більшої актуальності із прийняттям

законів України «Про Національну поліцію» (2015), «Про Національне антикорупційне бюро України» (2014), «Про Державне бюро розслідувань» (2015), «Про Бюро економічної безпеки» (2021).

Відзначимо, що практика Європейського суду з прав людини дозволяє сформулювати певні вимоги до національних систем законодавства щодо використання оперативно-розшукового інструментарію, як комплексу, що обмежує права та свободи людини. Однак, чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992) вимогам у повній мірі не відповідає, а внесення до нього змін вбачається недоцільним (про що було відзначено вище), що й зумовлює необхідність прийняття нового законодавчого акту для врегулювання відносин у цій сфері, зокрема закону України «Про кримінальну розвідку». Такий нормативно-правовий акт повинен визначити правові засади організації та здійснення кримінальної розвідувальної діяльності, завдання, статус та повноваження суб'єктів такої діяльності, види кримінальних розвідувальних заходів, проваджень, порядок оформлення та використання результатів кримінальної розвідувальної діяльності, напрями міжнародного співробітництва, а також особливості контролю та нагляду за такою діяльністю в Україні.

Отже, протидія колабораціонізму безпосередньо залежить від належного правового та організаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності як інструмента протидії злочинності у воєнний і поствоєнний період. Сучасна розбалансована гібридна модель взаємодії оперативних форм роботи не дозволяє ефективно використовувати потенціал оперативних підрозділів щодо викриття фактів колабораційної діяльності, підриваючи довіру громадян до інститутів сектору безпеки. Тому ключовим завданням є законодавче оновлення та кодифікація правових основ оперативно-розшукової діяльності шляхом ухвалення нового закону «Про кримінальну розвідку» – який має чітко визначити статус, повноваження та інструментарій правоохоронних органів у сфері негласної роботи. Така реформа дозволить забезпечити баланс між дотриманням прав людини та необхідністю ефективного захисту національної безпеки, підвищить результативність виявлення і розслідування проявів колабораціонізму, а також зміцнить кримінологічну спроможність держави щодо

його недопущення у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
5. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2023 рік: монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2024. 306 с.
6. Звітність: судова статистика. *Судова влада України*: офіційний вебпортал. URL: <http://court.gov>.

Софія Третяк,

*курсант 303/23-(П)-Б навчального взводу
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування НПУ*

Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Ірина Федорчак,

*старший викладач кафедри кримінального права
та кримінології факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ*
Донецького державного університету внутрішніх справ

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
ТА ЗАСТОСУВАННЯ**

Ефективна протидія колабораційній діяльності є одним із пріоритетних завдань для України, особливо в умовах воєнного стану. Це явище становить серйозну загрозу національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності держави. У зв'язку з цим, критично важливим є належне кримінально-правове регулювання та його ефективне застосування.

Обговорення криміналізації колабораціонізму в Україні розпочалося на законодавчому рівні у 2017 році, коли до Верховної Ради було подано кілька законопроектів з різними підходами до цього питання. Ці ініціативи були суттєво різними, що підкреслює складність проблеми.

В одному з проектів пропонувалося дати чітке визначення понять «колабораціонізм» та «колаборант», а також перелік можливих форм такої діяльності. Проте, він не містив конкретних положень щодо кримінальної відповідальності, обмежуючись лише згадкою про її індивідуальний характер.

Інша законодавча ініціатива прагнула ввести в Кримінальний кодекс України окрему статтю 111¹. Однак, запропоноване формулювання було надто абстрактним та нечітким. Воно визначало колабораціонізм як «співпрацю» громадянина України з російською окупаційною владою на певних територіях, але при цьому не надавало конкретних ознак, що відрізняли б її від інших дій. Крім того, норма про звільнення від відповідальності також була сформульована без належної конкретики.

Ще один законопроект пропонував криміналізувати колабораціонізм шляхом внесення змін до статті 111 КК України «Державна зрада». Автори пропонували додати нову форму зради: «свідоме і добровільне співробітництво з агресором на його користь, обіймання посад, у тому числі виборних, в органах влади окупації».

Найбільш деталізованою ініціативою був проект, що виділяв колабораціонізм в окрему статтю 111¹ КК України. Він визначав його як особливу форму державної зради, що включає співпрацю з державою-агресором у військовій, політичній, економічній, адміністративній, культурній,

інформаційній та медійній сферах, яка завдала шкоди національній безпеці. Цей законопроект також передбачав криміналізацію публічних закликів до співпраці та встановлював низку кваліфікуючих ознак[1, с. 408].

На жаль, правову оцінку колабораціонізму довелося надавати вже в умовах широкомасштабної війни росії проти України. ВР України 03.03.2022 р. прийняла Закон України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність»[2], яким КК України доповнено ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», і яка активно наразі застосовується на практиці. Зазначимо, що колабораційна діяльність – це вчинення громадянином України дій, спрямованих на сприяння державі-агресору, її окупаційній адміністрації або збройним формуванням, зокрема: публічне заперечення збройної агресії проти України або визнання окупації; зайняття посад у незаконних органах влади, судах або правоохоронних структурах на окупованих територіях; пропаганда на користь агресора в освітніх закладах; передача матеріальних ресурсів окупаційним формуванням; організація політичних заходів на підтримку агресора; участь у незаконних збройних формуваннях або допомога їм у бойових діях проти України[3, с. 532].

За колабораціоналізм, відповідно до тяжкості вчиненого колаборантом кримінального правопорушення, ст. 111¹ Кримінального кодексу України передбачає такі види покарань, що можуть застосовуватися до нього: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років; виправні роботи на строк до двох років; арешт на строк до шести місяців; штраф до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років; довічне позбавлення волі. Як додатковий вид покарання до винної особи може також бути застосована конфіскація майна[4, с. 101].

Аналіз судової практики свідчить про значні труднощі у застосуванні законодавства про колабораційну діяльність. Станом на 1 січня 2025 року, в Єдиному державному реєстрі судових рішень за статтею 111¹ КК України

налічується понад 23 тисячі рішень, однак існує проблема з розмежуванням цього правопорушення від суміжних статей, зокрема 111² та 436² КК України. Це призводить до неоднозначності у кваліфікації та, як наслідок, до несправедливого призначення покарань. Органи правопорядку інколи кваліфікують однакові дії по-різному, залежно від обставин, що призводить до м'якшого або, навпаки, суворішого покарання, аж до тривалого ув'язнення.

У практиці розгляду справ, що стосуються колабораціонізму та пособництва агресору, спостерігається обвинувальний ухил: винесено лише два виправдувальних вироки. Сторона захисту також відзначає, що запобіжним заходом майже завжди обирається тримання під вартою, без належного врахування ризиків. Докази часто приймаються навіть якщо вони недостатні, а змагальність сторін є низькою. Також варто звернути увагу на використання документів, виданих окупаційною владою, як доказів, попри державну політику щодо їх невизнання. Крім того, багато справ за статтею 111¹ КК України стосуються дописів у соцмережах, хоча стаття 436² не вимагає публічності, а частина 1 статті 111¹ вимагає. Переважна більшість справ стосується менш тяжких частин, що може свідчити про відсутність єдиної стратегії кваліфікації. Відсутність достатніх ресурсів для розслідування призводить до того, що слідчі проводять лише мінімально необхідні дії, що негативно впливає на якість доказової бази та провадження в цілому[5, С. 341-342].

Як висновок, зазначимо, що проблеми, що виникають при застосуванні статті 111-1 Кримінального кодексу України, свідчать про те, що, незважаючи на її прийняття, в українському законодавстві та судовій практиці залишається ряд невирішених питань щодо кваліфікації та покарання за колабораційну діяльність. Неоднозначність у розмежуванні між суміжними статтями та відсутність єдиної стратегії кваліфікації призводять до несправедливих покарань, а обвинувальний ухил. Для ефективної протидії колабораціонізму необхідно не тільки вдосконалити законодавство, але й забезпечити належну правозастосовну практику.

Список використаних джерел

1. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Окремі аспекти кваліфікації та застосування кримінально-правових заходів за колабораційну діяльність в Україні, передбачену ч. 1 ст. 111-1 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №9. С. 407-411. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/100.pdf (дата звернення 28.08.2025)
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення 28.08.2025)
3. Тарасенко О.С. Колабораційна діяльність як загроза державній безпеці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №2. С. 531-534. URL: http://lsej.org.ua/2_2025/129.pdf (дата звернення 28.08.2025)
5. Берташ А. П. Зміст колабораційної діяльності: кримінально-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2024. №3. С. 99-102. URL: <https://share.google/jOjxlG3MIKEZDBNBo> (дата звернення 28.08.2025)
6. Ткаченко В. В. Колабораціонізм як нова форма організованої злочинності в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №4. С. 340-342. URL: http://lsej.org.ua/4_2025/81.pdf (дата звернення 28.08.2025)

Руслан Фросіняк,
старший викладач кафедри економіки та
публічного управління навчально-наукового інституту
права та соціального менеджменту Донецького
державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії

**УПРАВЛІНСЬКІ МОДЕЛІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТЕРОРИЗМУ В
США: ІНТЕГРАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ У
СИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

На сьогодні більшість високорозвинених країн демонструють суттєві успіхи у сфері попередження терористичних проявів. Держави, які характеризуються стабільними правовими системами, активно інвестують ресурси у розробку інноваційних та адаптованих до сучасних викликів підходів до превенції терористичних актів. Аналіз зарубіжних практик, заснованих на структурних і функціональних механізмах запобігання, дає змогу формувати рекомендації для удосконалення вітчизняної системи превентивних заходів.

Особливу практичну цінність представляє досвід Сполучених Штатів Америки, що відзначаються економічною стабільністю, правовою стійкістю та значним накопиченим потенціалом у сфері протидії терористичним загрозам. Незважаючи на відмінності в історичних та культурних контекстах, ці держави демонструють схожість у застосуванні ефективних інструментів та комплексних механізмів, спрямованих на мінімізацію терористичних ризиків. При цьому спостерігається трансформація підходів від класичної моделі реактивної протидії до суспільно-орієнтованої концепції превенції, що забезпечує захист інтересів держави, суспільства та міжнародної спільноти.

США вже тривалий час утримують позиції світового лідера у сфері запобігання та протидії терористичним загрозам. Протягом багатьох років держава реалізує комплексні заходи, спрямовані на попередження терористичної діяльності, включаючи підготовку висококваліфікованих фахівців та активну участь у міжнародному співробітництві. США також виступають наставником для союзників і партнерів, координуючи спільні дії задля мінімізації ризиків терористичних проявів.

За даними офіційної американської статистики, протягом 1994–2020 років на території країни було зафіксовано 893 терористичні акти. Науковці Центру стратегічних і міжнародних досліджень США провели класифікацію ідеологічних напрямів цих нападів і виділили п'ять основних категорій: праву, ліву, релігійну, етнічно-націоналістичну та інші мотиви, що не підпадають під зазначені категорії. Найбільшу частку становили праві терористи — приблизно

57% від загальної кількості, ліві терористи відповідали за 25%, релігійні мотиви — за 15%, етнічно-націоналістичні — близько 3%, а решта — 0,7% [1].

Такий детальний аналіз демонструє важливість системного підходу до запобігання терористичним проявам, зокрема врахування різноманіття ідеологічних підходів та мотивів, що лежать в основі злочинних дій, для ефективного планування управлінських та превентивних заходів.

У процесі розробки та реалізації заходів із запобігання терористичним актам у США керуються трьома ключовими принципами: активне партнерство; масштабність, гнучкість та адаптованість; готовність до дій [2]. Перший принцип — **активне партнерство** — передбачає встановлення тісної взаємодії між усіма зацікавленими суб'єктами, що проявляється в обміні оперативною та розвідувальною інформацією, а також у наданні допомоги та необхідних ресурсів.

Другий принцип — **масштабність, гнучкість та адаптованість** — полягає у виборі оптимального підходу до запобігання терористичним загрозам залежно від їх масштабу. Запобіжні заходи реалізуються безперервно, здатні швидко змінюватися та пристосовуватися до нових умов, що дозволяє охоплювати весь спектр можливих загроз.

Третій принцип — **готовність до дій** — означає, що після отримання інформації про підготовку терористичного акту або виявлення реальної загрози компетентні органи координують зусилля та оперативно виконують необхідні заходи.

Вдосконалюючи систему запобігання та протидії тероризму, американські органи влади акцентують на використанні всіх доступних інструментів як на національному, так і на міжнародному рівнях, включно з кіберпростором. Запобіжна система США передбачає застосування військових та розвідувальних операцій за кордоном, діяльність правоохоронних органів, міжнародне співробітництво та використання фінансових механізмів.

Першочергову увагу було приділено захисту кордонів, посиленому контролю за заявами на в'їзд, охороні критично важливих об'єктів

інфраструктури та впровадженню новітніх технологій. Крім того, з урахуванням еволюційних змін у терористичних загрозах, стратегія США надає перевагу **невійськовим методам превенції**, серед яких виявлення спроб вербування громадян терористичними організаціями, обмеження терористичної пропаганди в Інтернеті та формування соціальної стійкості до тероризму.

Важливу роль у реалізації заходів протидії та запобігання терористичним актам у США виконує **Федеральне бюро розслідувань (ФБР)** [3]. У його структурі функціонують спеціалізовані підрозділи — Відділ боротьби з тероризмом та Центр із моніторингу терористичної активності. Діяльність ФБР у цій сфері є комплексною: розроблені моделі протидії перевіряються на практиці та впроваджуються у реальних умовах.

З огляду на масштаби терористичних загроз у країні, ФБР сформувало масштабну програму протидії тероризму, що спирається на ретельне розслідування та припинення підготовки до терактів, міжвідомчу координацію та превентивні дії. Спроможність Бюро забезпечується широким колом повноважень, достатнім матеріально-технічним оснащенням, значною кількістю підготовлених агентів і накопиченим досвідом у сфері розвідувальної та оперативної діяльності. Завдяки цьому ФБР має змогу ефективно й своєчасно запобігати терористичним актам. Пріоритетною особливістю антитерористичної політики Бюро є проактивний підхід: агенти зосереджуються не на розслідуванні вже скоєних терактів, а на ранньому виявленні інформації, що може свідчити про підготовку злочину, та на своєчасному реагуванні на такі сигнали. Досвід ФБР у сфері попередження терористичних загроз може слугувати цінною основою для вдосконалення національної системи антитерористичних заходів в Україні.

Водночас у США значна увага приділяється ролі громадянського суспільства у процесі протидії тероризму. До превентивної діяльності активно долучаються фізичні особи, громадські організації, релігійні спільноти та представники приватного сектору. Їхня участь реалізується через сприяння правоохоронним органам у виявленні та передачі інформації щодо можливих терористичних загроз або підготовки до терактів, зокрема тих, що проявляються

у віртуальному просторі. Саме інтернет середовище сьогодні є основним каналом, яким терористичні організації здійснюють вплив на населення.

Важливим фактором успішності такої співпраці є сформована у більшості громадян **правова свідомість та індивідуальна пильність**, які сприяють реалізації профілактичних заходів і підвищують ефективність роботи правоохоронних органів у сфері попередження тероризму.

Для України використання досвіду США у сфері запобігання терористичним актам має важливе значення для посилення антитерористичної складової громадської безпеки. Запровадження американських практик у національну систему, на нашу думку, сприятиме підвищенню ефективності протидії терактам; налагодженню чіткої координації та взаємодії між суб'єктами, відповідальними за запобігання; недопущенню застосування зброї масового ураження, включно з її вдосконаленими зразками; обмеженню можливостей терористів у доступі до фінансування та допомоги; унеможливленню спроб встановлення контролю терористичних угруповань над певними територіями.

Важливою складовою також має стати формування у суспільстві активної громадянської позиції, заснованої на нетерпимості до будь-яких проявів терористичної діяльності, а також розвиток партнерських відносин України з іншими державами у сфері міжнародної безпеки.

Список використаних джерел

1. Global Terrorism Index 2019. Institute for Economics & Peace. URL: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2020/08/GTI-2019web.pdf> (дата звернення: 30.08.2025).
2. Стукаліна О.В., Кулик Л.М. Міжнародний досвід запобігання терористичним актам у великих містах. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2184/4720-1?inline=1> (дата звернення: 30.08.2025)

3. Малахов Г. Б. Нова стратегія протидії тероризму в США. *Інформація і право*. 2022. №1 (40). С. 119–123. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/254350/251567> (дата звернення: 30.08.2025).

Дмитро Хитровський,
*старший викладач кафедри загальноправових
дисциплін факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування НПУ
Донецького державного університету внутрішніх справ*

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ ІНІЦІАТИВ ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Сучасний збройний конфлікт проти України є викликом не лише для нашої держави, а й для всієї системи міжнародної безпеки. Російська агресія супроводжується актами, які мають ознаки державного тероризму: масові обстріли цивільної інфраструктури, примусова депортація населення, використання заборонених методів ведення війни. У цих умовах міжнародна співпраця стає ключовим елементом державної політики України у сфері протидії тероризму.

У виступі розглянемо три найважливіші аспекти:

1. Роль міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС) у підтримці українських ініціатив проти тероризму.
2. Обмін досвідом і спільні операції з іноземними партнерами.
3. Використання міжнародних судових інституцій для притягнення до відповідальності спонсорів тероризму.

Насамперед слід підкреслити важливість багатосторонніх міжнародних структур. По-перше, Україна активно використовує трибуну Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки для привернення уваги до терористичних дій Росії. Хоча право вето ускладнює ухвалення рішень, міжнародна коаліція країн у межах ООН засуджує російські злочини та підтримує резолюції на користь України [1]. По-друге, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE)

відіграє важливу роль у документуванні порушень міжнародного права, спостереженні за ситуацією в зоні конфлікту, а також у розробці механізмів для зниження ризиків тероризму в регіоні [2]. По-третє, хоча Україна не є членом Альянсу, співпраця з НАТО у сфері боротьби з тероризмом має практичний вимір: навчання українських військових, обмін розвідданими, зміцнення кіберзахисту [3]. Нарешті, Європейський Союз послідовно підтримує Україну фінансово, військово та політично. Важливим елементом є санкційна політика проти спонсорів тероризму та програмна допомога з відновлення інфраструктури, зруйнованої терактами [1]. Таким чином, міжнародні організації не лише надають Україні матеріальну та політичну підтримку, але й формують спільний фронт у протидії державному тероризму.

Україна активно співпрацює з іншими країнами у сфері протидії тероризму. Це проявляється у кількох напрямках: а) спільні програми підготовки із США, Великою Британією, Канадою та країнами ЄС допомагають українським військовим і правоохоронцям застосовувати сучасні методики боротьби з терористичними загрозами; б) враховуючи той факт, що росія веде активні кібератаки проти українських державних структур та об'єктів критичної інфраструктури, у співпраці з НАТО та ЄС Україна отримує технологічну допомогу та експертну підтримку для підвищення стійкості в кіберпросторі [3]; в) регулярні міжнародні військові навчання (Rapid Trident, Sea Breeze exercise та інші) відпрацьовували до війни сценарії протидії гібридним загрозам, зокрема терористичним атакам; г) співпраця зі спецслужбами іноземних держав дає змогу попереджати теракти, виявляти мережі агентів ворога й запобігати диверсійним операціям. Обмін досвідом та практична допомога партнерів дозволяють Україні адаптувати кращі світові практики та посилювати власні можливості у сфері безпеки.

Ще одним ключовим напрямком є притягнення до відповідальності спонсорів та організаторів тероризму через міжнародні судові механізми. Міжнародний кримінальний суд (МКС) уже розпочав розслідування воєнних злочинів Росії на території України. Дії, що мають ознаки тероризму, можуть

стати предметом кримінальних справ проти конкретних посадових осіб. Міжнародний суд ООН розглядає позови України проти Росії, зокрема за порушення Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму [4]. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) ухвалює рішення у справах, що стосуються прав людини, порушених внаслідок терористичних дій РФ. Використання цих інструментів не лише формує правову відповідальність за спонсорство тероризму, але й створює прецеденти, які зміцнюють міжнародне право у сфері протидії агресії та тероризму.

Таким чином, міжнародна співпраця у сфері боротьби з тероризмом в умовах війни є невід'ємною складовою української державної політики. Її ключові елементи включають:

1. Активну участь міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС) у підтримці ініціатив України.
2. Практичну взаємодію з іноземними партнерами – обмін досвідом, спільні навчання, кіберзахист.
3. Використання міжнародних судових механізмів для покарання спонсорів і організаторів тероризму.

Саме поєднання цих напрямів дозволяє Україні не лише протидіяти терористичним загрозам сьогодні, а й формувати фундамент для майбутньої системи глобальної безпеки.

Список використаних джерел

1. United Nations (UN). Resolutions on Russian aggression against Ukraine. URL: <https://www.un.org/>
2. Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE). OSCE reports on Ukraine. URL: <https://www.osce.org/project-coordinator-in-ukraine-closed>
3. NATO. Support to Ukraine in countering hybrid threats and cyber defence. 2023. URL: <https://www.nato.int/>

4. International Court of Justice (ICJ). *Ukraine v. Russian Federation (Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism)*. URL: <https://www.icj-cij.org/>

Дмитро Хоменко,
ад'юнкта
Національної академії Служби безпеки України

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Головною метою забезпечення антитерористичної безпеки є збереження життя та здоров'я громадян, майна фізичних або юридичних осіб, державного та комунального майна, навколишнього природного середовища, життя або здоров'я тварин і рослин, що знаходяться на цих об'єктах або на прилеглий до них місцевості. Правові основи боротьби з тероризмом, зокрема, модель загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, перелік суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, їх повноваження тощо сформувались з набранням чинності у 2003 році Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Наразі, у зв'язку з збройною агресією РФ, загальносвітовими процесами глобалізації, розвитком інформаційних технологій підвищується уразливість України щодо терористичних загроз. Як наслідок, існуюча антитерористична система потребує адекватного корегування із урахуванням основних принципів, викладених в Глобальній контртерористичній Стратегії ООН, і дотриманням ключових напрямів, визначених Контртерористичною стратегією Європейського Союзу [1, с.7-8].

Аналізуючи законодавство України можна побудувати таку ієрархічну систему нормативно-правових актів за їхньою юридичною силою:

– Конституція України в системі нормативно-правових актів України має найвищу юридичну силу і є обов'язковою до виконання на території України;

– чинні міжнародні договори України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України;

– закони приймаються на основі Конституції України, чинних міжнародних договорів України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України;

– постанови Верховної Ради України та укази Президента України;

– постанови Кабінету Міністрів України;

– накази міністерств України;

– нормативно-правові акти інших державних органів;

– постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

– акти обласних державних адміністрацій;

– накази міністерств Автономної Республіки Крим;

– акти обласних, міських та районних державних адміністрацій;

– акти органів місцевого самоврядування, кодекси і закони України [2].

Правовий механізм це комплекс взаємозв’язаних юридичних засобів, які об’єктивовані на нормативному рівні, необхідні та достатні для досягнення певної мети [3, с. 423]. Також правові механізми ототожнюють зі створенням та функціонуванням єдиної системи правового регулювання метою якого є забезпечення безперешкодного руху інтересів суб’єктів права до цінностей, тобто гарантованість їхнього справедливого задоволення.

Механізм правового регулювання – це сукупність правових засобів, узятя в єдності, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на конкретні суспільні відносини з метою їх упорядкування та розвитку. До основних ознак механізму правового регулювання відносяться: правове регулювання та його механізм є складовою соціального регулювання; є певною системою взаємодіючих між собою елементів, серед яких виокремлюють правові засоби (норми, суб’єктивні права та юридичні обов’язки тощо), способи (дозволи, заборони і зобов’язання) та форми (дотримання, виконання і використання); забезпечує регулювання суспільних відносин, тобто є динамічною частиною правової системи; має цілеспрямований і результативний характер [4, с.261-262].

Тоді під *правовим механізмом забезпечення антитерористичної безпеки держави* розуміється сукупність юридичних заходів, засобів, важелів, стимулів, за допомогою яких відповідні суб'єкти боротьби з тероризмом, інші органи державної влади за координуючої ролі Антитерористичного центру при СБ України забезпечують функціонування антитерористичної системи держави. Цей правовий механізм спрямований на передбачення, запобігання та виявлення можливих викликів та загроз системі антитерористичної безпеки, ідентифікацію проблем її функціонування, заздалегідь до того, як вони виникнуть або стануть критичними.

На основі проведених досліджень до складових правового механізму забезпечення антитерористичної безпеки держави відносимо такі:

- 1) вимоги ратифікованих Україною міжнародних договорів;
- 2) нормативно-правові акти, що визначають статус, повноваження, функції, завдання, структуру та інші питання забезпечення функціонування суб'єктів боротьби з тероризмом та складових сектору безпеки і оборони, що залучаються до виконання завдань з протидії терористичним загрозам;
- 3) сукупність норм, що визначають правові та організаційні основи боротьби з тероризмом;
- 4) цілі, напрями та завдання державної політики у сфері національної, державної безпеки мета, а також завдання, принципи реалізації концептуальних та стратегічних нормативно-правових актів щодо протидії терористичним загрозам та розвитку й удосконалення механізмів державного управління за напрямом протидії тероризму;
- 5) норми вітчизняного законодавства щодо спільного міжвідомчого реагування суб'єктів боротьби з тероризмом;
- 6) вимоги та настанови щодо антитерористичної захищеності об'єктів можливих терористичних посягань;
- 7) заходи з реалізації концептуальних та стратегічних настанов у сфері запобігання терористичним загрозам, які конкретизуються у загальнодержавних нормативних актах; 8) завдання та заходи щодо реалізації координаційної

функції в системі антитерористичної безпеки держави.

Список використаної літератури

1. Ткачов І. В., Козенко О. О., Хоменко Д. В. Система забезпечення антитерористичної безпеки в Україні: стан, міжнародний досвід, шляхи удосконалення : оглядове видання. Київ: НА СБУ, 2023. 60 с.
2. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#Text> (дата звернення 04.03.2025).
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін., за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
4. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

Вадим Черних,
заступник начальника ГУНП
в Кіровоградській області,
підполковник поліції

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАТРИМАННЯ УЧАСНИКІВ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ КРАЇНИ-АГРЕСОРА

24 лютого 2022 року збройні сили російської федерації вторглися на територію України з метою повалення конституційного ладу, зміни меж території та державного кордону. Того ж дня Президентом України було підписано Указ «Про введення воєнного стану в Україні», який надалі був затверджений Верховною Радою України [1]. У зв'язку з цим були внесені зміни до кримінального законодавства України. Серед яких – Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та

особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» [2]. Зазначеним Законом Кримінальний кодекс України доповнено і статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» [3]. Однак, на нашу думку, питання, пов'язані з правовим регулюванням статусу незаконних комбатантів, а також питання виявлення та затримання учасників збройних формувань країни-агресора потребує додаткового вивчення.

У міжнародному гуманітарному праві учасники збройних конфліктів поділяються на дві категорії осіб: ті, що воюють, або комбатанти (від франц. «combattant» – боєць, воїн), і ті, що не воюють, або некомбатанти.

Комбатанти – це особи, які входять до складу збройних сил воюючої держави, що мають право брати участь у воєнних діях. Правовий статус комбатанта охоплює: право застосовувати військову силу; право бути об'єктом застосування військової сили аж до фізичного знищення; право на поводження з ним як з військовополоненим у разі потрапляння в полон.

З розвитком міжнародного гуманітарного права розширювалося коло осіб, що належать до комбатантів. Так, відповідно до положень Женевських конвенцій 1949 р., до комбатантів належать:

- особовий склад регулярних збройних сил сторони, що перебувають у збройному конфлікті;
- особовий склад ополчення і добровольчих загонів, що входять і не входять до складу збройних сил;
- особовий склад організованих рухів опору і партизанських формувань;
- члени екіпажів торгових суден і цивільної авіації, які надають допомогу воюючим;
- населення неокупованої території, яке береться за зброю, якщо воно відкрито носить зброю та дотримується законів і звичаїв війни [4].

До комбатантів ставляться такі вимоги, яким вони повинні відповідати: мати особу (командира), що є відповідальною (відповідальним) за своїх

підпорядкованих; мати визначений і видимий знак відмінності; відкрито носити зброю; додержуватися законів і звичаїв війни [4].

Некомбатанти – це особи, які входять до складу збройних сил воюючої сторони, надають їй всебічну допомогу у досягненні воєнних успіхів, але безпосередньо не беруть участь у воєнних діях. Головна ознака правового статусу некомбатанта – неучасть у бойових діях. До некомбатантів належать військовий духовний і медичний персонал, інтендантський персонал, військові кореспонденти, юристи тощо. З одного боку, ці особи не можуть бути об'єктом воєнних дій супротивника, а з іншого – можуть застосовувати наявну у них зброю лише з метою самооборони та охорони ввіреного їм майна. Тому некомбатанти мають право на заступництво з боку ворога, якщо вони опиняться у нього.

У ст. 111-2 КК України прямо вказано способи вчинення кримінального правопорушення, а саме такі як: 1) реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; 2) добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора [3].

Як зазначає Оржинська Є.І. та Сеніна В.О. з аналізу повідомлень про підозру щодо вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 КК України, наявних на сайті Генерального прокурора, пособництво державі-агресору має своє відображення у активних діях особи-злочинця, а саме: 1) сприяння реалізації рішення держави-агресора про заволодіння матеріальними активами суб'єктів господарювання у сфері агропромислового комплексу України, зокрема сільськогосподарською продукцією українського походження та їх передання представникам держави-агресора; 2) передавання співробітникам ФСБ Росії будь якої наявної інформації на військовослужбовців полку «Азов», учасників бойових дій АТО/ООС, проукраїнські налаштованих громадян, співробітників правоохоронних органів, волонтерів тощо; 3) допомога окупантам здійснювати навантаження зерна для т. зв. «експорту»; 4)

дискредитування влади України; 5) реалізація та підтримка рішень російської федерації, спрямованих на незаконну інтеграцію та роботу банківської системи рф на території тимчасово окупованої області; 6) організування інвентаризації матеріальних цінностей вищого навчального закладу; 7) встановлення на окупованих територіях проросійських напрямку діяльності та ідеї для забезпечення поштових, логістичних, фінансових та торговельних потреб окупаційної влади; 8) створення та забезпечення діяльності незаконного утворення; 9) підбір кадрів для роботи в незаконних утвореннях (банк, школи, пошта тощо); 10) вимкнення потужностей електричної енергії від Об'єднаної енергетичної системи України; 11) створення відокремленої енергетичної системи, підконтрольної окупаційній владі; 12) незаконний розподіл та постачання електричної енергії споживачам на тимчасово окупованих територіях, виробленої українськими енергогенеруючими підприємствами, за встановленими окупаційною адміністрацією держави-агресора тарифами; 13) надання транспортних технічних засобів (трактори, вантажні автомобілі) комунального виробничого управління для обслуговування потреб збройних формувань рф та окупаційної адміністрації; 14) проведення масових заходів, спрямованих на популяризацію рф, незаконних органів влади, створених окупантами, виправдування збройної агресії рф проти України; 15) відкриття збору коштів з метою подальшого придбання та передачі матеріальних ресурсів у формі засобів візуальної розвідки представникам держави-агресора та інші дії [5, С. 100-101].

Зважаючи на велику кількість підстав щодо затримання учасників збройних формувань країни-агресора, їхніх пособників необхідно враховувати такі основні чинники:

- публічну небезпеку через озброєність, наявність вибухівки, транспортних засобів у осіб, які підлягають затриманню;
- характер і достовірність фактичних даних про місце переховування та учасників збройних формувань країни-агресора;

- міжвідомчу взаємодію Національної поліції з іншими уповноваженими суб'єктами сил безпеки та оборони;
- сили, які будуть задіяні для затримання;
- технічне забезпечення затримання;
- можливість візуального спостереження за рухом учасників збройних формувань країни-агресора;
- характер місцевості, де планується проведення затримання;
- пору року та час доби;
- час, який є у розпорядженні працівників поліції на підготовку до затримання, тощо.

Підсумовуючи викладене, треба відмітити, що не зважаючи на довготривалу відсіч збройним формуванням країни-агресора, чіткого законодавчого забезпечення щодо їх виявлення та затримання в Україні не має. Для здійснення цих заходів потрібно використовувати міжнародні нормативно-правові акти. Відповідно проблема застосування кримінального процесуального затримання залишається невирішеною й потребує якісної розробки законодавчих пропозицій, які б враховували як наукову складову, так і проблеми правозастосування у розрізі дотримання вимог Конституції України та міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03 берез. 2022 р. № 2108-IX. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
5. Оржинська Е. І., Сеніна В. О. Пособництво державі-агресору: взаємозв'язок між способом вчинення та особою злочинця. *Південно-український правничий правопис*. 2022. № 4. Ч. 2 С. 98-103.
6. Дерев'янкін С. Л., Бурангулов А. В. Визначення поняття управління проведення спеціальних операцій як різновид державного управління. *Південно-український правничий правопис*. 2023. № 3. С. 273-277.

Галина Чіпуріна,
старший викладач
Національної академії Служби безпеки України;
Дмитро Єланін,
студент
Національної академії Служби безпеки України

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРОТИДІЯ ЗОВНІШНІМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ НА СУБ'ЄКТИ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодення характеризує сталим вектором розвідку людського суспільства як суспільства інформаційного типу (постіндустріальне). Невеличкий екскурс в історію розвитку суспільства: доіндустріальна, індустріальна, постіндустріальна фази.

Постіндустріальна фаза характеризується так: розвиток стимулює освіта, наука; стратегічний ресурс - освіта, розумовий капітал (тобто – розумні люди); суб'єкти соціальної комунікації - людина – людина; перспектива часу - спрямованість у майбутнє, прогнозування; вищий рівень потреб- потреби у знаннях, самореалізації; метод, який управляє рішенням - модель, теоретична база прийняття рішень. Відповідно до вищенаведеного головним важелем в

такій моделі світу є інформація, а і стале існування системи забезпечує інформаційна безпека.

Інформаційна безпека України – це складова частини національної безпеки України, стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, при якому встановлюється ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів [1, с.10] різними методами та технологіями. Стратегічні цілі та загрози в інформаційній сфері України визначено в Стратегії інформаційної безпеки України [2, с.1].

Інформаційний вплив – це процес, за допомогою якого інформація, поширювана певними джерелами, впливає на переконання, ставлення та поведінку окремих осіб або груп. Цей вплив може бути навмисним й ненавмисним, позитивним або негативним, може здійснюватися через різні канали комунікації. (вибір оптимальних засобів протидії негативним інформаційним впливам). На мою думку це визначення є найбільш повним та інформативним, тому у подальшому будемо спиратися саме на нього.

У цьому дослідженні ми проаналізуємо інформаційно-психологічні впливи спрямовані на осіб, які виконують різноманітні функції у війську та порівняємо результати цього дослідження з оцінками внутрішньополітичних впливів (і відповідно формування загроз) від провідних експертів Національного інституту стратегічних досліджень. В умовах сьогодення важливе значення у обороні держави займають суб'єкти військової діяльності (наприклад, військові, члени їх родин, не військові, але дотичні до діяльності сил оборони суб'єкти), на яких може здійснюватися вплив і які можуть виступати й суб'єктами інформаційно-психологічних впливів. Від їхніх рішень залежить війна у різних проявах суспільно-політичного життя, стабільність у регіонах, державі. Зараз ці суб'єкти військової діяльності, є пріоритетною ціллю інформаційно-психологічних впливів, операцій і навіть воєн.

Негативні інформаційно-психологічні впливи у військовій діяльності – це:

- 1) впливи, які проявляються на посадових особах військової діяльності, в їх уявленнях та емоційно-вольовій сфері, груповій свідомості. Цей інструмент

використовується з метою явного або утаємниченого спонукання до дій, спрямованих на шкоду інтересам країни, суспільства, нації; 2) впливи на інформацію та інформаційні потоки суб'єкта військової діяльності, що викликає витік, спотворення, знищення інформації, перетворення інформаційних потоків та приводить до негативних наслідків; 3) інформаційно-психологічні впливи, які негативно впливають на здоров'я і психіку посадових осіб, а також окремих осіб, груп чи інших соціальних утворень, які залучені у війну [4, с. 2].

«Найкраще з найкращого – перемогти супротивника без боротьби». Запорукою такої перемоги є успіх у боротьбі за свідомість людей (супротивників, союзників та власного народу і армії), їх інформування чи дезінформування. Саме цю мету передбачають дії, що отримали останніми кількома роками назву спеціальних інформаційних операцій, які по своїй суті використовують поняття теорії несилового впливу на думки та дії людей. Інформаційні операції - попередньо сплановані психологічні дії в мирний і воєнний час, спрямовані на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію засобами впливу на настанови та поведінку з метою досягнення політичних або воєнних переваг.

Вони поєднують психологічні дії зі стратегічними цілями, психологічні консолідуючі дії та психологічні дії з безпосередньої підтримки бойових дій [5]. Основними структурами, які розроблюють, перевіряють та впроваджують в дію такі спеціальні операції є розвідувальні управління, військові контр- розвідки та інші спецслужбами іноземних держав. На військовому рівні інформаційні операції являють собою комплекс заходів, які проводяться у масштабах збройних сил, їх видів, і є складовою частиною воєнної кампанії. Вони спрямовані на досягнення інформаційної переваги над противником (у першу чергу – в управлінні військами) та на захист своїх систем управління. Захистом від загроз національної безпеки, що виникають або можуть виникнути внаслідок розвідувально-підривної діяльності спеціальних органів іноземних держав (розвідки, контррозвідки), недержавних розвідувальних і контррозвідувальних структур, організацій та окремих осіб і займається таке формування Служби безпеки України.

Метою цієї роботи є робота з інформаційними впливами на суб'єкти військової діяльності (не без застосування інструментів роботи з інформаційними впливами в КР).

Як **науково-методичну базу** дій у сфері інформаційної протидії запропоновано використання теорії несилової взаємодії [3] у поєднанні з методом зворотного проєктування. Ця теорія дозволяє формалізувати механізми впливу шляхом використання математичного апарату для визначення найбільш ефективних засобів впливу.

Основні етапи реалізації підходу включають:

1. Представлення атрибутів «м'якої сили» через поняття **інтроформації** — внутрішньої організації взаємодіючих суб'єктів, що формує їх ставлення до дійсності та зумовлює поведінку.
2. Побудова **математичної моделі інформаційного впливу**, яка дозволяє розраховувати необхідну величину несилового впливу на цільові суб'єкти.
3. Прогнозування ресурсних витрат на проведення операцій з протидії та вибір найбільш ефективних методів.
4. Реалізація **комплексних дій** у межах несилової протидії на цільові суб'єкти та відповідні елементи інформаційного середовища супротивника.

Список використаних джерел

1. Інформаційне протиборство: навч. посіб. / І.М. Нечитайло, Л.В. Єр'оміна, В. Л. Тиква, Г.М. Чіпуріна, В. М. Шемаєв. Київ: Наук.-вид.відділ НА СБ України, 2022. 270 с.
2. Стратегія інформаційної безпеки України: затв. Указом Президента України від 28 грудня 2021 року.
3. Тесля Ю. Н. Введення в інформатику Природи. Київ : Маклаут, 2010. 255 с.
4. Сучасні інформаційно-психологічні впливи в системі міжнародних відносин у контексті російсько-української війни 2014–2022 років / О. З. Анісімович-Шевчук. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-262-3-6>.
5. FM 33-1, Оборони і безпеки розвідки та аналізу: IHS Jane. URL: <http://www.janes.com>